

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

17

2016

ISBN 978-80-87632-33-8 (Zemský archiv v Opavě)
ISBN 978-80-87496-11-4 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)
ISSN 1213-0192

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

Svazek 17

**vlasti
vědné muzeum
jesenicka**

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník

Jeseník 2016

Obsah

Články

- † Antonín Roubic – Karel Müller: Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804. 5
VI. Fara Žulová (dříve Frýdberk)
Michal Chvojka: Habsburský policajný dozor nad Priessnitzovými kúpeľmi v dobe predmarcovej 11

Drobnosti

- Květoslav Grouha: Bruno Uwira, zapomenutá hornolipovská oběť 1. světové války 18
Jaroslav Skácel: Zrudnění magnetitu u Zálesí v Rychlebských horách 20
Michaela Kollerová: Kurliste jako pramen poznání polských návštěvníků lázní Gräfenberk 24
Pavel Šopák: Marie Margareta Melzerová. Glosa k dílu slezské sochařky 27
Hana Hošková: NEJ dendrologického fondu jesenické muzejní sbírky 31
Boleslav Doboš: Oběťův nerealizovaný pomník obětem 1. světové války ve Zlatých Horách 34
Karel Heide: Svědectví Frankeho vily v Žulové 36
Milan Rychlý: Vlasovci pohřbení u Vidnavy 38
Kamil Tomášek: Jezulátko ve Vodní tvrzi 44

Kronika

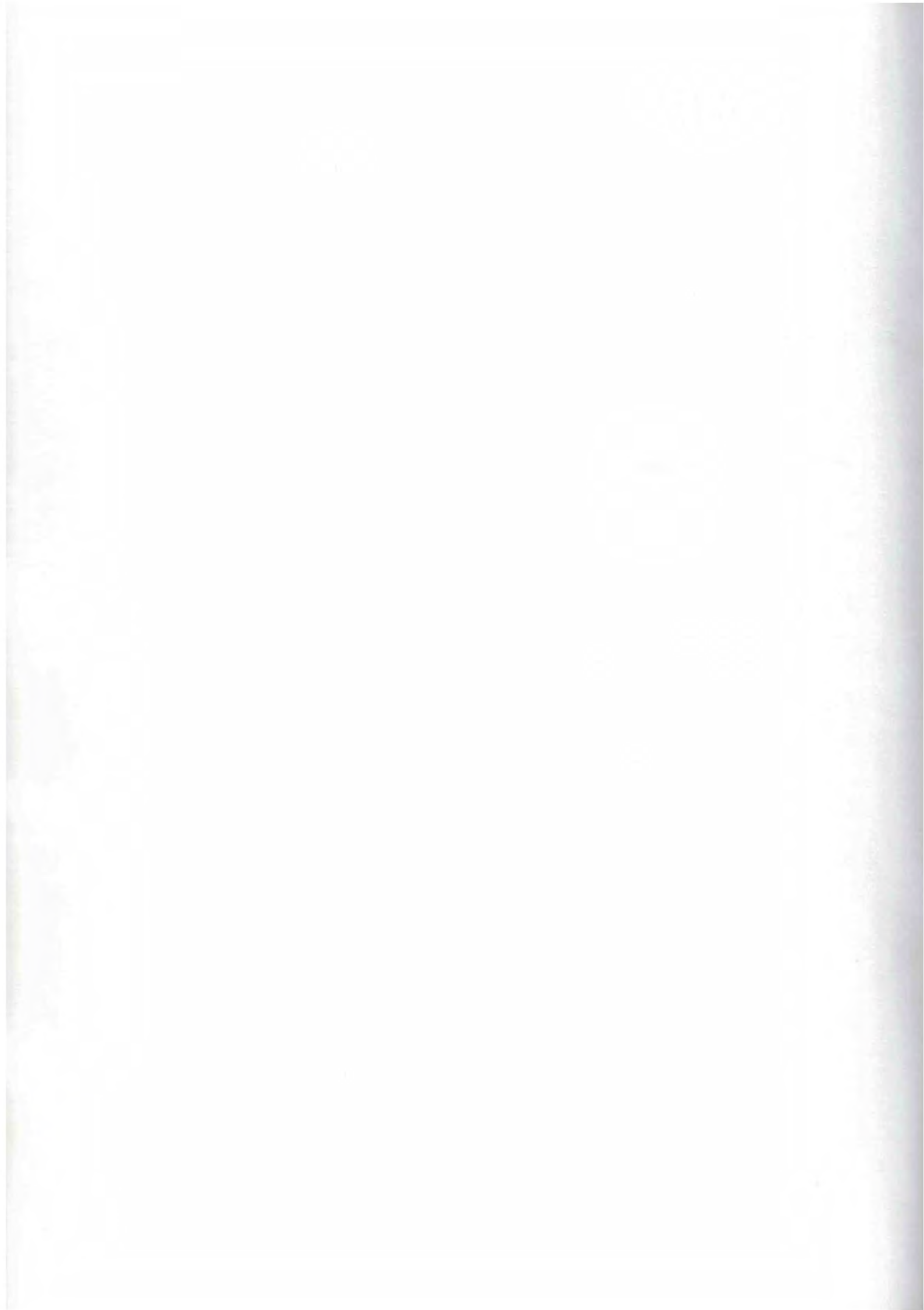
- Státní okresní archiv Jeseník v roce 2015 44
Rok 2015 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka 46

Co přinesl čas

Jubileá, vzpomínky

Literatura

- Přečetli jsme za vás 57
Jesenicko na stránkách periodik 62

Články

Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804.

VI. Fara Žulová (dříve Frýdberk)

† *Antonín Roubic – Karel Müller*

Lokální kostel sv. Josefa v Žulové

I. O stavebním stavu kostela

Je celý z dobrého materiálu, z kamene a cihel, vybudován, velmi prostorný, zcela klenutý, opatřený pěkným kněžištěm. Na každé straně se nacházejí 4 okna, dohromady 8, vedle nich ještě dvě malá okna na věži a chórových schodech. Jedny pevné dveře o dvou křídlech se silnými železnými pláty mají velký pocínovaný zámek a utěsněné desky. Podobné dveře u hlavního vchodu jsou stejného stavu a postranní dveře boční obdobně vybavené. Dále jedny malé dveře u vchodu v přízemí na vnější straně do věže s příslušným kováním, potom dvojce dveře na kůr, opatřené rovněž pláty a zámky.

Zastřešení sestává pouze ze šindelů; krov je však zbudován velmi trvanlivě. S kostelem spojená masivní věž je 38 loktů vysoká a 15 loktů široká a její průměr činí 20 loktů vatislavské míry. Tato věž je pro své stáří pozoruhodná; je to odzdola až nahoru pěkný široký rondel a vytváří halu kostela. Byla dříve věží starého zámku, který stál tam, kde je vybudován nynější kostel. Že je velmi stará, lze vyvodit z jednoho nápisu, který je vytesán na kamenné desce a je vezděn na věži. Na něm se čte v latinském textu následující: V roce 1582 dal kníže biskup Martin Gerstmann tento zámek opravit a obnovit.

Na terase staré okrouhlé věže, která byla bez střechy a vrcholu, byla zbudována zvonová věž. Na jejím vrcholu spočívá měděný knoflík střední velikosti s křížem potaženým plátkovým zlatem.

Na levé straně kněžiště je vybudována sakristie a spojena s kostelem. Je zcela klenutá, má dveřový vchod, který je opatřen silnými železnými pláty a masivním pocínovaným zámkem. Nacházejí se zde dvě dvoukřídlá okna. Zvláštní repositorium tu však doposud není, protože se vše může uschovat v sakristii.

Stavba tohoto kostela byla povolena pod označením kaple dne 8. února 1805 pod č. 2059 moravskoslezským zemským guberniem, ale vzhledem k nastalé drahotě byla nadále odsunuta. Teprve 4. května 1809 byl položen první kámen do základů, čímž byla započata skutečná stavba. Opravdový základní kámen byl však podle obvyklých zvyklostí položen do hlavní zdi pod hlavním oltářem dne 26. srpna 1810, jak to dosvědčuje zde se nacházející nápis.

Ke stavbě tohoto kostela zvláště přispěli: Jeho knížecí biskupská milost kníže biskup vatislavský, dále jistý František Meissel, bývalý mlynář z Vápenné, který již v roce 1800 věnoval na tento účel 1100 zl. v aktivních pohledávkách, kterýžto obnos přirůstajícími procenty do zahájení stavby se zvětšil do výše 2000 zl.

Co Jeho milost kníže biskup vratislavský navrhl, to také pozemková vrchnost a patron bezplatně poskytla – všechno dřevo a stavební materiál. Konečně mnozí dobrodinci, jak z okolí, tak ze vzdálených obcí, jež uvést zde jmenovitě by bylo velmi rozsáhlé, zvláště všichni obyvatelé městečka, poskytli při této stavbě s neúnavným úsilím časté ruční a zčásti i potažní služby. Nově usazení sedláci však poskytli zcela bezplatně mnohé stavební fůry. Takovým způsobem povstal uvedený chrám, který může být počítán mezi nejkrásnější v celém okolí, bez velkého zatížení obyvatel.

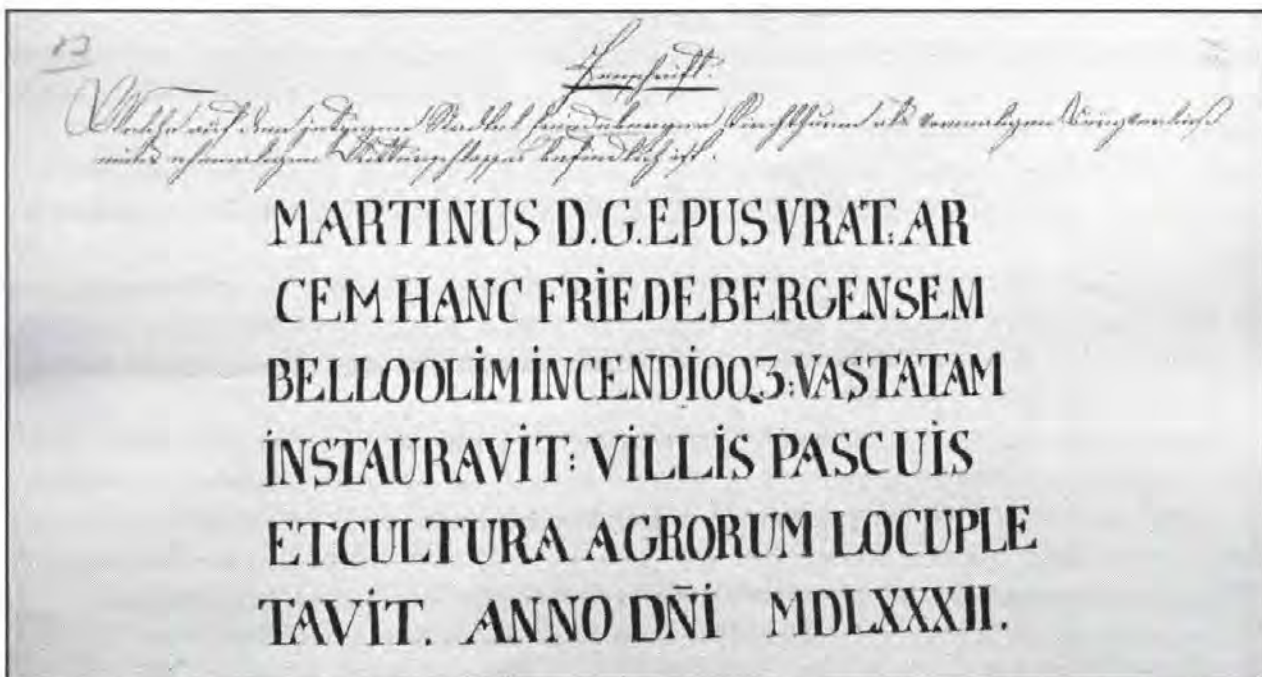
Stavba byla ukončena v listopadu 1810 a v témž roce 4. listopadu byl kostel benedikován pod jménem sv. Josefa důstojným panem Janem Rotherem, knížecím biskupským duchovním komisařem a arciknězem ve Frývaldově /jemuž může městská obec rovněž za zřízení kostela mnoho děkovat/; konsekrován doposud ještě nebyl.

Jeho dotace činí na ruku 442 zl. 38 2/4 kr., což na základě vysokého guberniálního rozhodnutí pochází z těch peněz, které byly získány za prodané rozličné náčiní ze zrušeného kostelíka na Chrámové hoře ležící poblíž městečka Žulové a doposud jsou stále účtovány u skorošického kostela. V době předání těchto peněz k udržování žulovského kostela tvořily mnohem větší sumu, ale protože krátce potom byl zřízen ve skorošickém kostele nový oltář a nejvyšší finanční patent mnohé ze stávajících aktivních kapitálů zmenšil, zůstalo pro zdejší kostel ne více než uvedená suma, již skorošický pan farář František Fellmann převedl do účetních knih.

Patronem je Jeho knížecí biskupská milost kníže biskup vratislavský na základě listiny vydané dne 1. června 1813; obec městečka Žulové a osada Starost mají vykonávat podle reversu ze 4. června 1813 ruční a potažní služby, kterých je třeba pro udržování kostela.

Obec Žulová se Starostí patřily dříve ke skorošickému farnímu kostelu, obě obce byly však od tohoto kostela odloučeny po obdržení vlastní duchovní správy. Při novém žulovském kostele nejsou ani filiální kostely, ani kaple. O zvláštních událostech ani pamětihodnostech nebylo doposud nic uvedeno.

Kolem kostela se nachází mimo to hřbitov, který je celý obehnán silnou zdí.

Přepis Gerstmannovy desky na kostele zasláný r. 1828 do Brna pro Corpus antiquarum inscriptionum imperii Austriaci. (MZA, G 11, inv. č. 296).

II. O oltářích a vnitřním zařízení kostela

Hlavní oltář sestává z obrazu a štukatérské práce, není dosud ještě štafírován; jeho stěna je zbudována z cihel a z vnější strany na mramorový způsob velmi pěkně a jemně vybroušena. Není konsekrován, avšak opatřen oltářním kamenem. Oltářní obraz k hlavnímu oltáři dosud není vymalován, ale při příchodu lepších časů bude obraz sv. Josefa jako kostelní patrocinium namalován.

Jeden postranní oltář, jehož oltářní obraz představuje sv. Františka Xaverského a byl namalován Františkem Grosspitschem, malířem ve Vratislavi, v roce 1814. Jeho stěna je zbudována z cihel a z vnější strany pěkně a jemně vybroušena na mramorový způsob.

Druhý postranní oltář s obrazem sv. Antonína Paduánského byl rovněž vymalován uvedeným malířem z Vratislavi v témž roce 1814. Oltářní stěna je stejného způsobu jako u prvního. Oba jsou dosud neštafírované.

Kazatelna, dosud neštafírovaná, řezbářské práce.

Křtitelnice z obyčejného šedivého mramoru.

Zpovědnice obyčejná, větší v kostele, menší v sakristii.

Varhany sestávají ze 14 rejstříků.

Lavice: v kněžišti na levé straně jedna pro kněze, druhá pro kostelní otce. Na pravé straně dvě patronátní lavice pro knížecí biskupské pány úředníky. Mimo kněžiště na pravé straně 19, nalevo 19, dále 3 cechovní lavice.

Dále jedna velká skříň z měkkého dřeva se 3 zásuvkami a jedním prostorným nástavcem z tvrdého dřeva, který je ohoblován. Vedle je velká almara z měkkého dřeva s jedním stolem též z měkkého dřeva. Toto všechno se nachází v sakristii.

III. O náčiní náležejícím kostelu

Ze zlata

0

Ze stříbra

1 kalich s patenou - 30 lotů, 75 zl.

Je velmi starý a byl darován jedním dobrodincem.

Z mědi

1 monstrance z mědi, postříbřená a pozlacená - 2 libry 24 loty, 45 zl. 30 kr.

1 kalich s patenou, postříbřený a pozlacený - 1 libra 4 loty, 24 zl. 18 kr.

1 ciborium, postříbřené a pozlacené - 2 libry 26 lotů, 40 zl.

3 nádoby na sv. olej postříbřené - 19 lotů, 14 zl.

1 patena k nemocným postříbřená - 12 lotů, 10 zl.

1 mosazná postříbřená závěsná lampa - 8 liber, 26 zl. 26 kr.

1 kropenka se železným držadlem - 3 libry, 6 zl. 32 kr.

Z cínu

6 velkých oltářních svícňů na hlavním oltáři - 50 liber 10 lotů, 75 zl. 32 kr.

8 velkých oltářních svícňů na obou postranních oltářích - 64 libry, 76 zl. 48 kr.

1 pouzdro pro hostie - 1 libra, 1 zl. 12 kr.

2 malé svícny pro ministranty - 7 liber, 8 zl. 12 kr.

- 8 stolních svícňů – 3 libry 16 lotů, 4 zl. 12 kr.
- 1 láhev na křtící vodu – 2 libry 16 lotů, 3 zl.
- 4 mešní konvičky se 2 talířky – 4 libry 16 lotů, 5 zl. 24 kr.
- 1 nádobka na hlavní oltář – 8 lotů, 27 kr.
- 1 malá závěsná lampa – 16 lotů, 36 kr.

Z kovu a mosazi

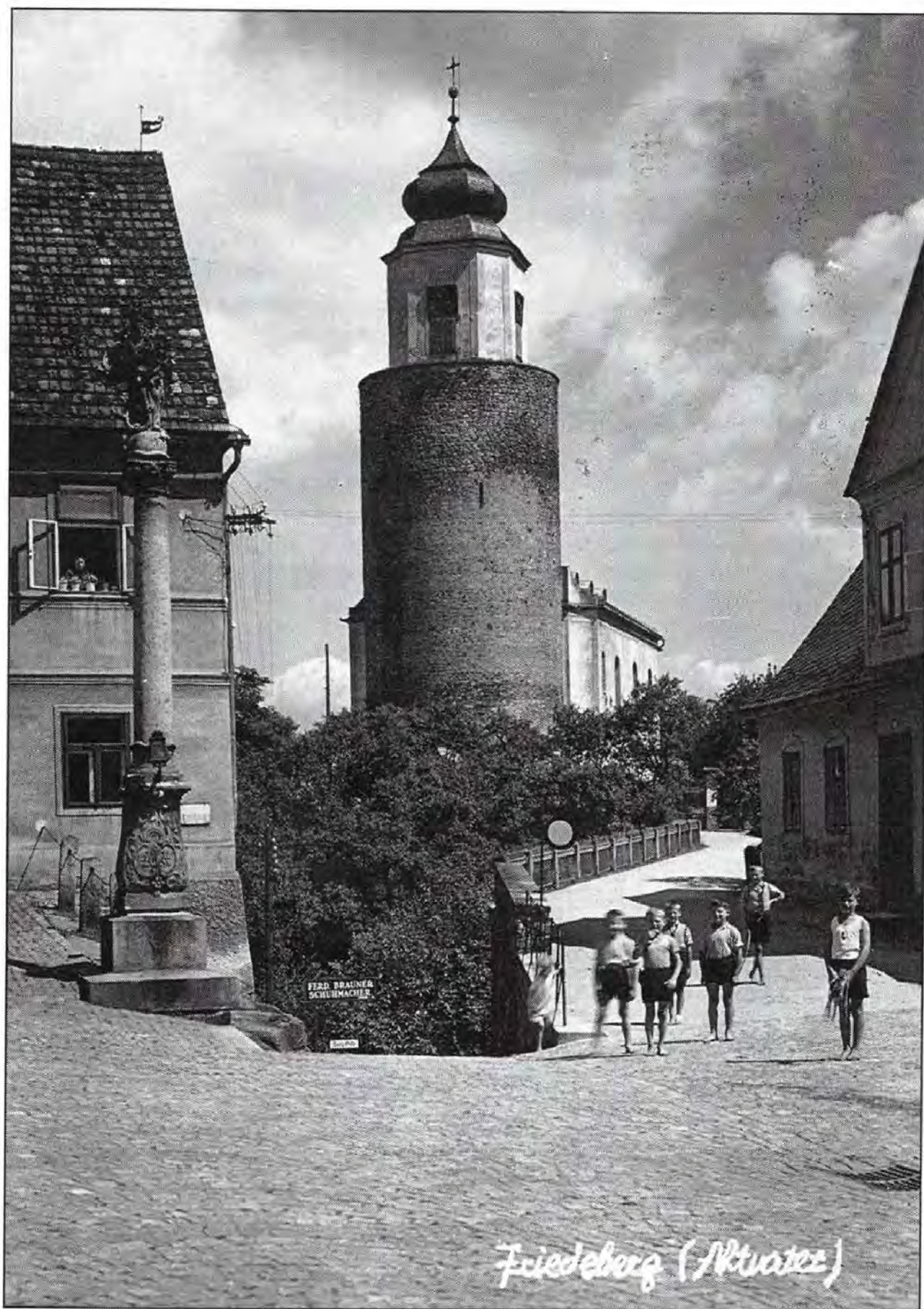
- 1 zvon o 2 centnýřích s nápisem: Per Franciscum Stanke Oppaviae 1810
- 1 menší zvon o 1 centnýři se stejným nápisem
- 2 mešní zvonky, jeden o 1 libře 24 lotech, druhý o 16 lotech - 2 libry 8 lotů, 7 zl. 41 kr.
- 1 zvonek u sakristie – 1 libra 10 lotů, 3 zl. 51 kr.
- 1 zvonek k nemocným – 16 lotů, 1 zl. 21 kr.
- 2 kadidelnice z mosazi s loďkou – 3 libry 24 loty, 40 zl. 26 kr.
- 1 malá kadidelnice z kovu – 1 libra, 2 zl. 24 kr.
- 1 mosazný krucifix postříbřený se zobrazením pozlaceným – 1 libra 16 lotů, 18 zl. 20 kr.

Ornáty, pluvíály, kasule

- 1 pluvíál z červené hedvábné látky posázený bílými květy s dobrou stříbrnou portou
- 1 pluvíál z červeně a bíle pruhované hedvábné látky se žlutou leonskou portou
- 1 pluvíál z modrého damašku se žlutou leonskou portou
- 1 pluvíál z černé látky z česané vlny se žlutou leonskou portou
- 2 dalmatiky z červené hedvábné látky s dobrou stříbrnou portou
- 1 mešní oděv z červené hedvábné látky s dobrou stříbrnou portou
- 1 mešní oděv z červeného a bílého melírovaného mohéru s dobrou zlatou portou
- 1 mešní oděv z bílého mohéru s modrými pruhy a dobrou zlatou portou
- 1 mešní oděv z červeně a bíle pruhované hedvábné látky se žlutou leonskou portou
- 1 mešní oděv ze zcela červené hedvábné látky se žlutou leonskou portou
- 1 mešní oděv z modrého „gredetor“ se žlutou leonskou portou
- 1 zelený obyčejný mešní oděv s bílou leonskou portou
- 1 mešní oděv z černého damašku se žlutým damaškovým zrcadlem a dobrou zlatou portou
- 1 mešní oděv ze zcela černého damašku s bílou leonskou portou
- 1 obyčejný mešní oděv z černé látky z česané vlny
- 1 červený sametový baldachýn s dobrou zlatou portou a krajkami se 4 štafírovanými tyčemi
- 1 stolní stůl z bílé a modré hedvábné látky
- 1 velum z bílé květované látky s dobrými zlatými krajkami
- 1 velum z bílého „gredetor“ se zlatými krajkami
- 1 velum z bílého mušelínu se zlatými krajkami
- 1 velum z bílého a červeného pruhovaného hedvábného flóru s modrým lemováním
- 8 oltářních polštářků
- 5 cingulí

Kostelní knihy

- 2 mešní knihy, z toho 1 opotřebovaná
- 1 mešní kniha k requiem
- 1 agenda

Kostel sv. Josefa v Žulové (SOkA Jeseník)

Ostatní vybavení

- 1 černý přikrov
- 1 červený přikrov
- 1 prostěradlo ze zelené lněné látky k zakrytí hlavního oltáře
- 1 máry velké
- 1 máry malé
- 10 dřevěných svícňů černě a bíle nastříkaných
- 2 měšce na milodary
- 2 kostelní lucerny

Obrazy

- Obraz Vzkříšení a velikonoční kříž, řezbářské práce, štafírovaný
- Obyčejný ceremoniální kříž, pouze nastříkaný
- Kříž k pohřbům, řezbářské práce, štafírovaný
- Obrazy křížové cesty, jejichž rámy dosud nejsou štafírovány

Hudební nástroje

- 4 housle
- 1 altová viola
- 1 violon
- 1 fagot
- 2 trubky
- 2 lesní rohy

Farní archiv

- a. Zde jsou uloženy listiny ke zřízení a donacím kostela a benefícia.
- b. listiny a spisy týkající se právních záležitostí benefícia
- c. Desátek se zde neplatí žádný.
- d. přiznání neboli fase beneficiálních příjmů pro pořádek a nástupce
- e. Staré příruční farní knihy nejsou u nově zřízeného benefícia žádné.
- f. matriky včetně rejstříků a předepsané knihy ohlášek
- g. sbírka zeměpanských zákonů včetně indexu
- h. knihy nařízení ordinariátu
- i. kniha zbožných nadací
- k. knihy kostelních účtů včetně pokladny
- l. účetní kniha chudinského ústavu, a konečně
- m. všechny ostatní spisy, které se vztahují k duchovní správě, uspořádané ve fasciklech a opatřené repertářem.

*Žulová 12. května 1815¹
Johann Lux, lokální kaplan*

POZNÁMKA

1. Inventáře kostelů a far měly být podle nařízení zpracovány v roce 1804. Vzhledem k tomu, že farní správa byla v Žulové ustavena až později, zaslal žulovský lokální kaplan guberniu inventář teprve v roce 1815.

Habsburský policajný dozor nad Priessnitzovými kúpeľmi v dobe predmarcovej

Michal Chvojka

S kúpeľmi Gräfenberk (Lázně Jeseník) je neodmysliteľne späté meno Vincenza Priessnizza, ich zakladateľa a tvorcu modernej hydropatie. Vďaka jeho úspešnému vodoliečebnému ústavu sa z dnešného Jeseníku (vtedy *Freiwaldau*)¹ na periférii Rakúskeho Sliezska stalo jedno z významných kúpeľných centier habsburskej monarchie a lákadlo návštev aristokracie i vojenských elít. V tejto súvislosti spomeňme napr. pobyty arcivojvodov Karola Ferdinanda a Maximiliána Habsburských, ďalej Mórica, Karola a Františka z kniežacej rodiny Lichtenštajnov, baróna Mikuláša Wesselényiho z Hadadu alebo poľského exgenerála Jana Zygmunta Skrzyneckého.²

V priebehu 30. rokov 19. storočia došlo k mimoriadne výraznému nárastu počtu návštevníkov Priessnitzových kúpeľov, a síce zo 45 v roku 1829 na 1577 v roku 1839. Po celé 40. roky 19. storočia sa potom počet kúpeľných hostí udržiaval v rozmedzí 1000 až 1400.³ Už tento rapidný nárast bol sám o sebe pádnym dôvodom na zavedenie štátnej kontroly kúpeľov v Gräfenberku, ale znásobovali ho ešte aj medicínske pohnútky⁴ a najmä časté tamojšie dostavenička liberálov z radov cudzej šľachty a meštianstva resp. účastníkov Poľského povstania z rokov 1830–1831.⁵ Frývaldov sa totiž nachádzal na severnej hranici Rakúskeho cisárstva, v tesnom susedstve s etnicky poľskými územiaми Pruska a habsburskej Haliče. V lete roku 1838 tu preto vznikla zemepanská policajná kúpeľná inšpekcia (*landesfürstliche Polizei-Kur-Inspektion*, ďalej PKI) so sídlom v Gräfenberku.⁶ Bol to zvyčajný postup, keďže podobné kontrolné orgány sa predtým zriaďovali aj v iných známych habsburských kúpeľoch ako napr. Karlove Vary, Teplice, Bad Gastein alebo Baden pri Viedni.⁷ Joseph Rauscher vo svojej štúdii uvádza, že v roku 1819 vznikla tak civilná ako aj vojenská kúpeľná a policajná inšpekcia v Mariánskych Lázních a za tzv. Kúpeľného policajného inšpektora (*Badepolizeiinspektor*) bol vymenovaný pražský policajný úradník Franz Ludwig Richter. Medzi úlohy tohto úradu patrilo dozor nad pokojom, poriadkom, verejným životom, zábavami kúpeľných hostí a v neposlednom rade prijímanie ohlasovacích lístkov (tzv. *Meldezettel /meldecette*). Inšpektor Richter bol okrem toho v Mariánskych Lázních poverený sledovaním členov Napoleonovej rodiny, predovšetkým grófa zo Saint-Leu a bývalého holandského kráľa (Louis Bonaparte), ako aj ďalších prominentných hostí ako Johann Wolfgang Goethe, veľkovojevoda Karl August von Weimar alebo prinz Heinrich von Reuß-Plauen-Schleiz. Pražskému guberniu potom musel zasielať podrobné správy o dôležitých udalostiach, novinkách, personáliách alebo reflexii politických udalostí u kúpeľných hostí.⁸

Takýto model nového kontrolného úradu sa mal vytvoriť aj vo Frývaldove a na Gräfenberku. Policajný prezident vo Viedni, gróf Jozef Sedlnický, sa v tomto ohľade zameriaval na ciele vyššej, resp. tajnej polície, ktoré zahŕňali sledovanie politických postojov zahraničných, najmä poľských kúpeľných hostí, ich verbálnej i písomnej komunikácie a ich kontaktov.⁹ Touto úlohou bol následne poverený Joseph Abramovich Edler v. Adelburg, druhý podkomisár policajného riaditeľstva v Brne. Ako policajný kúpeľný inšpektor strávil v Priessnitzových kúpeľoch na Gräfenberku takmer tri roky. Od mája 1841 až do konca roku 1846 potom

vykonával túto funkciu ďalší brnenský podkomisár Wenzel Böhm, kým ho na tejto pozícii nevystriedal jeho kolega Johann Nepomuk Lipp. Jeho funkčné obdobie ukončili revolučné zmeny v Habsburskom súštatí v marci 1848.¹⁰

Nový policajný kúpeľný inšpekčný komisár (*Polizei-Kur-Inspektionskommissar*) Adelburg dorazil na Gräfenberk 3. júla 1838 spoločne s jedným radovým policajtom a jedným sluhom Františkom Perničkom po komplikovanej trojdňovej ceste z Brna cez Olomouc, Opavu a Heřmanovice.¹¹ Na Gräfenberku, kde bola akurát rozbehnutá rušná letná sezóna a zohnať voľnú izbu bolo takmer nemožné¹², sa Adelburg ubytoval najskôr v malej komôrke Priessnitzovho Prkenného domu a až po troch dňoch sa mu podarilo ubytovať sa v Kamennom dome, v ktorom pobýval aj princ Fridrich Oranžsko-Nasavský.¹³

Až po tejto aklimatizácii sa mohol Adelburg začať venovať sociálnej kontrole kúpeľov a podávaniu písomných správ svojim nadriadeným do Brna. Tieto hlásenia či raporty sa vo všeobecnosti členili na jednotlivé od seba nezávislé body. Ich štruktúra pozostávala zväčša z noviniek z Gräfenberku a Frývaldova, údajoch o návštevách vysoko postavených alebo podozrivých osôb spolu s výsledkami sledovania posledne menovaných, ďalej z rôznych chýrov a klebiet u kúpeľných hostí, o ich spoločenských podujatiach, krúžkoch i povahách, z údajov o chorých i úmrtiach, popisu vlastnej práce, jej úspechov i prekážkach a v neposlednom rade z vlastných zámerov, plánov, návrhov ba i emocionálnych rozpoložení. Tieto tzv. týždenné hlásenia potom posielal poštou z Frývaldova cez Opavu do Brna policajnému riaditeľovi Karlovi Ludwigovi Maltzovi.

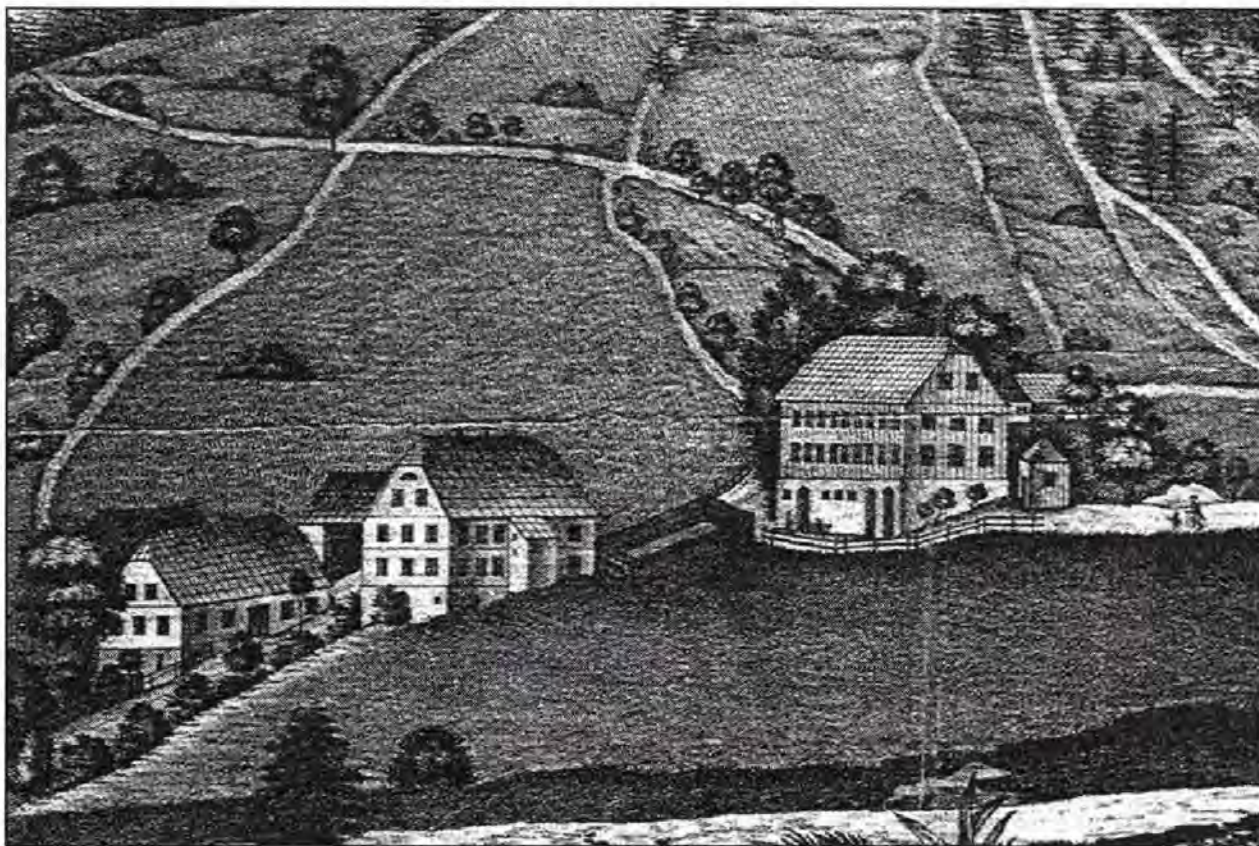
Vo svojom prvom gräfenberskom raporte zo 7. júla 1838 Adelburg informoval o rapídne pribúdajúcom počte¹⁴ kúpeľných hostí, nedostatočnej čistote a požiarnych hrozbách na Gräfenberku, pričom za ťaživý problém označil zobraň. Jeho pozornosti neunikli ani viaceré ženy pochybnej povesti, hoci ešte nemal priame dôkazy o prostitúcii alebo kupliarstve. Na to, aby mohol zaviesť a sfunkčniť jednu z hlavných úloh svojej misie, a síce riadnu a jednotnú ohlasovaciu povinnosť, musel vyčkať na obdržanie predtlačенých formulárov z Brna a zosúladiť roztrúsenú agendu. S tým súviselo prevzatie pasov pacientov kúpeľného domu Jozefa Weissa vo Frývaldove od Vrchného a justičného úradu (tzv. *Ober- und Justizamt*) panstva Frývaldov, cudzineckého protokolu od frývaldovského magistrátu a zoznamov hostí vedených u Vincenza Priessnitsa na Gräfenberku.¹⁵ Ďalšou byrokratickou úlohou kúpeľného inšpektora bolo viesť podacie, pasové a ohlasovacie protokoly ako aj samotnú spisovú agendu. Na doručovanie meldecetlov kúpeľným hosťom využíval Adelburg najmä „mladých horských junákov“, pričom neváhal od policajného riaditeľstva požadovať pisára a dvoch pomocníkov, aby mohol urobiť zadosť neprestajným požiadavkám kúpeľných hostí a riešeniu ich sťažností a sporov. Jeho prácu zároveň komplikovalo aj neustále pendlovanie medzi Gräfenberkom a Frývaldovom.¹⁶

Kontrola kúpeľných hostí – obzvlášť poľských revolucionárov a predstaviteľov uhorskej opozície¹⁷ - prostredníctvom PKI však, samozrejme, nemala spočívať len na ich riadnej registrácii pomocou meldecetlov a rôznych protokolov, resp. na účasti kúpeľného inšpektora na spoločenských podujatiach a hostinách. Ako dôležité nástroje sa mali ukázať registrácia výletov do blízkej cudziny (Pruska), Uhorska a Haliče a nenápadná perlustrácia korešpondencie kúpeľných hostí. V prvom prípade Adelburg získal od grófa Sedlnického právomoc vydávať priepustky (tzv. *Passierscheine* alebo *Geleitscheine*) na výjazdy kúpeľných hostí do susedného Pruska, najčastejšie do Nysy (*Neisse*), samozrejme za predpokladu, že nebolo na základe dlhšieho sledovania akejkoľvek pochybnosti o ich „neškodnosti“. Takto mohol Adelburg jednak

regulovať nezákonné prechody hraníc, jednak si o nich udržiavať stály prehľad a napokon aj zvýšiť prestíž PKI ako nového úradu.

Kontrola korešpondencie kúpeľných hostí zasa spočívala na tajnej spolupráci Adelburga s poslíčkom Jánom Sauerom, ktorý bol od 1. septembra 1838 poverený zbieraním listov vo Frývaldove.¹⁹ Prehliadanie listov malo prebiehať selektívne, s minimálnym rizikom kompromitácie PKI a so zameraním na tých kúpeľných hostí, ktorí boli politicky nespoľahliví a z toho dôvodu vystavení nepretržitému tajnému sledovaniu. V tejto súvislosti spomeňme napríklad haličského statkára Eduarda Homolatscha, uhorského šľachtica a plukovníka baróna Bolzu, poľskú knážnú Terezu Lubomirskú, rodenú Czartoryskú²⁰ alebo Mikuláša Wesselényiho.²¹ Napriek intenzívnej snahe Adelburga hodnotilo policajné prezídium vo Viedni v júni 1841 úspechy listovej perlustrácie na Gräfenberku a vo Frývaldove ako vrcholne neuspokojivé a neposkytujúce žiadne výsledky.²² Príčiny tohto stavu môžeme hľadať nielen v tom, že PKI kontrolovala príjem a výdaj listov bez ich riadnej obsahovej previerky²³, ale aj v systéme habsburskej kontroly na lokálnej úrovni. Hlavnou úlohou kúpeľného inšpektora v tejto oblasti totiž bolo, aby zistil, od koho, odkiaľ a ako dostávajú politicky nespoľahliví pacienti listy a ako, odkiaľ a prostredníctvom koho svoje listy posielajú oni sami.²⁴

Dôležitú funkciu v rámci sociálnej kontroly vykonávanej policajným kúpeľným inšpektorom zohrával aj dozor nad kultúrou a náboženstvom. Každodenný život početných pacientov, ktorí na rozdiel od ostatných habsburských kúpeľov pobývali kvôli svojej kúre vo Frývaldove a na Gräfenberku aj počas zimy, bol totiž spetrovaný slávnosťami všetkého druhu. Vysokopostavení i „obyčajní“ hostia si vytvárali rôzne krúžky, organizovali hostiny, slávnostné večery, karnevaly, tanečné zábavy, strelby, polovačky, jazdy sánkami do Mikulovic u Jeseníku (*Niklasdorf*) alebo Lipové (*Lindewiese*). Zároveň si nenechali ujsť príležitosť pravi-

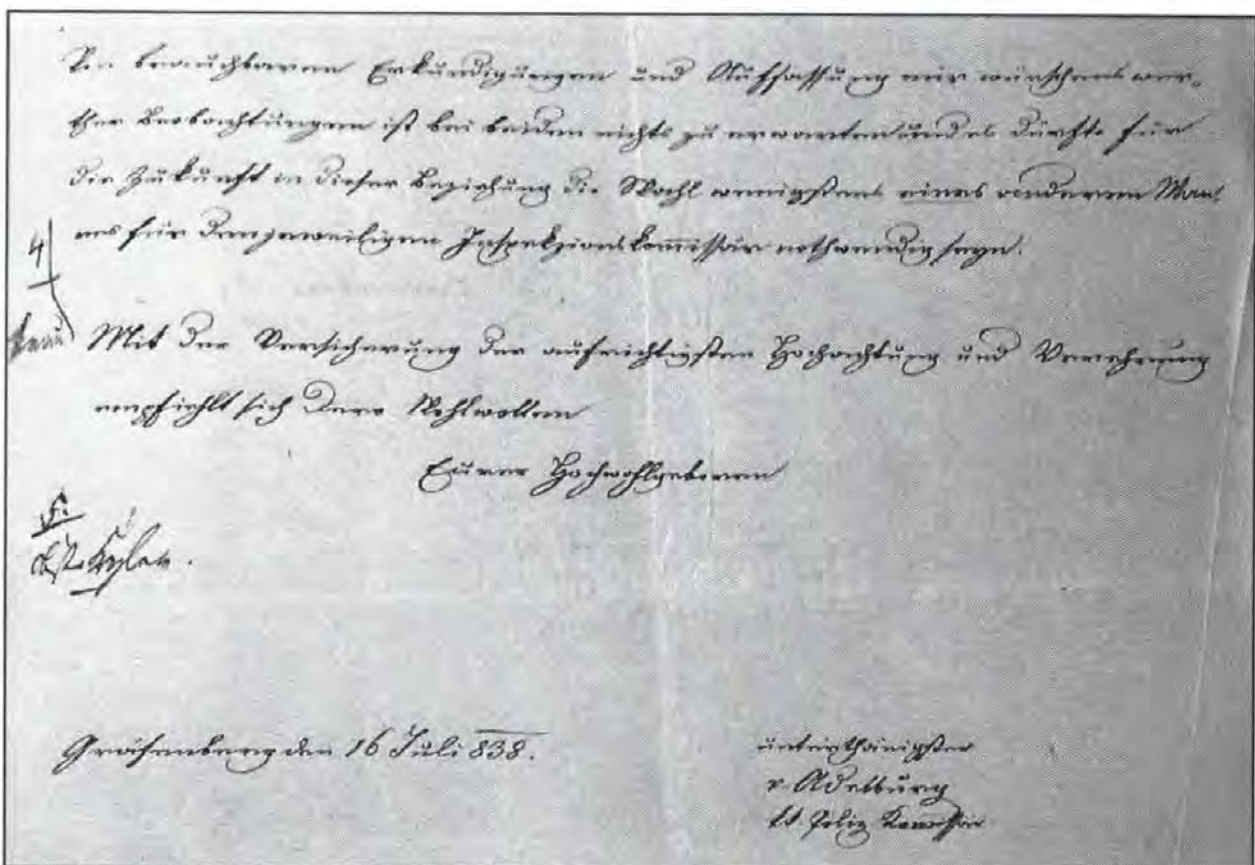
Gräfenberk z Prkenným domom r. 1834 (SOkA Jeseník)

delne sláviť narodeniny rakúskeho cisára, pruského kráľa alebo zakladateľa kúpeľov Vincenza Priessnitza.²⁵

Adelburg sa často zúčastňoval na týchto spoločenských udalostiach, prípadne o nich zbieral informácie, pretože mu poskytovali možnosť osobne spoznať kúpeľných hostí a ich priateľské krúžky. Okrem toho bolo jeho povinnosťou dbať na to, aby boli tieto akcie v súlade s rakúskymi zákonmi. Mal tak právomoc ich povolovať, presúvať, ale aj zakázať. To isté sa dá povedať o koncertoch, vystúpeniach artistov a divadelných predstaveniach vo Frývaldove a na Gräfenberku. Títo muzikanti, umelci a herci museli mať v prvom rade riadne cestovné doklady a buď sa preukázať povolením zemského prezídia v Brne alebo požiadať kúpeľného inšpektora, aby im ho pomohol vyžiadať.²⁶ Divadelné hry sa mohli odohrať za predpokladu, že neboli zakázané habsburskou cenzúrou.

Zo správ kúpeľného inšpektora Böhma sa dozvedáme, že divadelné predstavenia v kúpeľoch boli obľúbené, atraktívne a hojne navštevované. V samotnom meste Frývaldov síce ešte začiatkom 40. rokov 19. storočia nebolo samostatné divadlo, ale divadelné predstavenia tu predvádzali jednak putovné divadelné skupiny, jednak sa konali formou tzv. „diletantského“, resp. ochotníckeho divadla. Koncom júla 1841 prišiel na Gräfenberk napr. divadelný podnikateľ Leuchert so svojou hereckou skupinou a v tamojšom veľkom jedálenskom sále hrali počas mesiaca augusta svoje vybrané kúsky – ako napr. divadelnú frašku Der Postillon von Stadel-Enzersdorf od vienského autora Josefa Aloisa Gleicha.²⁷ V októbri a novembri 1841 tam zasa pôsobil divadelný podnikateľ Schwarz so svojou spoločnosťou.²⁸

Počas neprítomnosti profesionálnych hercov si aktívni kúpeľní hostia zaobstarávali divadelnú zábavu svojpomocne nacvičovaním vlastných predstavení. Najčastejšie hrali komé-

Adelburgova sprava zo 16. 7. 1838 (MZA, Polic. řed., k. 91, f. 52)

die Theodora Körnera²⁹ a Karla Lebrüna³⁰, ale popri kúskoch nemeckých autorov dávali pomerne široký priestor aj francúzskej produkcii.³¹ O pripravovaných predstaveniach vždy dávali vedieť kúpeľnému inšpektorovi a pokiaľ proti nim dotyčný nevzniesol žiadne „policajné námietky“, mohli požiadať zemské gubernium o príslušné povolenie. Böhm následne vo svojom pravidelnom hlásení informoval o jednotlivých predstaveniach, atmosfére v publiku, počte návštevníkov a taktiež o príslušnom finančnom výnose, ktorý sa používal na skrášľovanie Gräfenberku alebo na charitu.³²

Okrem kultúrnej sféry kontroloval policajný kúpeľný inšpektor aj náboženský život na Gräfenberku a vo Frývaldove, a to najmä s ohľadom na početných pacientov protestantského vierovyznania. Už na začiatku júna 1841, teda krátko po svojom príchode do Frývaldova, riešil Wenzel Böhm otázku náboženských čítaní v nedele a sviatočné dni. Theodor Zahn, kúpeľný hosť a protestantský kazateľ z Württemberska, mal totiž v pláne realizovať tieto čítania na Gräfenberku v osobitnej budove odčlenenej od kúpeľných budov.³³ Böhm tento zámer preventívnym zásahom prekazil, pretože podobné náboženské zhromaždenia boli podľa platných zákonov zakázané a bez povolenia vyšších úradov neprípustné.

Zdalo sa, že celá záležitosť tým bola definitívne vyriešená. Opak však bol pravdou, keďže bývalý pruský kazateľ Wilhelm Garrke v apríli 1842 vyzval prostredníctvom dvoch obežníkov protestantských pacientov na Gräfenberku bez vedomia PKI na stretnutie s evanjelickým pastorom Karlom Theodorom Delormem z cca 30 kilometrov vzdialenej obce Holčovice (Hillersdorf). Delorme mal predniesť spovednú reč a potom udeľovať prijímanie pod obojím.³⁴ Böhm opätovne nasadil svoju preventívnu stratégiu, tentoraz však narazil na tvrdý odpor „pruskej opozície“, ktorú reprezentovali Garrke, generál von Massow a pruský konzul Wilhelm Oswald. Vznikajúci konflikt sa kúpeľnému inšpektorovi podarilo upokojiť vďaka pomoci zo strany vplyvných kúpeľných hostí a taktiež podaním žiadosti o povolenie protestantských zhromaždení u zemského prezídia v Brne.³⁵ Jeho odpoveď však namiesto kladného vyriešenia celej záležitosti priliala ešte viac oleja do ohňa. Podľa ustanovení tolerančného patentu a na základe dvorského dekrétu zo 17. mája 1784 boli spoločné náboženské zhromaždenia nekatolíkov v c. k. štátoch povolené iba v existujúcich riadnych modlitebniach, a teda nie formou voľného zhromaždenia s prizvaným protestantským pastorom.³⁶ Negatívna reakcia zo strany prívržencov náboženskej tolerancie na Gräfenberku nenechala na seba dlho čakať. Stanovisko rakúskych úradov bolo označené ako svojvoľné a „utláčateľské“ a lídri protestantov uviedli, že sú nútení jednak podať sťažnosť vo Viedni skrze pruského konzula, jednak uverejniť kritický popis tejto záležitosti v zahraničných novinách.³⁷

Pruská neoblomnosť napokon slávila úspech, pretože Dvorská kancelária vo Viedni s podporou Metternichovej Štátnej kancelárie osobitným dekrétom zo 14. júla 1842 povolila spoločné náboženské zhromaždenia evanjelických kúpeľných hostí vo Frývaldove a na Gräfenberku, a síce vo vhodných priestoroch a pod patričným dohľadom.³⁸

V tejto otázke nás môže ešte zaujať dvojkolajnosť resp. konkurencia medzi politickými a policajnými úradmi. Lokálnou implementáciou tohto dvorského dekrétu totiž zemské gubernium v Brne nepoverilo PKI, ale krajský úrad v Opave a jemu podriadený magistrát mesta Frývaldov. Brnenské policajné riaditeľstvo o tom od gubernia dokonca nedostalo ani stručnú správu.³⁹ Začiatkom januára 1843 potom frývaldovský magistrát uskutočnil prieskum verejnej mienky medzi protestantskými kúpeľnými hosťami ohľadne želaného spôsobu konania evanjelických bohoslužieb. Jeho výsledok sa zhodoval s obsahom dvorského dekrétu z júla 1842. Väčšina opýtaných sa vyjadrila v tom zmysle, aby sa vo Frývaldove alebo na Gräfenber-

ku prenajali príslušné vhodné priestory, ktoré by v určený čas mohli využívať na bohoslužby a aby bol výkonom náboženských funkcií za dohodnutý honorár poverený najbližší kazateľ.⁴⁰

Záverom tak možno dodať, že habsburský policajný dozor na Gräfenberku a vo Frývaldove bol úspešne zavedený v rovine cudzineckej kontroly a kontroly cestujúcich, neskôr čiastočne aj v rámci kontroly korešpondencie. Neskoršie zriadenie vojenskej kúpeľnej inšpekcie a vojenskej policajnej stráže predstavovalo skôr dôležitý nástroj na udržiavanie verejného pokoja a poriadku. Exponovaná poloha a rozľahlosť kúpeľov spolu s personálnymi deficitmi policajnej kúpeľnej inšpekcie však výrazne obmedzovali ideál všadeprítomných očí tohto nového kontrolného úradu. Pre nás sú však dnes informácie zo správ kúpeľných inšpektorov mimoriadne cenným a zaujímavým žriedlom pre poznávanie života v kúpeľoch Gräfenberk a Frývaldov v časoch Vincenza Priessnitz.

POZNÁMKY

1. My budeme v texte používať dobový český názov Jeseníku – Frývaldov.
2. Pozri Zemský archiv Opava (ďalej ZAO), fond Policejní inspekcce lázní Gräfenberk (ďalej PKIG), inventárne číslo (ďalej inv. č.) 1a, Anzeigeprotokoll der Kurgäste 1837-39 alebo kurlisty z Gräfenberku v *Allgemeine Wasserzeitung* č. 39 z 23. 12. 1838, Beilage Nr. 3, s. 1.
3. Pozri Moravský zemský archiv Brno (ďalej MZA Brno), fond Policajné riaditeľstvo (ďalej PR), kartón (ďalej kart.) 7, správa policajného kúpeľného inšpektora Böhma zo 14.7.1842 a HELFRICHT, Jürgen: *Vincenz Priessnitz (1799-1851) und die Rezeption seiner Hydrotherapie bis 1918*. Husum 2006, s. 152.
4. Všeobecný kúpeľný poriadok z 12. 10. 1822 nariaďoval, aby sa každý rok konali precízne kontroly všetkých kúpeľov z hľadiska dodržiavania príslušných predpisov a osobitné komisie podrobne skúmali tak uplatňované liečebné metódy ako aj ich účinky a úspechy. Pozri FAULLER, Chrysostomus: *Gesetze, Verordnungen und Vorschriften für die Polizei-Verwaltung im Kaiserthume Oesterreich*. Wien 1827, zv. 1 (A-F), s. 75 a tiež *Auszug aus dem Commissionsberichte über die Kaltwasserkuren des V.Priessnitz zu Gräfenberk*. München 1840.
5. Pozri ZUBER, Rudolf: *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava 1966, s. 312.
6. Nasledujúci text je selektívne skrátenou a mierne modifikovanou verziou mojej štúdie *Die Anfänge der staatlichen sozialen Kontrolle in den schlesischen Kurorten Freiwaldau und Gräfenberk in den Jahren 1838-1841/42*. In: KURILO, Olga (ed.): *Kurort als Tat- und Zufluchtsort*. Berlin 2014, s. 29-56.
7. Pozri ZAO, PKIG, kart. 4, inv. č. 44; Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, fond Polizeihofstelle, kart. 488b, č. 3635 ex 1813 a Národný archív Praha, fond České gubernium – prezidium, kart. 24, inv. č. 37.
8. Pozri RAUSCHER, Joseph: *Sedlnitzkys Polizeiorgane in Marienbad*. In: ERNSTBERGER, Anton (Hrsg.): *Heimat und Volk. Forschungsbeiträge zur sudetendeutschen Geschichte. Festschrift für W.Wostry*. Brno 1937, s. 479-502, tu 482-483, 487, 490 a 497.
9. MZA Brno, PR, kart. 5, fólia 230, Sedlnického prípis brnenskému policajnému riaditeľovi Maltzovi z 19. 8. 1838.
10. MZA Brno, PR, kart. 91, fólia 580-1, Ugarteho guberniálny dekrét pre Maltza z 8. 6. 1841; fólie 577 a 582, Maltzov prípis Böhmovi z 15. 6. 1841; fólia 591, Böhmovo hlásenie pre Brnenské policajné riaditeľstvo z 20. 6. 1841; kart. 9, Böhmovo hlásenie z 31. 10. 1846; kart. 11, hlásenie kúpeľného inšpektora Lippa z 3. 1. 1847 (č. 1/g) a fólie 451-5, Lippova správa z 26. 3. 1848 (č. 21/g).
11. MZA Brno, PR, kart. 91, fólie 44-45, Adelburgovo hlásenie Maltzovi, Gräfenberk 7. 7. 1838 a fólia 49 verso (Adelburgova správa zo 16. 7. 1848).
12. Pozri časopis *Moravia* z 9. 8. 1838, č. 47, s. 188.
13. MZA Brno, PR, kart. 91, fólia 44, Adelburgovo hlásenie Maltzovi zo 7. 7. 1838.
14. Podľa kurlistov vodoliečebného ústavu v Gräfenberku a Frývaldove v *Allgemeine Wasser-Zeitung* (č. 22 z 25. 8. 1838, prílohy č. 1 a 2; č. 30 z 21. 10. 1838, príloha č. 2; č. 32 zo 4. 11. 1838, s. 128) tam boli nasledovné počty kúpeľných hostí *Kurgästeszahlen*: V Gräfenberku 180 osôb do 5. mája (1838), cca 157 osôb do začiatku júna (1838); vo Frývaldove 116 osôb do 24. júla (1838), 179 osôb do konca októbra 1838.
15. MZA Brno, PR, kart. 91, fólie 44-45, Adelburgova správa Maltzovi zo 7. 7. 1838 a fólia 49 (Adelburgova správa zo 16. 7. 1838) a fólia 53 (Adelburgova správa zo 23. 7. 1838).

16. MZA Brno, PR, kart. 91, fólia 53, Adelburgova správa zo 23. 7. 1838.
17. Pozri ZAO, PIKG, kart. 7, inv. č. 70 a 71.
18. MZA Brno, PR, kart. 5, prípis Sedlnického Maltzovi z 19. 8. 1838.
19. Tamtiež, Adelburgove hlásenia z 1. 10. a 16. 11. 1838.
20. MZA Brno, PR, kart. 5, Maltzov prípis Sedlnickému z 8. 11. 1838 a Adelburgovo hlásenie zo 16. 11. 1838.
21. MZA Brno, PR, kart. 5, kópia Sedlnického prípisu Ugartemu z 23. 3. 1839.
22. MZA Brno, PR, kart. 91, guberniálny dekrét moravsko-sliezskeho guvernéra Ugarteho Maltzovi z 11. 6. 1841.
23. Tamtiež.
24. MZA Brno, PR, kart. 91, guberniálny dekrét Ugarteho Maltzovi z 25. 6. 1841.
25. Pozri CHVOJKA, Die Anfänge, s. 45.
26. MZA Brno, PR, kart. 6, Böhmove správy zo 17. 6. a 1. 7. 1841.
27. MZA Brno, PR, kart. 6, Böhmove správy z 25. 7., 30. 7., 15. 8. 1841.
28. Okrem iného hrali komédiu Das letzte Mittel nemeckej herečky a spisovateľky Johanny Franul von Weisenthurn. Pozri MZA Brno, PR, kart. 6, Böhmove správy zo 17. 10., 31. 10. a 11. 12. 1841.
29. Napr. Der Nachtwächter, Die Braut alebo Die Gouvernante.
30. Napr. Poesie und Prosa alebo Humoristische Studien.
31. V zozname povolených hier z 27. 5. 1843 nachádzame 7 nemeckých a 11 francúzskych hier, napr. Un Monsieur et une Dame (Xavier-Boniface Saintine), Le Dépit amoureux (Molière), L'ours et le pacha (Augustin Eugène Scribe) alebo Kettly, ou le retour en Suisse (Félix-Auguste Duvert a Paul Duport). Pozri MZA Brno, PR, kart. 7, Böhmove správa z 27. 5. 1843.
32. Predstavenie na Gräfenberku z 20. 6. 1843 vynieslo napr. cca. 250 guldenov, z čoho polovica išla v prospech Moravsko-Sliezskeho slepeckého ústavu. MZA Brno, PD, kart. 7, Böhmove správa z 21. 6. 1843.
33. MZA Brno, PR, kart. 6, Böhmove správa z 9. 6. 1841.
34. MZA Brno, PR, Ktn. 7, fólia 2, Böhmove správa z 14. 4. 1842.
35. Tamže, fólie 2-5, Böhmove správy zo 14. 4. a 17. 4. 1842.
36. Tamže, fólia 7, kópia guberniálneho dekrétu grófa Ugarteho pre Böhma z 20. 4. 1842.
37. MZA Brno, PR, kart. 7, fólia 6, Böhmove správa z 28. 4. 1842.
38. Tamže, fólia 24, kópia guberniálneho dekrétu pre Böhma z 22. 7. 1842.
39. MZA Brno, PR, kart. 7, fólia 1, Prípis brnenského policajného riaditeľstva pre Böhma z 30. 8. 1842 a fólia 23, Böhmove správa z 2. 9. 1842.
40. MZA Brno, PR, kart. 7, Böhmove správa z 15. 1. 1843.

Drobnosti

Bruno Uwira, zapomenutá hornolipovská oběť 1. světové války

Na úbočí Rychlebských hor se nachází obec Lipová-lázně. V její části Horní Lipová, v místě zvaném Dlouhá dolina, je pozemek, který si vybralo občanské sdružení Kostelík v horách k postavení pravoslavného chrámu zasvěceného svátku Proměnění Páně a sv. Nektariu Eginskému a současně památníku válečným zajatcům z doby 2. světové války.¹ Iniciátory akce byli herec Zdeněk Korčian a pravoslavný kněz Josef Libor Kratochvíla s rodinou. K nim se připojilo badatelské úsilí

Romana Janase z České Vsi, který v českých, ruských i jiných archivech vyhledal jména asi 6000 ruských, anglických, francouzských a polských zajatců, kteří v letech 1939–1945 pracovali, trpěli a umírali na Jesenicku.

Stavba chrámu-památníku započala v letních měsících roku 2013. Architektonické řešení je dílem architektů Jindřicha Kaňka, Vilmy Kaňkové a Vojtěcha Koudelky, kteří vzhledem k liturgickým zvykostem a orientaci objektu ke světovým stranám zvolili šestiúhelníkový půdorysný tvar kostelíku. Východní strana s oltářem je přivrácena k přístupu k objektu. Po dvouletém úsilí byl 23. srpna 2014 Kostelík v horách a památník válečným zajatcům za 2. světové války na Jesenicku slavnostně otevřen. Již v té době však došlo k určitému posunu.

Kostelík – památník chce svou duchovní dimenzi naplňovat bez ohledu na časový horizont, zaslepené ideologie a předsudky. Při pietním aktu v Den válečných veteránů 11. listopadu 2014, který proběhl u příležitosti 100. výročí vypuknutí 1. světové války, naplánovalo občanské sdružení osadit v kostelíku pamětní desky se jmény jejich obětí z obcí Dolní a Horní Lipová. Stalo se tak v sobotu 9. května 2015 při pietní vzpomínce konané u příležitosti 70. výročí konce 2. světové války. Ke jménům padlých z 1. světové přibyla i jména zemřelých rodáků obou obcí za 2. světové války. Tak se v tomto duchovním prostoru, kdy při pravoslavné liturgii byla jejich jména čtena, promísila jména obětí všech válečných konfliktů, všech bojujících

stran jako strašlivé memento v době, kdy začínal válečný ryk z Krymu a východní Ukrajiny. Součástí pietního aktu bylo představení životního osudu jedné z prvoválečných obětí, hornolipovského rodáka Bruno Uwiry.

Bruno Uwira se narodil 13. prosince 1892 v Horní Lipové. Jeho otec Johann pocházel z Deštného u Opavy z rodiny hajného a zvolil si stejné povolání.² Byl zaměstnán jako lesník správy lesů v Bratislavském biskupství. Se ženou Marií, dcerou pekaře Franze Alschera z Osoblahy, bydleli v Horní Lipové č.p. 132, v domě patřícím biskupské správě.

Bruno navštěvoval místní obecnou školu a v letech 1901-1903 pokračoval na měšťanské škole v Jeseníku. Ovšem pak se vydal jinou cestou než otec. Opustil rodný kraj a odešel do Vídně, kde získal místo řidiče tramvaje. Pro mladé muže jeho data narození, tedy po dovršení 21 let, znamenal rok 1914, že půjdou k odvodu.³ Nikdo z nich však netušil, co bude následovat. Takřka okamžitě po vypuknutí 1. světové války, již 1. srpna, rukoval Bruno ke své jednotce a s ní vytáhl do pole „na Rusa“. Sloužil jako telefonista 3. baterie 4. pluku polního dělostřelectva.

Každý si dnes asi vybaví filmového Švejka, jak sedí coby ordonanc v teplé kanceláři u telefonu. Nahlédneme-li do Haškovy knihy, zjistíme pravý opak: *Jednoroční dobrovolník zmínil se, že telefonisti právě naopak vydání jsou velkému nebezpečí a že hlavně na telefonisty má spadeno vždy nepřátelské dělostřelectvo. Žádný telefonista není jist ve své blížáči [krytý zákop].* Ano, Bruno Uwira neměl žádnou hodnost, nezastával žádnou velící funkci, ale patřil k nesmírně statečným vojákům, jak o tom hovoří udělená vyznamenání: stříbrná medaile Za statečnost 2. třídy, dvakrát bronzová medaile Za statečnost a Karlův vojenský kříž, který se uděloval za tříměsíční nasazení na frontě v nižší jednotce, tj. přímo v boji. Protože stará vojenská pravda říká, že bez spojení není velení, musel natahovat telefonní dráty a často obnovovat přerušované spojení

mezi dělostřeleckými bateriemi a štábem bez ohledu na palbu nepřítel. Prodělal přitom za čtyři roky bojů obě tažení, jak na ruské frontě v Haliči, tak v Itálii.

Již ve dnech 23. – 24. srpna se účastnil dvoudenní bitvy u Krasniku, v níž rakousko-uherská armáda porazila Rusy, kteří museli ustoupit k Lublinu. Uwira u Zamoszcze onemocněl a byl převezen do nemocnice ve Vídni. Po uzdravení obdržel dovolenou a pak se rychle vrátil k jednotce, která prodělávala těžké boje, kdy se střídaly ofenzivy s ústupovými boji. V lednu 1915 začala nová rakouská ofenziva, již se zúčastnil. Jednotky vyrazily do mrazu – 25°C a sněhových vánic, bez přísunu teplé stravy a za trvalého pobytu pod širým nebem. Při rychlém vyčerpání i počtech omrzlých a podchlazených vojáků se probíjely kupředu jen pomalu. Dělostřelectvo vázlo v hlubokém sněhu i na neprohrnutých cestách. Hlavní ruský protiúder směřoval k Dukelskému průsmyku, kde se nacházela Uwirova jednotka, postupující pak ve směru Luck, Rovno a Dubno. Největší bitva byla svedena o pevnost Přemyšl, která se vzdala Rusům, a ani tzv. velikonoční bitva v Karpatech na tom nic nezměnila. Obě válčící strany přišly o 600 – 800 tisíc mužů! Oboustranné vyčerpání vedlo k poziční válce s výpady na obou stranách.

Dne 4. června 1916 Rusové v čele s generálem Brusilovem přešli znovu do útoku, Uwira se ocitl se svou baterií asi 30 km východně od Kovelu, který padl Rusům do rukou. Až koncem července se podařilo ofenzivu za cenu strašných ztrát zastavit. Poziční válka, revoluce v Rusku, stupňující se boje v Itálii a vstup Rumunska do války na straně Dohody znamenaly změnu strategie.

Proto v září 1917 musely být některé jednotky dělostřelectva odeslány do jižních Tyrol, odkud vyrážely přímo do boje v tzv. jedenácté bitvě na Soči.⁴ Uwirova jednotka byla nasazena v údolí Brenty. Zuřivá střetnutí v horském terénu se změnila ve válečný

„kafemlejek“ s desetitisíci mrtvých a raněných na obou stranách. Dělostřelecké přepady měly za cíl zničit obranu nepřítele, smrt rozsévaly nejen úlomky granátů, ale i úlomky tvrdých vápencových skal po jejich dopadu. Hustý dým v údolí znemožňoval orientaci i pozorování. Často docházelo k přerušení telefonního spojení.

Po jednom italském přepadu 19. září 1918 jeho dělostřelecké baterie v Bassano del Grappa, vlastně až po ukončení nejničivější fáze bojů, kdy rakouskou obranu sice zdecimovala italská palba, ale souvislé útoky se již rozpadly do místních srážek, bylo opět přerušeno vedení. Bruno Uwira se dobrovolně přihlásil k jeho opravě. Za pokračující dělostřelecké palby kontroloval telefonní linku, až si ho našel kus šrapnelu. Ačkoliv měl ocelovou přilbu, dostal zásah do hlavy a byl na místě mrtev. Pohřben byl na špitálním hřbitově

v Piovega di sotto. Velitel baterie hejtman Gowacz napsal jeho matce a sestře, jež žily v Osoblaze, dopis s popisem, jak zemřel, a s útěšnými slovy, že byl u svých nadřízených a kamarádů oblíben.

V jeho rodné obci bylo Uwirovo jméno vepsáno do obecní kroniky v seznamu 67 padlých v 1. světové válce.⁵ Bohužel ve vzpomínkové knize lipovských krajanů Gruss an Lindewiese uveden není.⁶ Kromě jedné zašedlé fotografie⁷ se k němu nezachovala žádná dokumentace... Přesto to nebyl „neznámý voják“. Byl jedním z tisíců našich krajanů, kteří se ctí bojovali za svou zemi. Jeho válečný příběh zaznamenal pamětní list připravovaný a nikdy nerealizované „Čestné knihy vlasti politického okresu Jeseník“, z níž zbylo jen torzo listů z několika obcí.⁸

Květoslav Growka

POZNÁMKY

1. Viz webové stránky: www.kostelik.estranky.cz.
2. ZA v Opavě, Sbírka matrik, Římskokatolická fara Dolní Lipová, inv. č. 3200, sign. Je-IV-21, 1888-1901, fol. 45.
3. V Rakousku-Uhersku občanský zákoník určoval hranici plnoletosti až na 24 let, ale branná povinnost pro muže začínala v 21 letech.
4. Viz FUČÍK, Josef: *Soča (Isonco) 1917*. Paseka, Praha - Litomyšl, 1999. 136 s.
5. SOKA Jeseník, fond AO Horní Lipová, Kronika 1923-1935, s. 69; dostupné na www.vademecum.archives.cz, fol. 35-38.
6. Kolektiv: *Gruss an Lindewiese*. Ottobrunn, s.d., s. 295 - v seznamu chybí i další jména.
7. SOKA Jeseník, Sb. fotografií a pohlednic, neinv., sg. 50/41.
8. SOKA Jeseník, Sb. archiválií různého původu, inv. č. 249, karton 13.

Zrudnění magnetitu u Zálesí v Rychlebských horách

Rudní prospekci v Jeseníkách jsem zahájil o prázdninách po 4. semestru studia geologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně v roce 1949 u Horního Benešova spolu s Josefem Janečkou. Na Jesenícko a do Rychlebských hor jsem poprvé přišel o rok později s výzkumnou skupinou prof. dr. Karla Zapletala, v níž působil i jeho tehdejší

asistent mineralog dr. Tomáš Kruťa. Tehdy jsme zavítali i do horské obce Zálesí osídlené již řeckými přistěhovalci a jen několika rodinami německých starousedlíků. Vedeni publikovanými údaji Franze Kretschmera (1917) a Františka Slavíka (1923) jsme navštívili i citovanou lokalitu Viehbichkoppe (zčeštěný název by zněl Fibichův kopec), na níž se měla

nacházet průzkumná 20 m hluboká šachťice, odkud zmínění autoři popsali magnetit jako magmatickou odmíseninu v ultrabazické hornině gabro-peridotitové a pyroxenitové. Podle Fr. Slavíka (1923) a T. Kruti (1973) šachtu na Viehbichkoppe hloubila před 1. světovou válkou firma Braun a Freund z Ratiboře. Historik prof. dr. Ladislav Hosák z Univerzity Palackého v Olomouci mi poskytl informaci, že ve fondech tehdejšího Zemědělsko-lesnického archivu v Javorníku existuje dokument hovořící o báňské činnosti na železo již kolem roku 1861.

Na staré rakouské mapě 1 : 25 000 byla Viehbichkoppe vymezena na horském hřebenu při polní cestě od dnes už neexistujícího

kostelíka a vesnického hřbitůvku k jihu. Není to vlastně žádná „kupa“, nýbrž úsek mírného horského hřebene. Na uvedené lokalitě však nebylo po nějakém báňském díle, šachtě či haldě stop. Terén byl po 1. světové válce dokonale zarovnan, což T. Kruťovi sdělil i jeden z mála německých starousedlíků. Po 2. světové válce už nebyla k nalezení.

V roce 1954 jsem ukončil interní vědeckou aspiranturu u prof. dr. Zapletala a přijal jsem nabídku Českomoravského rudného průzkumu n. p. Kutná Hora (ČMRP), jehož závod v Rýmařově působil jako průzkumná organizace ministerstva hutí a rudných dolů na Moravě, ve Slezsku a severovýchodních Čechách. Když jsme na podzim 1954 s J. Janeč-

Zálesí, pohled od západu. Lom v krystalickém vápenci s vápenkou (foto autor, 1956)

kou sestavovali plán geologicko-průzkumných akcí na rok 1955, navrhl jsem pod dojmem pozitivních výsledků průzkumu na železorném ložisku Hraničná prověřit též perspektivy Fe-rud popisovaných z Viehbichkoppe u Zálesí.

Na jaře 1955 jsem několikrát zajel do Zálesí a pátral po nějaké stopě po báňských pracích z počátku 20. století, které navštívili a studovali F. Kretschmer a F. Slavík a odtud popsali magnetit v ultrabazické hornině.

K odbornému posouzení mineralizace výše jmenovanými Kretschmerem a Slavíkem došlo až v době, kdy kutací práce na Viehbichkoppe už byly ukončeny a dílo zčásti zasypáno. Není zřejmé, zda odběr tehdy dostupných vzorků byl dostatečně reprezentativní k zahájení průzkumných prací. Byly to vzorky okolordních ultrabazických nositelů vtroušeného magnetitu. Laskavým sdělením prof. dr. Bohuslava Fojta jsem byl upozorněn na 4 vzorky ze sběrů F. Kretschmera, které byly objeveny v depozitech katedry geologie a paleontologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, kam se dostaly ze sbírek brněnské německé techniky. Již doc. Ing Dušan Němec vzorek s hojným magnetitem označil za granátický ultramafit!

Mně pomohla náhoda. Při jedné z návštěv lokality jsem si všiml, že na loučce u polní cesty na vrcholu hřbitku se zřejmě nedávno otáčel pásový traktor a při tom odhrnul zatrávněné drny a odkryl nevětralou drobnou suť, která nesporně pocházela z rozhrnuté haldy. Zasypaná šachta nemohla být daleko! Měl jsem to, co jsem potřeboval vědět k projektování průzkumných prací. Navíc jsem na hromadě kamení na okraji blízkého lesíka našel velký kus magnetitové rudniny v křemeno-slídnaté břidlici s velkými granáty. Ten vzorek o rozměrech 30 x 40 cm a 3 až 5 cm mocný jsem dlouho opatroval ve sbírce rud na závodě ČMRP v Rýmařově. Podle rzivého zabarvení ležel již dlouho na povrchu. Při pozdější návštěvě lokality s prof. dr. B. Foj-

tem jsme marně hledali podobné rudní vzorky. Takové jsme získali až z vrtů.

Pro projekt průzkumných prací jsme si vyžádali též urychlené geofyzikální měření. Ústav pro výzkum rud v Kutné Hoře nám vyšel vstříc a v polovině roku 1955 jsme měli k dispozici mapy s geofyzikálními profily a text závěrečné zprávy od Karla Císaře (1955). Zjištěné geomagnetické anomálie pokrývaly zónu zhruba Z-V směru od hřebene Viehbichkoppe k vápencovému kamenolomu a vápence v údolí od obce k jihu, kde později byly vyraženy štoly I. a II. Jáchymovských dolů a kde probíhá žíla Pavel. Anomální zóna naznačovala čočkovitý vývoj rozlámaný příčnými zlomy zhruba S-J směru, dislokujícími spodní oddíl svorů stróňské skupiny s vložkami amfibolitů a vápenců o mírném sklonu k severu. V lomové stěně byly vložky erlánu.

Za použití geofyzikální mapy jsem projektoval 6 krátkých vrtů v linii Z-V tak, aby zrudněnou polohou procházely v hloubce okolo 50 m. Ještě na podzim 1955 byly odvrtny dva vrty na západním okraji anomální zóny: Z-1a, Z-2a. Další vrty byly v linii s odstupem po 200 až 250 m projektovány ve východní polovině anomální zóny až k vápencovému lomu mezi pozdějšími štolami I. a II. Jáchymovských dolů a v blízkosti žíly Pavel.

Vrty Z-1a a Z-2a prošly do té doby neznámým horizontem zrudněným magnetitem v břidličné hornině skarnového složení. Právě vrty z roku 1955 bylo zjištěno zajímavější zrudnění magnetitem při kontaktu bazik s vápencí skupiny stróňské. Na styku obou jednotek vznikla 2 až 3 m mocná poloha skarnu a v ní místy polohy čistě magnetitové:

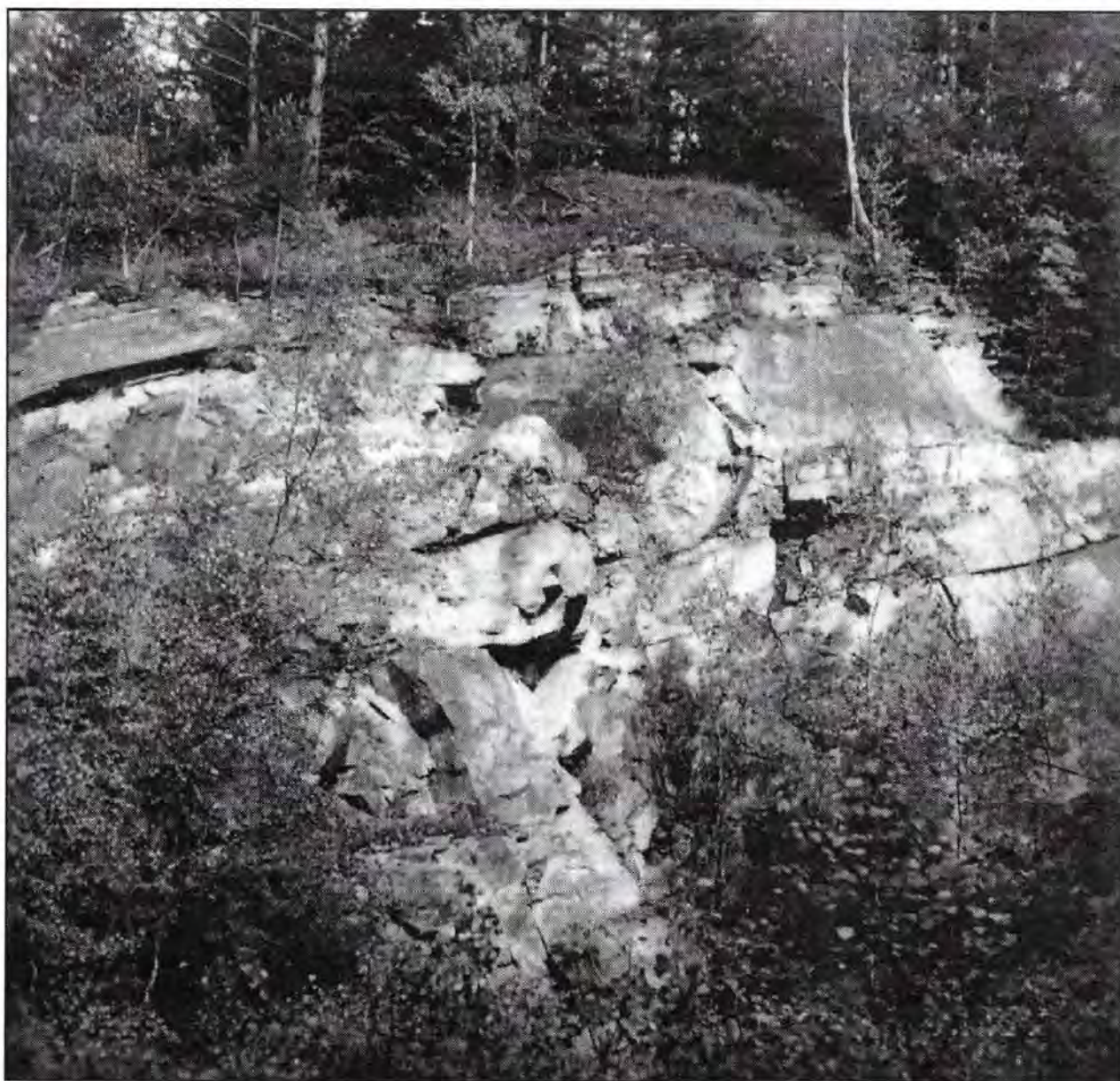
Ve vrtu Z-1a byl navrtán bílý krystalický vápenec a při podloží v hloubce 42 m skarn na kontaktu s amfibolitem. Ve vrtném profilu byly zjišťovány ještě další časté drobnější polohy erlánu. Magnetit byl ve vrtu Z-1a ve 46,30 - 46,80 m.

Ve vrtu Z-2a byl skarn navrtán ve 45 až 48,60 m, z toho čistý magnetit byl v hloubce 46,10 - 46,25 m.

Po odvrtání prvních dvou vrtů při polní cestě vedoucí od kostela v Zálesí přes Viehbi-chkoppe do lesů k bývalé samotě Schwarze Berghäuser na státní hranici jsem vrtný průzkum přerušil, protože jsem získal jednoměsíční výměnný pobyt v Polsku. Když jsem se na konci listopadu 1955 vrátil, ležel už v Ry-chlebských horách sníh, takže pokračování vrtného průzkumu bylo přeloženo na jaro 1956.

Jenže vrty projektované do východní části anomální zóny se už tehdy neuskutečnily. Nejvýchodněji projektovaný vrt Z-6a byl situován do prostoru vápencového lomu, kde bylo později zjištěno a těženo uranové zrudnění (Janata - Zachař 2007). Vrt Z-6a, který měl šanci toto uranové zrudnění objevit, se neuskutečnil.

Měli jsme zde dva odlišné popisy zrudnění a dva názory na jejich genezi. Starší byl názor na likvačně magmatický původ, vyslovený shodně tehdejšími vynikajícími a hodnověrnými znalci - Kretschmerem a Slavíkem,

*Část lomové stěny tvořená krystalickým vápencem, čarami je vymezena lavice erlánu
(foto autor, 1956)*

doložený dochovanými vzorky s magnetitem v ultrabazické hornině, a mladší „skarnový“ (J. Skácel 1963), rovněž bezpochybně doložený vzorky z vrtů na kontaktu bazik a vápenců. Nastala situace, že pravdivé jsou oba názory, poněvadž na jedné lokalitě se nacházejí dva typy zrudnění!

Stratigraficky výše leží poloha ultrabazik s magmaticky vyloučeným magnetitem, který byl nesporně zastížen šachticí a studován Kretschmerem a Slavíkem, a poloha stratigraficky níže ležící – „skarnová“, na kontaktu vápenců a granátickými amfibolity ve svorové

skupině stróňské, zjištěné v roce 1955 dvěma vrtů a rovněž nálezem vzorku skarnového složení. Ukázalo se, že to jsou dva projevy jednoho procesu, který mohl být dokonce současný při krystalizaci bazického magmatu a proniky do labilní zóny na kontaktu s krystalickým vápencem.

Zbývá zdůraznit, že toto magnetitové zrudnění má dnes význam toliko studijní. Lokalizace uskutečněných vrtů a jejich popis je obsažen v citované literatuře (J. Skácel 1955).

Jaroslav Skácel

LITERATURA

CÍSAŘ, Karel (1955): *Geofyzikální průzkum na lokalitách Zálesí a Hraničná*. ÚVR Praha, Archivy Ústavu pro výzkum rud, GP Rýmařov a Geofond Praha.

FOJT, Bohuslav - KOPA, Dušan - SKÁCEL, Jaroslav (1997): *Výskyt magnetitu u Zálesí a Hor. Hoštice v Rychlebských horách*. Geol. výzkum na Moravě a ve Slezsku v roce 1996, Brno, s. 103-105.

JANATA, Milan - ZACHAŘ, Zdenek (2007): *Javornický uran*. Nakl. Jan Škoda - FORT print, Dvůr Králové nad Labem.

KRUŤA, Tomáš (1973): *Slezské nerosty a jejich literatura*. Moravské muzeum Brno, s. 323.

KRETSCHMER, Franz (1917): *Der metamorphe Dioritgabbrogang nebst seinen Peridotiten und Pyroxeniten im Spiegeltzer Schnee – und Bielengebirge*. Jahrbuch der k. k. Geol. Reichsanstalt, Bd. 67, Hf. 1, Wien.

SKÁCEL, Jaroslav (1955): *Roční zpráva za rok 1955*. Archiv ČMRP Rýmařov a Geofond Praha.

SKÁCEL, Jaroslav (1963): *Geologie krystalinika a rudních výskytů ve střední části Rychlebských hor*. Sborník geologických věd, Geologie, řada G, sv. 3, s. 109-139.

SKÁCEL, Jaroslav (2007): *Málo navštěvované, zaniklé nebo neznámé mineralogické lokality v Rychlebských horách*. Minerál XV, 2007/4, s. 299-302.

SLAVÍK, František (1923): *O železných rudách v krystalických břidlicích slezského Jeseníku*. Sborník Geologického ústavu Praha, roč. 1921-1922, sv. 2, s. 219-235.

Kurliste jako pramen poznání polských návštěvníků lázní Gräfenberk

Vodoléčebné lázně Gräfenberk (dnes Lázně Jeseník) se již od doby svého založení ve 20. letech 19. století Vincenzem Priessnitzem těšily značné oblibě u polských návštěvníků. Ti také utvářeli podstatnou část tehdejší lázeňské klientely. Přitahovaly je sem nejen nově uplatňované Priessnitzovy vodoléčebné metody, od nichž si slibovali návrat svého zdraví, ale také krásy zdejší přírody. Svůj podíl na této popularitě však měla zcela jistě i tehdejší přináležitost území Haliče k ra-

kouské monarchii. Polští návštěvníci však přijížděli do lázní rovněž z oblasti pruského, později německého Slezska.¹ Důkazem značné oblibenosti lázní Gräfenberk mohou být i počty vydávaných drobných propagačních tisků, brožur a průvodců v polském jazyce.

Jisté svědectví o četnosti polských návštěv zdejších lázní nám poskytují tiskem vydávané seznamy lázeňských hostů zvané Kurliste (též Curliste nebo Badeliste).² Tyto seznamy umožňují nahlédnout do dobové lázeňské spo-

lečnosti a zároveň si učinit alespoň nějakou představu o skladbě tehdejších návštěvníků, především co se společenského postavení a místa původu týká. Kurliste představují z tohoto pohledu jistě velmi vhodný pramen, který má však i některá svá omezení. Ze záznamu je patrné, kdo a kdy se nově zapsal mezi lázeňské hosty, odkud pocházel a jaké uváděl povolání nebo společenské postavení (ne vždy je uvedeno). Zjistíme také, v kterém lázeňském domě se dotčným ubytoval nebo zda bydlel v soukromí a kdo jej případně během pobytu doprovázel (např. manžel či manželka, děti, pečovatelka apod.). Jestliže z Kurliste vyčteme datum příjezdu návštěvníka do lázní, pak lze většinou najít datum odjezdu a stanovit délku pobytu. Ale jen na základě pouhého studia Kurliste nelze usuzovat na možné vzájemné setkávání se především významných osobností v areálu lázní či jinde v okolí. Taková zjištění může doplnit studium jiných pramenů, a to pramenů osobní povahy a z nich zejména deníků, korespondence a pamětí (v rukopisech či tiskem vydaných).

Podrobnější studium Kurliste přináší poměrně zajímavá zjištění, které významné osobnosti polské politické, kulturní i vědecké scény do vodoléčebných lázní na Gräfenberku zavítaly. A nebylo jich rozhodně málo. Připomeňme si na následujících řádcích alespoň některé z nich, které lázně navštívily v období mezi oběma světovými válkami, především pak ve 30. letech minulého století.

Na skutečnost, že významné osobnosti polského národa navštěvovaly lázně již před polovinou 19. století, upozornil v minulosti publikovaný článek na stránkách tohoto sborníku.³ Obdobně bylo také několikrát publikováno o lázeňských pobytech příslušníků polské politické meziválečné emigrace, z nichž někteří v Československu pobývali dlouhodoběji a hledali zde útočiště před perzekucí ze strany vládnoucího pravicového režimu mar-

šála Józefa Piłsudského.⁴ Na pozvání polského socialisty Hermanna Liebermanna (1870–1941), který do lázní jezdil ze svého nového domova v Paříži,⁵ přijel na Gräfenberk počátkem roku 1937 agrárnický předák a bývalý trojnásobný premiér polské vlády Wincenty Witos (1874–1945). Ve stejný den jako Witos se mezi hosty zapsal také další z opozičních politiků, novinář Wojciech Korfanty (1873–1939) spolu se svým synem Witoldem. Později se v lázních ubytoval další představitel polské opoziční politiky Stanisław Kot (1885–1975). Jeho jméno je spjato i s oblastí vědy a výzkumu, neboť mimo politiku působil jako historik a svá bádání zaměřil na oblast kulturních dějin v období raného novověku. Dodnes je řazen mezi přední profesory Jagellovské univerzity v Krakově.

Stanisław Kot nebyl ovšem zdaleka jediným vědcem, který lázně navštívil. V roce 1938 nacházíme mezi hosty také profesora Henryka Ułaszyna (1874–1956), významného jazykovědce a slavistu. Jeho přednášky bylo možné si vyslechnout na několika univerzitách, a to ve Lvově, Poznani a místem jeho posledního působiště se stala univerzita v Lodži. Na univerzitě ve Lvově vedl přednášky další vynikající vědec, doktor filozofie Jan Bóroz-Antoniewicz (1858–1922). Jeho badatelský zájem se soustředil na dějiny umění a literatury. Zaujala ho především doba renesance. Jako jeden z prvních autorů sepsal přehledné dějiny polského malířství a byl také autorem monografie věnované polskému malíři doby romantismu Arturu Grottgerovi. Jan Bóroz-Antoniewicz navštívil lázně spolu se svou ženou Marií a dcerou ještě v době trvání první světové války, rodina zde pobývala na přelomu let 1917/1918.

Oba dva výše uvedení vědci se mohli prokázat i šlechtickým původem. Příslušníci polských šlechtických rodin se řadili k častým návštěvníkům lázní, a to již od počátku je-

Kardinál August Hlond (www.gosc.pl)

jich existence. I v meziválečném období lze při studiu Kurliste nalézt celou řadu jmen polské šlechty. Mezi jedny z nejvýznamnějších návštěvníků lze bezesporu zařadit členy starobylého polsko-litevského rodu Sapieha. Počátkem roku 1935 přijel do lázní princ Paweł Maria Sapieha (1900–1987). Jako místo svého bydliště uvedl město Tarnowskie Góry, v jehož blízkosti vlastnila jeho rodina palác. Nebyl pouze šlechticem, ale také aktivně bojujícím vojákem v časech první i druhé světové války. Po roce 1945 zůstal žít s ohledem na politický vývoj ve vlasti v emigraci a uvádí se, že se zapojil i do americké kontrazvědné činnosti. V témže roce jako Paweł Maria navštívilo lázně ještě několik dalších příslušníků tohoto rodu. Na lázeňské promenádě však bylo možné potkat i další polské šlechtice z rodu Tarnowských, Skarżyńských, Ostaszewských (členové jedné větve rodiny

obývající haličské sídlo Klimkówka) a mnoho dalších.

Při studiu Kurliste z 30. let neuniklo pozornosti ani jméno významného představitele polské římskokatolické církve, jímž byl tehdejší polský primas, kardinál August Hlond (1881–1948), též arcibiskup, metropolita hnězdenský a poznaňský, po roce 1946 také arcibiskup varšavský. Kardinál Hlond odjel počátkem druhé světové války nejdříve do Vatikánu a posléze pobýval v jednom z klášterů na jihu Francie. Informoval západní svět o perzekučních praktikách nacistických jednotek vůči polskému národu i polské církvi. Touto svou činností neunikl pozornosti gestapa, které jej také, jako jediného člena kolegia kardinálů, zajalo a až do konce války žil internován v jednom z vestfálských klášterů. Po osvobození se vrátil do Polska, kde kritizoval rovněž i přístup komunistického režimu ke kněžím a věřícím.

Významných osobností bychom mohli mezi návštěvníky lázní Gräfenberk objevit ještě mnohem více. Při opravdu detailním zkoumání by bylo možné odhalit i osobnosti významné spíše z pohledu polské regionální historie.⁶ Mezi polskými lázeňskými hosty totiž nefigurovala pouze tehdejší polská společenská elita, ale byli zde také nemalou měrou zastoupeni podnikatelé, továrníci, bankéři, právníci, lékaři i úředníci zastávající často významné posty. Pokud by se podařilo dohledat v polských archivech dochované prameny osobní povahy z pozůstalosti kterékoli z těchto osobností a obsahující informace vztahující se k zdejšímu lázeňskému pobytu, pak by jistě jejich studium mohlo ještě více obohatit naše poznání lázeňského života a kultury v období mezi oběma světovými konflikty o další cenné poznatky.

Michaela Kollerová

POZNÁMKY

Text tohoto článku vychází z příspěvku předneseného dne 22. 10. 2015 na mezinárodní konferenci *Stopami Poláků v českém/rakouském Slezsku*, pořádané Ostravskou univerzitou v Petrovicích u Karviné.

1. Oblast Haliče získala rakouská monarchie v rámci trojího dělení Polska vedoucího k jeho zániku na konci 18. století. Prusko získalo značnou část Slezska ve válkách s Rakouskem v roce 1742, od roku 1870 pak bylo toto území součástí sjednoceného Německa, a to až do roku 1945.

2. Státní okresní archiv Jeseník, fond Rodinný archiv Priessnitz-Ripper, neuspořádáno. Kurliste jsou v tomto fondu uloženy z let 1829–1943, pro potřeby tohoto článku byly studovány Kurliste především z let 1918, 1919 a pak jednotlivé ročníky z 30. let 20. století.

3. KINCEL, Ryszard: *Polští návštěvníci Jeseníků a lázní Gräfenberk v 19. století*. Jesenícko, Vlastivědný sborník, sv. 4, Jeseník 2003, s. 5-17.

4. TRAPL, Miloš: *Polští političtí emigranti v lázních Gräfenberku ve třicátých letech 20. století*. Severní Morava, sv. 63, Šumperk 1992, s. 43-45; SZYMKOWICZ, Pawel: *Polská meziválečná emigrace na Gräfenberku*. Jesenícko, Vlastivědný sborník, sv. 1, Jeseník 2000, s. 13-16. Obsah obou těchto článků vychází hlavně z obsahu Witosovy knihy *Moja tulaczka*, která přináší poznatky o průběhu těchto lázeňských pobytů a setkávání se s dalšími politickými emigranty. Viz též TRAPL, Miloš: *Morava. O knize polského premiéra W. Witose v moravském exilu*. Střední Morava 2015, sv. 40, s. 30-41.

5. H. Liebermann jako jeden z výrazných představitelů polské opozice vůči Pilsudského režimu žil v Paříži od roku 1932, kam se uchýlil po útěku z polského vězení.

6. SZYMKOWICZ, Pawel: *Historia: Drogi do niepodległej Polski wiodły przez Jeseník*. Nowiny Nyskie Nr 46, 11-17 listopada 2014, s. 41.

Marie Margareta Melzerová. Glosa k dílu slezské sochařky

Dne 6. února 1908 zemřel JUDr. Emil Rochowanski, opavský purkmistr, jemuž zemské hlavní město Rakouského Slezska vděčilo – a dodnes vděčí – za všestranný rozvoj. Záhy po smrti se objevila myšlenka připomenout jeho osobu pro budoucnost památkem v podobě kašny, jež by krásnila náměstí, po něm pojmenované. Až v roce 1936 se podařilo shromáždit na zvláštním fondu částku 35 tisíc korun, což podnítilo vedení města, především purkmistra dr. Ernsta Justa, jenž jakoby se chtěl svou aktivitou ve prospěch Opavy Rochowskému vyrovnat, k vypsání soutěže na získání umělecky nejvhodnějšího návrhu monumentu. V červnu 1936 bylo hotovo – a 10. června byla v opavském Zemském muzeu zahájena výstava soutěžních návrhů, která trvala do středy 17. června.¹ Z desíti návrhů do soutěže zaslaných známe jména autorů jen u čtyř oceněných prací: druhé místo obdržel Adolf

Franke (1887–1962) z Javorníku,² místo třetí Engelbert Kaps (1888–1975), uznání se dočkala studie sochaře Erwina Hanela z Bratřikovíc. Místo první – pro některé překvapivě – jury přiřkla návrhu nazvanému Úcta (*Erhebung*) od supíkovicke sochařky Marie Margarety Melzerové.³ Tato volba vzbudila nejednoznačnou reakci; například autor, kryjící se za šifrou -ry, napsal pro opavský *Neues Tagblatt* zamítavou recenzi, v níž snížil hodnotu sochařčina díla a favorizoval Hanelův návrh, jenž měl – jak praví pisatel – podobu sloupu s figurální plastikou.⁴

Návrh umělkyně ze Supíkovic, z kraje, odkud Rochowanski pocházel,⁵ byl však realizován. Odhalení díla připadlo na neděli 17. října 1937 na jedenáctou hodinu dopolední. Na slavnosti, jejíž součástí byl projev purkmistra Justa, zazněly mužské sbory Konradina Kreuzera (*Der Tag des*

Herrn, Liederekrantz, Vorwärts) a Eduarda Schöna-Engelsberga (sbor *Meine Muttersprache*).⁶ Slavnost zakončila státní hymna. Uprostřed náměstí se tedy objevila kašna kruhového tvaru vymezená nízkou, konvexně vypjatou poprsní; do středu bazénu byl postaven masivní pilíř o kvadratické základně s konvexně vypjatými stěnami. Na něm byly v pravidelných odstupech umístěny dva disky s konvexně vypjatým okrajem usnadňujícím stékání vody o etáž níž. Na pilíř byl osazen klečící ženský akt se skloněnou hlavou, jejíž doplnilo splývavé roucho a amfora, kterou figura přidržuje. Okraj většího z disků posloužil k vytesání dedikace Emilu Rochowanskému; zdůrazněme, že český tisk kritizoval, že na slavnosti odhalení sochy se mluvilo pouze německy a i nápis byl provedeny pouze v němčině.⁷ K dílu se vrátil komentářem sochař Theodor Mallenér, který umělkyni pochválil v těšinské *Silesii* jako reprezentantku skutečného, pravého, poctivého umění.⁸

Dílo mělo dramatický osud: „neárijský“ původ umělkyně vedl po roce 1938 k jeho ukrytí do bedně a 13. listopadu 1940 dokonce k jeho odstranění.⁹ Po skončení války se sice vrátilo na původní místo, leč nápisy byly odstraněny. Dodnes kašna zdobí náměstí, pro něž byla určena, byť to již nese jméno Petra Bezruče.

Kdo byla Marie Margareta Melzerová? Lze se domnívat, že nebyť opavské realizace, vědělo by se dnes o této sochařce ještě méně; publicistický ohlas Rochowanského kašny ji našťástí úplného zapomenutí uchránil.

Marie Margareta Melzerová se narodila 8. září 1893 v Supíkovcích, místní části Lomy, v domě č. 28 jako dcera lékaře Emila Melzera a jeho ženy Františky, rozené Franke.¹⁰ O tři dny později byla v místním kostele pokřtěna. Emilu a Františce Melzerovým se narodily ještě dvě dcery – Františka (nar. 19. 2. 1892) a Emilie Johanna (10. 1. 1895 – 25. 1. 1903).¹¹ Marie od mládí inklinovala k umění, avšak původně zamýšlené stu-

dium hudby nahradilo sochařství, kterému se věnovala na uměleckoprůmyslové škole ve Vídni a na akademii ve Vratislavi.¹² Jedno z mála dat sochařčiny biografie se týká sňatku (18. 9. 1918) se sochařem Engelbertem Kapsem,¹³ vztah vydržel deset let a ukončil jej rozvod s poměrně dramatickým průběhem. Ten připadl na 10. prosince 1929 a usnesení o manželské rozluce vydal Krajský soud v Opavě.¹⁴

V druhé polovině 30. let její tvůrčí i výstavní činnost kulminovala. Vystavovala v Praze, Teplicích-Šanově, v brněnském Domě umění, v Moravské Ostravě (s uměleckým spolkem Kunstring v roce 1932). Opakovaně – v letech 1935 a 1937 – ji mohli poznat návštěvníci výstav v opavském muzeu. V roce 1938 obeslala III. zlínský salon – avšak toho, co z díla skutečně známe alespoň ve snímcích, je žalostně málo. Zpráva z října 1937 říká, že Melzerová „pracuje v kameni a dřevě“ a v jejím ateliéru „se nachází množství velkých prací, které jsou určeny pro připravovanou výstavu v Praze.“ A přidává informaci – a dodejme, že výstižnou – že autorka spojuje podněty z Francie, Itálie (italská renesance), Švýcarska i Jugoslávie (Ivan Mestrovic).¹⁵ Tuto charakteristiku lze komparovat se snímky několika děl; jinak totiž známe pouze názvy prací a užitý materiál: jsou to hlava dítěte a Adam a Eva z výstavy z roku 1935,¹⁶ portrét dítěte provedený v pálené hlíně z majetku dr. Wenera Kudliča, vystavený v roce 1937,¹⁷ a dvě sochy z mramoru a dřeva vzpomenuté o rok později.¹⁸ V dopisech Karla Černo-horského adresovaných Melzerové z ledna a května 1935 se dozvídáme o dalších sochách – o *Umírajícím vojákově* a *Portrétu* – které byly deponovány v Zemském muzeu, přičemž Černo-horský žádal sochařku, aby si svá díla vyzvedla.¹⁹

Z toho mála, co o dílu M. M. Melzerové víme, lze vyslovit jen povšechnou umělecko-historickou charakteristiku umělkyně tvorby. Je svůdné spatřovat její dílo v kontextu ně-

meckých umělkyn v Československu, zejména Mary Durasové (1898–1982); ta bývá automaticky řazena k neoklasicismu, ale jak vysvítá z komparace s Melzerovou, tento pojem znamená daleko širší spektrum výtvarného projevu. Jistěže, plnoplastický tvar figury zachycené jako akt odpovídá klasicizující tendenci, která ovšem spěje k modernistické stylizaci: u Durasové hraje velkou roli impresivní, až nervní povrch, napětí mezi pevným, klidným tělesem a rozechvělým povrchem. U Melzerové jsou detaily potlačeny a účinek díla spočívá v objemovém řešení, ve hře světla a stínu s měkkými přechody na hladkém, precizně modelovaném povrchu.

Jaká byla geneze tohoto stylu ve středoevropském sochařství? Odkud si Melzerová odvodila způsob své práce? Na konci 19. století zasáhla evropské akademie opozice vůči akademismu předešlého údobí. Protagonistou tohoto reformního hnutí se stal mnichovský profesor sochařství Adolf Hildebrandt, jenž kladl důraz na racionalismus, konstrukci lid-

ského těla a na důsledné, analytické studium antiky ne ve smyslu vnější nápodoby, nýbrž organičnosti figur, logiky děl, formální úspornosti (zejména v archaických fázích vývoje). Stručně řečeno, sochař má postupovat z nitra navenek, nikoliv opačně, jen mechanicky napodobovat vnějšek sochařského díla a tak se přizpůsobit vizuální konvenci. Ve Francii postupoval analogicky Aristide Maillol (1861–1944). Ten ovšem dospěl ke zcela jiným konsekvencím. Jestliže Hildebrandt oživil olympské bohy konvenující německému naturelu, Maillol setrval v lyrismu, zaujat smyslovostí ženského těla, grácií křivek a vnitřním klidem.

Německojazyčný prostor – Sudety nevyjímaje – ovšem zasáhl derivát hildebrandtovského formalismu v podobě titanismu, jehož protagonistou se stal Franz Metzner (1870–1919). Autor sochařské výzdoby kolosálního památníku bitvy národů u Lipska byl v Sudetech favorizován jako nejvýznamnější německý umělec současnosti. Na jeho

Slavnostní odhalení Rochowanského kašny 17. října 1937, SZM, fotopracoviště, č. neg. K212/48.

počet byla pojmenována organizace sdružující německé výtvarné umělce z českých zemí Metznerbundem. Jeho sochy opustily ideu přesné a logické konstrukce plnoplastického tvaru odpozorovaného z přírody a inklinovaly k abstraktní dekorativní soustavě ve stylizaci figur s maximálním potlačením senzuální složky. Stávaly se jakýmsi až grafickým znakem transponovaným do kamene.

Oproti Metznerovi o generaci mladší Melzerová si už v době svých studií ve Vídni na uměleckoprůmyslové škole, kde se setkala s reformátorem rakouské plastiky Antonem Hanakem, musela uvědomit osudovou situaci soudobého sochařství: Oproti Engelbertu Kapsovi, který si v rané tvorbě vyzkoušel germánské titánství a později volil formy archaizující, spějící k jisté dekorativnosti zejména v reliéfech, tak jak se odvozovalo z Hildebrandta a jeho epigonů, Melzerová zůstávala daleko bližší Maillolovi. Metznerovský titanismus

jí bylo zcela cizí; její dílo však nepostrádá snahu po stylizaci. U plastiky na Rochowanského kašně je to nápadné v traktování drapérie, rytmizované do pravidelného sledu rovnoběžných drap, nebo v silné stylizaci vlasů, kdy je účes tvořen jediným zvlněným objemem hmoty s pevným obrysem, aniž by tato byla nějak vnitřně členěna. Samozřejmě, zvolený materiál detailizování neumožňoval – to je daleko nápadnější v jejích pracích z hlíny, kde se od figury jako jakéhosi abstraktního, nadosobního znaku odklání a zdůrazňuje detaily, jako jsou tváře, vrásky, obočí a zejména vlasy.

Této glose o slezské sochařce chybí konec: nevíme, kde a kdy zemřela, nemáme dosud úplnější biografii ani představu o tvorbě před válkou i po ní. Lze se nadít, že budoucnost tento skromný obraz doplní. Nechtě je tato připomínka zapomenuté sochařky pobídkou k dalšímu bádání!

Pavel Šopák

POZNÁMKY

1. *Výstava v Zemském muzeu*. Svobodná republika 17, 1936, č. 24 (12. června), s. 4; *Ausstellung der Entwürfe zum Rochowanskibrunnen*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren 3, 1936, č. 135 (10. června), s. 5.
2. Absolvent odborné školy v Supíkovcích a uměleckoprůmyslové školy v Mnichově usazený krátce ve Vídni a posléze v Jeseniku.
3. Literaturu o umělkyni tvoří jen souhrnné charakteristiky, např. FRIEMEL, Hilda a kol, *Saubsdorf. Nördlingen – Augsburg* 1980, s. 254.
4. (šifra) – ry, *Ausstellung der Entwürfe für den Rochowanskibrunnen*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren 3, 1936, č. 139 (14. června), s. 12.
5. Emil Rochowanski se narodil 14. května 1845 v Javorníku.
6. Interprety byli členové mužského pěveckého spolku, Troppauer Singakademie a dělnického pěveckého spolku, řízení dirigentem Viktorem Riedelem, sólo v Engelsbergově sboru zpíval koncertní mistr Hans Wolfberger, provedení státní hymny bylo svěřeno kapele opavského Kameradenschaftsvereinu pod vedením dirigenta Franze Kindla. *Volkspreste. Sozialdemokratische Zeitung* 34, 1937, č. 119 (15. října), s. 4; Svobodná republika 18, 1937, č. 42 (15. října), s. 5; *Troppau. Dr. Emil Rochowanski*, *Silesia* 78, 1937, č. 236 (15. října), s. 3, *Morgen Enthüllung des Rochowanski-Brunnens*, tamtéž, č. 237 (16. října), s. 3, *Feierliche Enthüllung des Rochowanski-Brunnens*, tamtéž č. 238 (18. října), s. 3. – Slavnostní odhalení sochy dokumentováno fotografiemi viz SZM, fotopracoviště, č. neg. K212/1–51.
7. Svobodná republika 18, 1937, č. 43 (22. října), s. 4.
8. Theodor Mallenér, *Zur Enthüllung des Rochowanskibrunnens*, *Silesia* 78, 1937, č. 239 (13. října), s. 3. – Theodor Mallenér (1892–1978), rodák z Olomouce, jako umělec činný v Ostravě, předseda Vereinigung deutschen bildender Künstler in der Tschechoslowakei Kunstring. Po odsunu žil v německém Schwabmünchen. Jeho dílo je zastoupeno v muzeu a galerii města Schwabmünchen.
9. VALÍK, Matěj, *Německé Opavy sláva a pád 1938–1945*, Opava 1946, strojopis, uloženo v ZA v Opavě, Sbirka rukopisů, inv. č. 59.
10. Emil Melzer se narodil 1. dubna 1857 v rodině Davida a Františky Melzerových v Drahomyšli. Narození zapsáno v židovské matrice uložené v Národním archivu v Praze, fond Matriky židovských náboženských obcí

v českých zemích, inv. č. 999.

11. Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik, matrika rodná – ŘKFÚ Supíkovice, sign. Je-IX-11, fol. 220, 224 a 243. Emil Melzer byl synem Davida Melzera z Drahomysle, který náležel k židovské náboženské obci v Žatci.

12. Zde studovala např. u Theodora von Gosen a Alexandra Kanoldta.

13. Kaps měl u manželčina otce do roku 1921 svůj ateliér, viz FILIPOVÁ, Milena, *Engelbert Kaps*, In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy 3, Opava – Ostrava 1995, s. 64.

14. Obecní úřad Mikulovice, oddací matrika ŘKFÚ Supíkovice, sign. JE-IX-16, pag. 26. – Jak sdělil autorovi tohoto článku Mgr. Květoslav Growka, v SOkA Jeseník, ONV Jeseník, inv. č. 122, karton 179, agenda žádostí o státní občanství, je uložen spis Margarety Kapsové-Melzerové.

15. *Eines Neues Denkmal in Troppau*. Volkspreste. Sozialdemokratische Zeitung (Troppau) 34, 1937, č. 120 (18. října), s. 5.

16. *Deutscher Kultur-Verband*. Gau Westschlesien Troppau. Führer durch die schlesische Kultur-Ausstellung 31. März – 7. April 1935, s. 15.

17. *Katalog výstavy Soudobé německé umění v soukromém majetku opavském, 10. 1. – 31. 1. 1937*. [Opava 1937]

18. *III. zlínský salon. 24. 4. – 31. 8. 1938, seznam vystavených děl*. Zlín, Studijní ústav 1938, s. 23, č. kat. 414.

19. ZA v Opavě, Zemské muzeum Opava, inv. č. 46.

NEJ dendrologického fondu jesenické muzejní sbírky

Sbírka biologie Vlastivědného muzea Jesenicka vychází především z původních sbírek zámeckého muzea na Jánském Vrchu, kde byla roku 1929 otevřena expozice mapující v několika místnostech přírodu české části panství vratislavských biskupů a historii zámku. Od roku 1939 byla přemístěna do provozní budovy zámku a otevřena i pro veřejnost, kde v nezměněné podobě zůstala až do konce 70. let, kdy pro zoufalý technický stav budovy bylo muzeum zrušeno a sbírkové předměty odkoupeny z vlastnictví Apoštolské administratury v Českém Těšíně pro Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku.¹

Vysokou úroveň měla v zámeckém muzeu především prezentace neživé části přírody, ale jak je možno z dochovaných fotografií prostor vidět, významnými prvky v části určené živé přírodě bylo velké množství předmětů souvisejících s lesnictvím (dendrologie² a trofeje). Fotografie jsou jedním z mála zdrojů, jak je možno propojit starou muzejní sbírku s tou současnou v Jeseníku. Obecně ke škodě biologických předmětů jsou původní informace (přesná datace a místo původu, preparátor,

okolnosti nabytí...) dochovány jen torzovitě, čímž se dnes tyto předměty stávají pro další bádání bezcennými a jejich uchování v muzeu se omezuje jen na dobovou ukázkou. Nejviditelnějším příkladem, proč je tak důležité vést co nejpečlivější databázi údajů, je torzo (do sbírek se vybraly jen vzácné druhy pro ukázkou, což je asi 1/6 původního rozsahu) herbáře bývalých lesních správ, který bude trápením botanika už asi navždy. Díky nepopsaným lokalitám sběru (herbář je pouze rozřazen dle názvu území lesní správy) nejsou vzácné druhy vědecky doložitelné, přestože by byl jejich výskyt senzací.³

Dendrologické předměty z velké části patřily k těm natolik poškozeným škůdci a plísní, anebo nepopsaným, že na konci 70. let nebyly koupeny a byly zlikvidovány. Z jejich seznamu lze vybrat např. kolekci 55 ukázek dřevin různých abnormalit a poškození škůdci, ukázky způsobů roubování a očkování, 17 tabulí s ukázkami větví a pupenů dřevin nebo 58 instruktážních fotografií z různých typů lesů v různých částech panství (chorob stromů, vývrátů apod.).

Průřez kmene smrku

Určitou zajímavostí může být cena jednotlivých položek při odkoupení z majetku církve na přelomu let 1977 a 1978.⁴ Pro srovnání, ty položky, které lze nyní obecně z pohledu regionálního, dokladového významu vnímat ve sbírce jako patřící k nejcennějším, což je např. preparát tetřeva hlušce, orla skalního a křiklavého nebo kajky mořské, se pohybovaly v rozmezí 40 až 125 Kčs. Za nejvýhodnější a nejlacinější nákup lze označit jediný fond, kde nebyly předměty hodnoceny jednotlivě, což jsou ptačí vejce, která byla odkoupena jako jeden souhrnný kus za 5 Kčs. Přitom představovala pozoruhodnou, dnes stěží dosažitelnou⁵ kolekci vajec 79 druhů ptáků, a to pouze pokud se berou v úvahu určené a popsané kusy, což dodnes nejsou všechny.⁶ A ve srovnání s například ulitami hlemýžďe ve dvou krabičkách za 10 Kčs se jednalo o opravdu výhodný nákup. Zcela nejdražším kusem byl transversální (příčný) řez kmene smrku ohodnocený na 500 Kčs.

Ten je také z 12 kusů velkých transversálních řezů nejzajímavější a jediný z nich trvale vystavovaný ve stálé expozici Fauny a flory Jesenicka. Průřez kmene smrku ztepilého (*Picea abies*) o maximálním průměru 130 cm a obvodu 400 cm, na jehož letokruzích jsou vyznačeny s 50letými rozestupy přírůstky. Tak bylo spočítáno, že se tento smrk dožil 327 let a s tímto údajem a značkami byl vystaven již v zámeckém muzeu. Začal růst počátkem 17. století a poslední letokruh

značí přelom 20. a 30. let minulého století (tedy léta zřizování zámeckého muzea). Na rok přesně stanovené stáří je ovšem potřeba brát s tolerancí. Je otázkou, z jaké výšky od paty stromu byl průřez odebrán a i pravidlo, že rok života znamená přírůstek jarního a letního dřeva, tj. jednoho letokruhu, je dán životními podmínkami. V případě nepříznivých podmínek (klimatické extrémy a výkyvy nebo napadení škůdci) se může růst zastavit nebo naopak letokruh zdvojit. Ale ať už z rozměru obvodu, zájmu o zjištění věku nebo prostého faktu uchování v zámecké muzejní sbírce je jasné, že tento smrk ztepilý mohl dosahovat úctyhodných i výškových rozměrů. Bohužel není doloženo místo původu, ale nejspíše patřil k původnímu jesenickému ekotypu smrku. Ten je vzhledem velmi dobře přizpůsoben extrémním horským podmínkám a jeho pozůstatky přirozeného výskytu se dnes chrání v rezervacích vrcholových partií Hrubého Jeseníku, kde se věk nejstarších smrků odhaduje přibližně na 300 let. Umělá výsadba stromů nevhodného původu se začala uplatňovat od konce 18. století. To náš smrk, rostoucí pravděpodobně na území původních pralesů, které se nejdéle udržely v údolí Desné a na svazích Keprníku (zde pak byly také důvodem pro vyhlášení prvního chráněného území ve Slezsku, od roku 1904 tzv. Lichtenštejnský prales), byl již značného vzrůstu. Vystavený průřez musel být v posledních letech zpevněn podbitím z rubové strany, protože sesycháním dřevo rozpraskalo.

Obdobně pozoruhodným a důkladně zdokumentovaným může být z dlouhodobého hlediska přírůstek dendrologického fondu z roku 2015. V souvislosti s konáním přírodovědně zaměřené výstavy s tématem stromů se podařilo do sbírky získat z regionálního pracoviště Správy CHKO Jeseníky příčný řez větve památného stromu tisu červeného (*Taxus baccata*) rostoucího v Mikulovicích. Jedná se o průřez suché větve odstraněné při zdravotním zásahu do koruny v roce 2008.

Mikulovický tis je výjimečným památným stromem nejen pro Jesenicko. Nejenže se jedná o příslušníka silně ohroženého druhu s omezeným výskytem, ale především díky vlastnostem, jakým je velmi pomalý růst a dlouhověkost, patří k nejstarším žijícím stromům na území celé ČR a zároveň s obvodem 305 cm patří k nejmohutnějším tisům v ČR. Věk se odhaduje okolo 600 až 800 let, což by mohlo odpovídat době vzniku samotné obce Mikulovice v 13. století. Tis je dvoudomá rostlina. Jedinec v Mikulovicích je samičího pohlaví, z jehož semen se podařilo vypěstovat i nové sazenice. Dříve se vyskytoval daleko hojněji na suťových polích v podhůří Jeseníků (např. v okolí Vrbna pod Pradědem, Vápené, Heřmanovic nebo Supíkovice). Tis je také jako druh zajímavý svou prudkou jedovatostí, která působí ochrnutí dýchacího a cévního systému. Semena jsou obklopená červeným

dužnatým míškem nazývaným arillus, který je jedinou nejedovatou částí jinak velmi prudce jedovatého stromu. V Mikulovicích roste takřka v centru, nalevo od kostela sv. Mikuláše, v soukromé zahradě u domu č. p. 9. Výrazně stínomilný a vlhkomilný jehličnan roste v těsné blízkosti domu a s omezeními vůči jakýmkoliv zásahům do jeho existence bez odborného posouzení je odkázán na pochopení majitelů pozemku. Jistě tento jedinec „pamatuje“ mnohé, ale jeho zdravotní stav je dobrý a věřme, že bude zdobit Mikulovice ještě dlouhá léta. Stejně jako bude jeho část zdobit muzejní sbírku a zařadí se tak po bok nejdražšího, nejstaršího, nejdéle žijícího, největšího, nejpomalovanějšího i nejvystavovanějšího muzejního kusu v dendrologickém fondu.

Hana Hošková

POZNÁMKY

1. Jehož součástí sbírky muzea v Jeseníku byly od roku 1963 až do obnovení okresu Jeseník v roce 1996.
2. Nauka o stromech a dřevinách.
3. Viz DÝMA, M.: *Zajímavost v muzejním herbáři – zvonek vousatý*. Jesenicko, Vlastivědný sborník, sv. 11. Jeseník 2010, s. 62-64.
4. Dle přírůstkové knihy původního Městského muzea v Javorníku, s níž se sbírky zámeckého muzea sloučily v 70. letech.
5. Z pohledu dnešní ochrany přírody je systematické vybírání hnízd za účelem tvorby sbírky ptačích vajec nelegální = pytláctví. Pro sběr opuštěných snůšek nebo vajec, která se ze snůšky nevylihla, je potřeba povolení orgánu ochrany přírody dle zákona č. 114/1992 Sb.
6. V současnosti je ve sbírkové evidenci určeno 81 druhů s původem ze sbírek zámeckého muzea.

LITERATURA

- BRACHTL, Z. (1994): *Z dějin muzejní práce na Jesenicku*. Severní Morava, sv. 68, Šumperk, s. 31-34.
- BUREŠ, L., BUREŠOVÁ, Z. (1989): *Vzácné a ohrožené rostliny Jeseníků*, 1. díl. Bruntál, OV ČSOP.
- KREMER, B. P. (1995): *Stromy*. Praha, Ikar.
- MÍČEK, M.: *Analýza vlivu lesního hospodaření na lesní ekosystémy v CHKO Jeseníky* [online]. [cit. 2015-10-28]. Dostupný z WWW:< http://hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/Analýza_lesního_hospodaření_Jeseníky.pdf>.
- Obec Mikulovice [online]. [cit. 2015-10-29]. Dostupný z WWW:< <http://www.mikulovice.cz/>>.
- Ústřední seznam ochrany přírody – *Odborná databáze památných stromů* [online]. [cit. 2015-10-27]. Dostupný z WWW:< http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/odps/pstromy/index.php?frame&ODPS_TREE=6826&SO_MOMO=100026>.
- VAVRČÍK, H.: *Anatomická stavba dřeva multimediální výukový materiál* [online]. [cit. 2015-10-26]. Dostupný z WWW:< http://ldf.mendelu.cz/und/sites/default/files/multimedia/stavba_dreva/lexikon/makro/index.html?drevina=ak>.

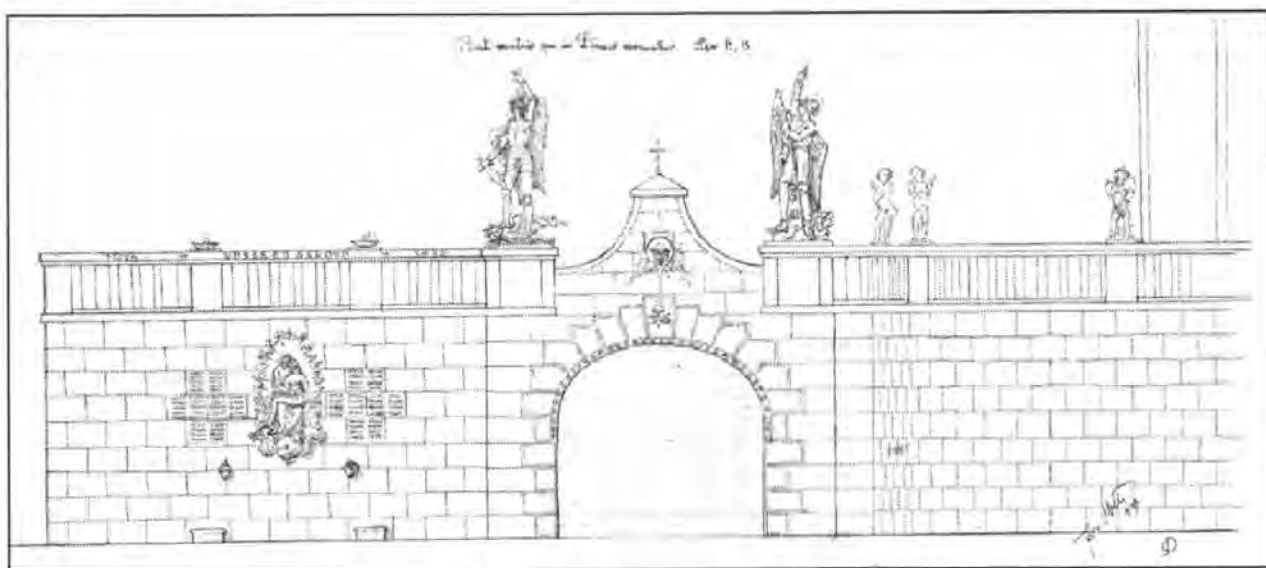
Obethův nerealizovaný pomník obětem 1. světové války ve Zlatých Horách

Zajímavým nálezem ve farním archivu Zlatých Hor je kresebný návrh sochaře Josefa Obetha na řešení hřbitovního vstupu u farního kostela Nanebevzetí P. Marie ve Zlatých Horách.

Co návrh obsahuje a řeší? Skica tuší je vyhotovena na pauzovacím papíře rozměru 33,6 x 76,8 cm v měřítku cca 1:25. Zobrazuje hlavní stěnu a vstup na hřbitov postavený v roce 1934. Oproti realizaci má Obethův nákres jen drobné změny v kamenném vrcholovém zábradlí přidáním dvou masivnějších sloupků v levé části. Umělec navrhl dominantní prvek vstupu s postavami dvou archandělů, zleva Michaela a Rafaela, které doprovází vpravo postavičky andílků. Nalevo od archanděla Michaela jsou na dvou doplněných sloupcích misky pro oheň a na čelní straně kamenného madla zábradlí je text: 1914 - UNSEREN HELDEN - 1918. Štít vstupu je ve vrcholu doplněn o kříž, pod ním na stěně Kristova tvář s paprsky a v klenáku oblouku symbol smrti, lebka na překřížených kostech. Lem bosovaného portálového oblouku obsahuje písmena, která měla být nahrazena nejspíše ještě nedořešeným textem. Levá strana zdi je pak využita pro instalaci plastiky Matky Bolestné jako ústředního mo-

tivu pomníku a po stranách se seznamy padlých tvořících kříž. Pod nimi pravděpodobně dva symboly srdcí a u paty zdi dva podstavce pro květiny nebo jiné předměty pocty. V horní části nákresu je text myšlenky pomníku, kterou je část latinského verše z Janovy Apokalypsy 14,13, ...*Beati mortui qui in Domino moriuntur...*, (*Blahoslavení mrtví, kteří v Pánu umírají*). Vpravo dole pak najdeme Obethův stylizovaný monogram JO a nad ním šikmo podpis s datací - *Josef Obeth 37*.

Vlastní vchod hřbitovního portálu je pro Obetha ideovým symbolem vstupu do prostoru, který již patří mimo tento svět, je to místo zamyšlení a usebrání. Osazením postav andělů po stranách vrcholové partie připomíná vážnost a úctu. Archanděl Michael je vůdce nebeského vojska, znázorňovaný ve zbroji, s mečem, kopím a štítem, jak bojuje s drakem - Luciferem. Je patronem a ochráncem církve, vojáků, Němců a kromě další řady profesí je i ochráncem umírajících, hřbitovů a patronem dobré smrti. Zde nám ho umělec kreslí oděného do zbroje, ve vítězném postoji s pravou nohou na Luciferových zádech, v pravé ruce drží sklopený ohnivý meč a zdvižená levá ruka v gestu vítězství. Druhý archanděl Rafael bývá znázorňován v poutnickém

Obethův návrh vstupu na hřbitov (farní archiv Zlaté Hory)

oděvu, s holí a cestovní lahví. Je patronem lékárníků, horníků, zejména pak cestujících, poutníků a vystěhovalců.¹ Obeth ho zobrazuje v lehkém přepásaném oděvu sahajícím po kolena, s holí v levé ruce a vztyčenou pravou rukou, která ukazuje několika prsty směrem vzhůru k nebesům, kam budou duše umírajících odcházet a kde je on na této pouti bude doprovázet. U jeho nohou je několik postav trpících a prosících společně s lebkou. Motiv Kristovy hlavy se září ve štítu portálu podtrhuje spásu ve víře k němu.

Umístění hlavního motivu pomníku na opěrné zdi zde připomíná hodnotu obětí padlých, tvořící tak symbolicky duchovní oporu živým. Ústředním tématem je sedící Matka Bolestná s mrtvým Kristem na klíně. V její spodní části jsou po stranách umístěná oblaka a pod Mariinými chodidly zeměkoule obtočená hadem. Po stranách Piety stojí několik adorujících postav a celek obepíná oblouk z mečů, tvořících půlkruh svatozáře. V podstatě shodným zpracováním tématu je vysoký reliéf Bolestné Matky Boží v předsálí kostela sv. Filipa ve Vápenné. Zda motiv z naší skici předcházeli reliéfu z Vápenné nebo naopak, není zatím jisté. Pokud by byla reálná první varianta, lze pak upřesnit dosud neurčenou dataci díla z Vápenné k roku 1937.²

Jaký účel měl a proč vznikl tento náčrt? Je nejspíše pravděpodobné, že se Josef Obeth znal osobně dobře s tehdejší děkanem a starostou města Zlatých Hor v letech 1927–1938, Vinzenzem Braunerem (1877–1943), rodákem ze Salisova, který v našem městě působil jako děkan v letech 1909–1941. První kontakt mezi oběma muži vznikl pravděpodobně v období vybudování nového kostela sv. Acháce v Dolním Údolí (1911–1912), který patřil pod správu zlatohorského děkanátu. Do něho byl umístěn Obethův oltář Neposkvrněného početí P. Marie, který umělec pů-

vodně zhotovil pro nově postavený mikulovický kostel sv. Mikuláše, ale byl jeho farářem Hettwerem odmítnut pro lehce naznačené Mariino těhotenství.³ Situaci tehdy vyřešil farář J. Bannert, rodák z Dolního Údolí, který oltář získal pro kostel sv. Acháce, kde byl v roce 1920 vysvěcen. Ve funkci starosty města pak objednal Brauner u Obetha v roce 1935 zhotovení pamětní desky zemřelého učitele a spisovatele V. Heegera, která byla odhalena v roce 1936 na jeho rodném domě. Umělec také provedl pro děkana mezi léty 1915–1920 mramorovou hlavu Krista.

Památník padlým byl instalován v roce 1922 před kaplanský domek u vstupního schodiště do kostela. Brauner se rozhodl schodiště radikálním způsobem opravit a celá rekonstrukce byla provedena v roce 1934 z jesenické žuly. O dva roky později byl kaplanský domek č.p. 34 stržen spolu s dalším domem č.p.35. Tím vznikl na tehdejší Farní ulici volný prostor, do něhož měl být přemístěn stávající pomník. K jeho transferu došlo v roce 1937.

Tehdy mohl být Obeth Braunerem osloven, aby navrhl i jiné řešení, nebo to mohl být jeho vlastní nápad. Vstup na hřbitov po schodišti, společně s mohutnou opěrnou zdí umělce přímo vybízelo k nové myšlence. Z jakého důvodu k realizaci nakonec nedošlo, je pouze v rovině dohadů. Snad to nakonec mohla být i rozpočtová cena projektu, nebo poměrně technická složitost nových úprav na čerstvě postaveném schodišti. Možností je více, ale to není tak podstatné jako to, že tím byly Zlaté Hory nejspíše ochuzeny o zajímavý sochařský projekt, který by jim určitě dělal čest. I když kdoví, jak by to asi po roce 1945 dopadlo, když realizovaný pomník nedožil konce čtyřicátých let...

Boleslav Doboš

POZNÁMKY

1. HALL, James: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha 1991.

2. TINZOVÁ, Bohumila – ČEP, Marian: *Sochař Josef Obeth (1874–1961). Život a dílo*. VEDUTA, Štítý 2008, s. 100.

3. Tamtéž, s. 35.

Svědectví Frankeho vily v Žulové

Když sjíždíte do Žulové k vlakovému nádraží, zaujme vás krásně opravená hrázděná vila. Tu od města odkoupila firma Stomix, spol. s r.o. Skorošice a nechala ji k 100. výročí postavení renovovat jako školicí a relaxační centrum společnosti. Rekonstrukci provedl Ateliér Polách & Bravenec s.r.o. a získal za ni ocenění Stavba roku 2008 Olomouckého kraje.¹ Na první návštěvníky Dne otevřených dveří čekal více než čtyřicetiminutový prohlídkový okruh, jehož součástí byla nejen návštěva reprezentativních interiérů vily, ale i prohlídka ostatních rekonstruovaných budov areálu. „V samotném prvním patře vily, kde se nacházely obytné a reprezentativní místnosti, se zájemci mohli seznámit s původními interiéry i způsobem jejich současného využití. Zasloužený obdiv sklidilo především schodiště s dochovaným původním kováním zábradlím i vitrážové okno s typickým secesním květinovým ornamentem. Výklad průvodců, informační panely v hale i krátký film návštěvníky seznámily nejen s činností a patnáctiletou historií firmy, ale také s historií samotné stavby tzv. Frankeho vily a s průběhem náročné rekonstrukce a adaptace objektu v letech 2007 až 2008. Po prohlídce suterénu, kde se za dob rozvoje slezského kamenoprůmyslu nacházely kanceláře a provozovny firmy kamenoprůmyslníka Frankeho; později je vystřídaly další provozovny – textilní dílny, lékárna a elektro – mohli zájemci také posoudit, jak se podařilo provést rekonstrukci ostatních budov, které k vile náležely: zahradního domku a plynárny. Tyto stavby bohužel neměly takové štěstí jako vila samotná a jejich havarijní stav neumožnil jejich opravu. Proto musely být částečně nahrazeny novými konstrukcemi. Především objekt plynárny se při respektování původní podoby exteriéru změnil v moderní sportovně-relaxační zázemí navazující na přilehlý tenisový kurt.“²

Při opravách v roce 2007 našli řemeslníci pod střechou láhev s dokumenty, bohužel již notně poškozenými vlhkostí. Tehdejší vedení mě požádalo o pomoc při rekonstrukci a překladu textu. Za pomoci Dr. Helmuta Licha z univerzity v Jeně a paní Waltraud Doll ze Stuttgartu se to zdařilo. Vzhledem k tomu, že vila patřila Hermannu Frankemu, který je považován za zakladatele kamenoprůmyslu na Žulovsku, a s přihlédnutím ke smutné skutečnosti, že se prakticky nezachoval archiv města Žulové, dokument publikujeme.

Nejprve však pár slov o majiteli vily.

Kamenický mistr Hermann Franke, který se narodil 1. 1. 1856 v Andělských Domcích (část Žulové), pocházel z dělnické rodiny, z devíti sourozenců. Po vojenské službě v Krakově se vrátil zpět a začal pracovat v kamenolomu. V roce 1880 založil firmu Hermann Franke Friedeberg, v níž nejprve sám pracoval a rozvážel hotové výrobky. Později se firma rozrostla na 14 žulových lomů (ve Vápenné, Skorošicích, Tomíkovcích, Černé Vodě, Červené Vodě a ve Vidnavě – Kraši), brusírnu žuly v Černé Vodě a vodní elektrárnu v Nýznerově, která dodávala elektrický proud do Žulové. Franke měl vrozený obchodní smysl pro vyhledávání dalších odbytišť a mimo rakouské monarchie exportoval své výrobky úspěšně i do sousedních států, na Balkán a do Turecka. Brzy zaměstnával přibližně 500 dělníků. Byl starostlivým zaměstnavatelem, měl dobře zařízené dílny a zlepšoval bezpečnostní opatření, aby nedocházelo k pracovním úrazům. Franke neměl mužské potomky, spolujednatel firmy byl jeho zeť Albert Priessnitz (1872-1933), který po smrti Hermanna Frankeho firmu vedl. Byl obdařen stejnou energií a pracovním nasazením, dále rozšiřoval firmu a zapojoval se do veřejného života. Občané ocenili jeho zásluhy tím, že ho zvolili starostou. Tento úřad vykonával jako neplacený funkcionář čtrnáct

let a poté byl jmenován čestným občanem města. Po jeho úmrtí převzali firmu synové Albert a Hermann.

Obytná vila s kanceláři byla postavena v roce 1907, jak dosvědčuje pamětní zápis:

Pamětní list

Stavba tohoto domu byla zahájena v roce 1907 a v současné době se dokončuje. S Boží pomocí bude dokončena ještě letos, to je v roce 1908, ve kterém císař František Josef I. oslaví 60. výročí své vlády. Stavební plán byl vypracován stavitelem Aloisem Geldnerem z Opavy a architektem Karlem Brehlem. Stavba byla provedena místním stavitelem Albertem Pollakem. Tento se však dokončení stavebních prací nedočkal, protože 14. února tohoto roku byl povolán na věčnost.

Tohoto času sestává naše rodina z následujících členů:

dědeček Hermann Franke, narozen 1. 1. 1856 v Žulové; babička Anna Franke, narozená 1. 10. 1856 v Černé Vodě; dcera Hermine, provdaná Prießnitz, narozená 11. 5. 1880 v

Černé Vodě; zeť Kurt Prießnitz, narozen 30. 12. 1872 v Heřmanicích a jejich děti Elisabeth, Hermann, Albert a Margarethe ve stáří od /.../

Stavba toto domu byla našim milovaným dědečkem naplánována a provedena z následujících důvodů:

I. Aby byly získány náležité kancelářské místnosti pro náš obchod s kamenem.

II. Kvůli novým prostorným pokojům s ohledem na školu povinné děti, aby byly blíže k prarodičům a kvůli bytu pro dceru a zetě.

III. Abych sám pro sebe a babičku v pokročilém stáří zajistil pohodlný byt.

Naše kamenická firma s kamenolomy, kamenickými dílnami a brusírnami byla založena v Černé Vodě v roce 1880 a od počátků se významně rozšířila a je zaměřena na renovaci a stavební práce, dlažbu a brusírny. Podnik je největší ve zdejším okrese. V současnosti zaměstnává 324 dělníků a 6 úředníků a rozličné dílovedoucí. Nemělo by být nevedeno, že v současnosti je velká část našeho dělnictva následkem štvání ze strany sociálně demokra-

Frankeho vila v roce 1930 (SOkA Jeseník)

tických agitátorů ve vzpouře, avšak my doufáme, že stávka bude mít brzký konec.

Svěřujeme náš dům pod ochranu našeho patrona Josefa a také k ochraně v pozdějších časech, když my již nebudeme více obyvateli tohoto domu.

Jsme stále trvale a pevně věrni Bohu a jeho katolické církvi a tak jako nyní to tak zůstane do našeho konce.

Žulová v květnu 1908

Ferdinand Schnalke, kancelářský úředník

Hermann Franke, od počátku března 1895 majitel firmy

Anna Franke, manželka,

Hermine Prießnitz, rozená Franke, dcera

Albert Prießnitz, zeť

Dále byl v láhvi přiložen list s nápisem upomínajícím první odběr elektřiny 11. srpna 1926, který za elektrárnu podepsal D. H. Prießnitz, zámečnick, a Josef Seifert, klempíř, a jeho učeň Franz Gröger.³

Karel Heide

POZNÁMKY

1. Viz www.propamatky.info/dokumenty/cl_1369_projekt-rekonstrukce-a-dostavby.
2. Den otevřených dveří: Vila Stomix. Časopis Stavebnictví 2008/11-12.
3. Redakční úpravu textu provedl K. Growka.

Vlasovci pohřbení u Vidnavy

Někdy se vynoří z hloubi minulosti kus lístku, dokumentu, opisu či záznamu, který překvapí nejednoho historika. To je i případ dokumentu se jmény válečných obětí, které jsou pochovány někde ve zdejší krajině. Jedná se o seznam příslušníků tzv. Vlasovovy armády, kteří jsou pohřbení v lese blízko města Vidnavy. Je to celkem překvapení, protože stále máme tuto armádu zafixovanou jako bojující v květnu 1945 v Praze. Ještě než se čtenář dozví obsah dokumentu, podívejme se na historii Ruské osvobozovací armády (ROA, něm. Russische Befreiungsarmee), která nesla jméno svého velícího generála.

Vznik ROA lze de facto klást už do roku 1942, kdy v Berlíně vzniklo speciální středisko, které mělo za úkol získávat vhodné ruské válečné zajatce. V ten samý rok byl shodou okolností zajat i sovětský generál Andrej Andrejevič Vlasov. Velkou výhodou pro Němce bylo jak národní a politické smýšlení zajatců, plynoucí z represí komunistického režimu vůči vlastnímu obyvatelstvu, tak i Stalinovo prohlášení, že každý zajatec je zrádcem národa a takto s ním musí být zacházeno. Navíc

Sovětský svaz nepodepsal Ženevskou konvenci. Nikdy však nesmíme zapomínat i na druhou stranu, kdy zajatí příslušníci Rudé armády byli Němci bráni jako „podlidi“ a bylo s nimi krutě zacházeno (nejen s politruky, komunisty a komsomolci). V prvních letech války si tato brutalita vyžádala více jak 3 milióny mrtvých zajatců. Přesto se k německému vojsku hlásily stovky tisíc dobrovolníků, Rusů, Lotyšů, Ukrajinců, Estonců, kozáků, Kavkazanů, Turkmenů, Tatarů i Kalmyků, kteří chtěli bojovat, ovšem ne za Hitlera, ale proti Stalinovi. Z nich se zpočátku formovaly různé pomocné jednotky, nejdříve zásobovací či pracovní. Nakonec v rámci divizí Waffen SS složených z příslušníků evropských zemí (Norska, Finska, Dánska, Francie aj.) vznikla dobrovolnická armáda čítající 800 000 mužů. Dlouhotrvajícím problémem však byla nedůvěra plynoucí z platné doktríny „méněcenné slovanské rasy“, proto se vznik ruských vojenských sil prakticky stále odkládal až do konce roku 1944.

Dne 12. 11. 1944 vznikl v Dabendorfu Komitét pro osvobození Ruska a o dva dny

později byl ceremoniálně ustaven v pražském Rudolfinu spolu s Ruskou osvobozenou armádou. Bez vědomí německých úřadů byl vydán manifest, který vyzýval národy Ruska k boji proti Stalinovi, vytvoření svobodného Ruska bez bolševiků, ale též předpokládal uzavření míru s Německem. Tento výbor se stal jakousi exilovou vládou. První vojenské útvary, které patřily pod velení Wehrmachtu, se začaly formovat již krátce po tomto aktu. 19. listopadu byla ve výcvikovém táboře Münsingen vytvořena 1. divize složená z dobrovolníků, jíž velel tehdejší plk. Sergej Kuzmič Buňačenko. Od počátku roku 1945 vznikala ve výcvikovém táboře Hauberg druhá divize, která se skládala převážně z bývalých zajatců. Samostatným útvarem ROA byla letecká jednotka, která se formovala od konce roku 1944 na letišti v Chebu a od roku 1945 startovala jejich letadla z letiště z dnešního Havlíčkova Brodu.

S blížícím se koncem války se čím dál zřetelněji ukazovalo, že ROA bude bojovat spíše než za „Velkoněmecko“ sama za sebe. Projevovalo se to i tím, že zejména gen. Buňačenko se vyhýbal bojovým střetům s Rudou armádou. Hlavním cílem bylo nestřílet na vojáky Rudé armády, ale pouze na politruky a vojáky samotné pak získávat pro boj proti Stalinovi. Na rozdíl od Rudé armády a některých nacistických oddílů se důsledně a vědomě dbalo nařízení, že nesmějí být okrádány civilní osoby, nesmí docházet k rabování, znásilňování a jiným zločinům. Přestože z dnešního pohledu se taková skutečnost může zdát neuvěřitelná, přeživší vojáci ROA i Češi shodně potvrzují, že pokud byl někde získáván materiál pro potřeby ROA, bylo za něj řádně zapláceno, nebyli vojákům nezištně věnováni.

První velké bojové střetnutí se odehrálo až 14. 3. 1945 v prostoru soutoku Odry a Nisy u Erlenhofu, kde se příslušníkům ROA nepodařilo zlikvidovat sovětské předmostí na Odře. Poté byla divize stažena a přemístěna na jih. Některé jednotky postupně pronikly do Čech

a velitelem skupiny armád Střed Ferdinandem Schörnerem bylo naplánováno jejich další bojové užití, např. při obraně Brna. Gen. Buňačenko si však uvědomoval, že s německou armádou je konec. A když se dvě divize nacházely přibližně 50 km od Prahy, začal si pohrávat s myšlenkou podpory českého povstání, k němuž se schylovalo. Dostal se i do sporu se svým nadřízeným gen. Vlasovem, který byl proti, ale většina štábu stála za Buňačenkem. Dne 5. května se jednotky ROA začaly přesunovat z oblasti Suchomast do Prahy, kam dorazily v ranních hodinách a již následující den obsazovaly důležité opěrné body a uzly a opanovaly velkou část Prahy a jejího předměstí. Vlasovci sváděli tvrdé boje s Němci, ale zároveň jejich velení vyjednávalo mírovou dohodu jak s představiteli České národní rady a českého odboje, tak s Američany. Česká národní rada se však 7. května rozhodla odmítnout další pomoc ROA a 8. května vlasovci opustili Prahu. Jedna ze skupin, která se nestačila přesunout, byla zadržena postupující Rudou armádou a bez milosti v Praze-Jinonicích postřílena. Zbytek 1. divize po opuštění Prahy směřoval zpátky do Suchomast a poté pokračoval dále na jih. Zde nastalo poslední dějství této armády. Některé vojenské oddíly vlasovců se dostaly v ruské okupační zóně do obklíčení. Jiným se podařilo dospět do americké zóny, kde se počátkem května 1945 nacházelo i jižní uskupení ROA. Přestože gen. Vlasov napsal představitelům vlády USA a Velké Británie otevřený dopis, v němž vysvětloval postoje ROA, Američané je předali Sovětům. Dne 12. května předali i samotného generála Vlasova. Popravy vojáků ROA probíhaly již krátce po jejich zatčení na území Československa. Zlikvidováni byli i zranění přímo v nemocnicích. Mnoho vojáků bylo nahnáno na Olšanské hřbitovy, tam zastřeleno a naházeno do dvou jam. Hlavní představitelé ROA Vlasov, Buňačenko a Žilenkov a další velitelé byli po monstrprocesu 1. 8. 1946 oběšeni v Moskvě. Řadoví vojáci

ROA skončili s těžkými tresty v gulagu. Vraťme se nyní zpět do našeho regionu.

Dne 3. 8. 1945 Okresní správní komise v Jeseníku obeslala pod č. j. 1166 pres. všechny obce, zdali jsou v jejich katastru pohřbeni ruští (sovětští) vojáci. Správní komisař města Vidnavy odpověděl 16. srpna, že podle vyšetření inspektorátu finanční stráže ve Vidnavě se již v katastru obce Velká Kraš nachází jeden hrob ruského vojína, u mostu ve Vidnavě ve směru na Javorník. Jméno nebylo možné zjistit, voják zahynul nešťastnou náhodou (přejet tankem, traktorem?). Ostatky vojáka byly následně exhumovány. V pokynu Okresní správní komise v Jeseníku ze dne 4. 2. 1946 se výslovně připomíná, že „*musíte provést exhumaci jen ruských vojnů padlých v boji a nikoli ruských zajatců.*“

Okresní národní výbor v Jeseníku rozeslal 1. 12. 1948 pod č. j. IX-12700/48 do všech obcí výzvu společnosti Čs. červeného kříže, která je povinna založit evidenci všech zemřelých a padlých vojáků přátelských i nepřátelských států z doby války. Místní národní výbor ve Vidnavě odpověděl 14. prosince a dodal seznam dvou Francouzů z Alsaska-Lotrinska, kteří byli jako vojini německé armády zastřeleni pro vzpouru a pohřbeni za hřbitovní zdí a 46 Němců, kteří zemřeli v lazaretu ve Vidnavě a jsou uloženi na hřbitovním poli (řada z nich je bezejmenných). Další seznam tvoří 22 příslušníků Vlasovovy armády, kteří jsou pochováni u města Vidnavy. Jejich hroby se nacházejí na jižním okraji lesa asi 1100 m na jv od středu města ve směru na Velké Kunětice. Třetí seznam je obdobný, obsahuje již 23 jmen a některé údaje opravuje.

VMJ pracoviště Javorník získalo podobný dokument. Jejich porovnáním však zjišťujeme, že jsou mezi nimi rozdíly. Nový dokument není kopií (průklepem předchozího), není datován, ani úředně signován, obsahuje více jmen. Podle použitého psacího stroje vznikl o desítky let později a nelze zjistit, zdali jde o zpřesnění původního seznamu, či

o chybné údaje, vzniklé často překlepy, pokud pomineme problémy s přepisem jmen z azbuky do němčiny a následně do češtiny. Za základ proto bereme původní oficiální dokument z roku 1948 a odlišné údaje z nového dokumentu uvádíme kurzívou.

Seznam příslušníků Vlasovovy armády pochovaných u Vidnavy:

Mamadnasar Hadyr (1922 - 10. 9. 1944), Krasnikow Andrei (27. 10. 1913 - 9. 1. 1945), Litwinenko Leonid (8. 9. 1923 - 5. 1. 1945), Sasanko Nikolaj (1921 - 5. 1. 1945), Mamezin Lew (21. 9. 1921 - 8. 12. 1944), /*Mamczin/ Zamczin Lew (21. 9. 1920 - 8. 12. 1944)/, Popandopulow Stefan (25. 12. 1898 /25. 11. 1898/ - 7. 12. 1944), Kazadse Simon /Kezadsa Simac/ (1. 1. 1919 - 26. 11. 1944), Fatigow Birogot (26. 10. 1918 /15. 10. 1918/ - 4. 12. 1944), Bawa Saipow /Seipow/ (8. 2. 1909 - 20. 11. 1944), Bulikbai Dulapow /Dulepow/ (7. 1. 1922 - 9. 11. 1944), Asarjan Alexander (1904 - 3. 11. 1944), Chakimow Safar (1914 - 16. 10. 1944), Hasanow Husein (1902 - 12. 10. 1944), Krawčenko Michail (20. 7. 1906 - 21. 9. 1944), Kassymov Gajiv /Massymow Gafij/ (1919 - 3. 10. 1944), Owsjanikov /Owajanikow/ Petr (1914 - 17. 1. 1945), Basieaschwili Roman (1903 - 18. 9. 1944 /15. 9. 1944/), Kendshajew Nigmat /Niomat/ (5. 5. 1923 - 27. 9. 1944 /27. 10. 1944/), Rysakov Nikolai (5. 12. 1898 - 15. 9. 1944), Tolongitbajew Čerenbaj (15. 11. 1899 - 24. 1. 1945), Nadareischwilli Kapiton (10. 3. 1909 - 24. 1. 1945), Saporaschwili Grigoriji (1. 5. 1905 - 22. 8. 1944), Reswatow Leonid (15. 1. 1918 - 23. 11. 1944), Fatigow Bigoret /Biroget / (15. 10. 1918 - 4. 12. 1944).*

Data jejich úmrtí jsou různá (od září 1944 do ledna 1945) a tak je patrné, že zemřeli ve zdejším vojenském lazaretu na následky zranění utrpěných v boji. Proč nebyli tito muži jako tehdejší spojenci pochováni na některém z blízkých hřbitovů? Nabízí se dvě možnosti.

Již podle jmen je patrné, že se jedná s velkou pravděpodobností o příslušníky jiné víry (např. pravoslavní Ukrajinci a muslimani z asijských sovětských republik). Nebo mohli zemřít na infekční nemoc.

V roce 1948 požádala stanice Sboru národní bezpečnosti ve Vidnavě vojenský útvar 8811 v Jeseníku o poskytnutí ročního paušálu 400 Kč na udržování válečných hrobů, mj. i vlasovců. Posádkové velitelství v Jeseníku tuto částku poskytlo 20. září, aby podle nařízení vydaného ve věstníku MNO č. 78/1946, čl. 710 byly vojenské hroby „během měsíce října uvedeny do vzorného pořádku, tj. ještě před dušičkami“. V roce 1951 pak zaslal MNV Vidnava referent pro vnitřní věci a bezpečnost ONV v Jeseníku přípis ve smyslu výnosu ministerstva vnitra ze dne 29. 3. 1951 týkající se evidence a údržby vojenských mírových a válečných hrobů a hřbitovů. V reakci na něj

Vidnavští odpověděli, že navrhují oplotit a provést údržbu 22 hrobů Vlasovovy armády za částku 4 000 Kčs a upravit 53 hrobů německých vojáků za 1 000 Kčs, „abychom jim dali ráz hrobů a pak náklad v příštích letech bude minimální“. Bohužel dnes je stav těchto hrobových míst tristní...

Co napsat závěrem. Nechceme obhajovat či zatracovat tu či jinou tehdejší válčící stranu, ukazujeme jen jednu skupinu vojáků, kteří se dostali do tragického soukoli nacistické a bolševické mašinérie. A nehledě na to, že hrdiny určuje vítěz. Avšak 70 let, které nás od těchto událostí dělí, by snad mohlo být dostatečných, aby místo jejich pohřbení bylo pietně upraveno tak jak kupř. na Olšanských hřbitovech v Praze. I tito mrtví by si zasloužili nalézt svůj klid.

Milan Rychlý

PRAMENY A LITERATURA

SOKA Jeseník, fond ONV Jeseník, inv. č. 86, karton 18.

SOKA Jeseník, fond MNV Vidnava, inv. č. 104, karton 11.

FÄRBER, M.: *Druhá světová válka v obrazech*. Ottovo nakladatelství, Praha 2005.

KRAWCZYK, W. – LUKACS, P.: *Uniformy a označení příslušníků zbraní SS slovem i obrazem*. Naše vojsko, Praha 2009.

Internetové stránky www.wikipedia.cz

Jezulátko ve Vodní tvrzi

Každé z muzeí v České republice má ve svých sbírkách klenot, kterým se může pochlubit nejen muzejním kolegům, ale hlavně veřejnosti. Vlastivědné muzeum Jesenicka se samozřejmě do této kategorie řadí rovněž. Mezi nespočtem velmi zajímavých sbírkových předmětů do popředí vystupuje zejména jeden, a to soška Jezulátka.

Kult Ježíšova dětství (Infantia Christi) má v rámci římskokatolického vyznání více než tisíciletou tradici. Vedle textů evangelií sloužily jako pramenná základna umělcům při nesčetných vyobrazeních Kristova dětství i apokryfní texty, zejména tzv. pseudoevangeli-

um Jakobovo a Tomášovo. Boha v maličkém dítěti uctívali rovněž církevní otcové a myslitelé. Mezi nimi např. sv. Jeroným, který strávil sám více než 30 let svého života jako prostý poutník v oblasti Kristova narození. Mezi dalšími ctiteli se nachází i jiné významné osobnosti, jako např. sv. František z Assisi nebo „divotvůrce“ sv. Antonín Paduánský, jenž je sám velmi často zobrazován s Jezulátkem na ruce. V Betlémě pak nechal císař Konstantin nad místem, kde se Ježíš narodil, postavit skvostnou baziliku. Památky připomínající Kristovo dětství tak mohly být uctívány nejen zde, ale s jejich postupným rozší-

řením i v mnoha chrámech pozdější Byzance a západní Evropy. V Evropě pak jako centrum tohoto kultu sloužil především kostel S. Maria Maggiore v Římě.

Izolované zobrazení Jezulátka mimo scénickou souvislost s Madonou se objevuje od počátku 14. století. Nejstarší známou soškou je 28 cm vysoká plastika žehnajícího Jezulátka s ptáčkem v pravé ruce, přibližně ze 40. let 14. století, umístěná v klášteře Mödingen u Dillingenu. Největšího rozvoje ale dosáhl kult Ježíšova dětství v baroku, což je také doba, kdy se tento fenomén dostává do Čech. Do té doby se na našem území žádná podobná soška nevyskytovala.

Toto jsou také důvody, proč musíme odmítnout legendu spojenou se soškou Jezulátka, kterou má dnes v držení Vlastivědné muzeum Jesenicka. Ta totiž hovoří o tom, že Jezulátko bylo vytvořeno pro princeznu Annu Českou již ve 13. století a následně se dostalo do slezské Vratislavi, kde ji tato zbožná žena darovala klášteřu klarisek, od nichž údajně přešla do

majetku voršilek. Dalším faktorem, potvrzujícím výše naznačené, je skutečnost, že soška měří úctyhodných 69 cm, což při srovnání s 28 cm plastikou z Mödingenu vyrobenou ve 14. století, mluví zcela jasně o mladším původu.

Vznik jesenické sošky Jezulátka se odhaduje do 18. století. Její rané putování historií je obestřeno tajemstvím. S relativní jistotou můžeme říci, že v 19. století se dostala do rukou ženského řádu sv. Voršily sídlícího tehdy ve Vratislavi. Roku 1878 ale došlo k vyhnání voršilek jako katolického řádu z Pruska a ke zrušení vratislavského konventu. S podporou tehdejšího biskupa dr. Heinricha Förstera našly voršilky útočiště ve Frývaldově (Jeseníku), kde 19. května 1881 de facto založily nový klášter se školou, jehož areál je i dnes určen pro vzdělání mladé generace - nachází se zde základní škola na Průchodní ulici, známá stále pod označením „Klášter“. S voršilkami přišlo do Jeseníku i Jezulátko, jež bylo vysta-

veno v kapli kláštera přibližně 60 let a těšilo se nezměrné úctě.

V posledních letech druhé světové války se soška spolu s všemožnými doplňky, vyrobenými pro Jezulátka v 2. pol. 19. a ve 20. století, dostala do muzejních sbírek. Nejpravděpodobnějším důvodem této skutečnosti byla snaha o jejich zachování vzhledem ke skutečnosti, že klášter byl čím dál častěji nucen pronajímat své prostory nacistickým organizacím (Německý svaz žen, Jednatelna vojenské pomoci, NSDAP). Od roku 1944 dochází také k nucenému použití objektů jako azylových domů pro německé uprchlíky z východního Pruska.

Je možné, že voršilky plánovaly jeho opětovné převzetí do vlastní péče po konci války, ale dějinné události daly situaci okolo Jezulátka zcela jiný směr. Rok 1945 znamenal definitivní konec kláštera. Některé sestry odešly samy a zbylé byly v roce 1948 nekompromisně odsunuty za hranice Československa do Innsbrucku. Jezulátka tak nakonec zůstalo v depozitáři jesenického muzea.

Doba socialismu nepřála myšlenkám, zařízením ani výstavním záměrům s církevní tematikou, a tím pádem bylo Jezulátka „nuceno odpočívat“. Dnes je dnes k vidění v expozici Historie a archeologie Jesenicka ve Vodní tvrzi. Návštěvník se může pokochat usmívající se soškou v póze, kdy mu pravou rukou žehná. V levé ruce, které chybí několik prstů, bylo původně umístěno zřejmě říšské jablko. Soška je oblečena do brokátových purpurově červených šatů se vsazovanými rukávy, zdobených paličkovanou dracounovou (zlatou) krajkou s protahovanými nitěmi a lamelou. Šaty jsou přikryty pláštěm se vzorem z palmových ra-

tolestí, po spodním obvodu lemovaným krajkou. Na první pohled upoutá i nápis IHS, jenž měl v dějinách několik významů. Pro naše potřeby však postačí jeden z nich, a to IESUS HOMINIS SALVATOR, znamenající v překladu Ježíš Spasitel člověka. Jako doplněk k šatům Jezulátka nese na hlavě císařskou korunu s kaširovaným červeně natřeným dýnkem. Na žehnající pravé ruce má pak zavěšenu textilní kabelku půlkruhového tvaru z bílého taftu, která má ve střední části sekaným drátkem vyšitý opět monogram IHS.

Vzhledem k povaze využívání Jezulátka v rámci jednotlivých období církevního roku nebo při významných státních a mezinárodních událostech se soška převlékala do patřičného různobarevného úboru. Zachovaly se čtyři soubory šatů - dva bílé a po jednom červeném a fialovém.

Bílá barva šatů jako barva slavnostní značila příchod doby velikonoční a vánoční. Barva červená, jako barva královská a také krve či ohně, se používala v rámci např. Svatého týdne. Do fialových šatů symbolizujících pokání se Jezulátka oblékalo ve dnech postních a adventních. Existují i další barvy využívané pro výrobu šatů a doplňků - modrá, zelená, růžová a atd. Ne vždy se však tyto celky dochovaly, což je i příklad jesenického Jezulátka. Přestože se zdobností ani množstvím dochovaných nebo vyrobených komponentů nemůže rovnat nejznámějšímu Pražskému Jezulátka z malostranského kostela Panny Marie Vítězné, věříme, že každému návštěvníku našeho muzea dokáže nabídnout útěchu a klid, který je tak nutný v nynější uspěchané době.

Kamil Tomášek

LITERATURA

FORBESKÝ, J. - HORYNA, M. - ROYT, J.: *Pražské Jezulátka*. Praha 2004, 95 s.

KOLLEROVÁ, Michaela: *Jezulátka v Jeseníku*. In: *Svědkové starých časů*. 111 unikátů ze sbírek Olomouckého kraje. Olomouc 2015, s. 154-155.

Malá knížečka o Pražském Jezulátka. Brno 2010, 111 s.

TINZOVÁ, B.: *Klášter voršilek ve Frývaldově jako centrum jako centrum vzdělávání dívek 1881 - 1948*. Jeseníko, Vlastivědný sborník sv. 2, Jeseník 2001, s. 16-25.

Kronika

Státní okresní archiv Jeseník v roce 2015

Loňská zpráva o činnosti archivu končila přáním, aby změny, které nám přinese zákon o státní službě a jeho uvedení do života, byly veskrze pozitivní. Archiváři byli k 1. 1. 2015 definitivně zařazeni mezi státní úředníky. Čas ukáže, co vše se ještě změní v jejich profesním životě, prozatím zákon naštěstí příliš neovlivňuje fungování archivu navenek.

Rokem 2014 skončilo pro náš archiv období plošné digitalizace archiválií spojených s evidencí obyvatel v rámci Zemského archivu v Opavě. K dnešnímu dni tak najde zvědavý badatel v tzv. Vademecu na webových stránkách www.archives.cz desetitisíce snímků digitalizovaných archiválií z jeseníckého okresu: matrik, evidenčních knih obyvatel, pozemkových knih a urbárů, třídních katalogů škol a starých evidenčních karet obyvatel okresu Jeseník. Během r. 2016 k nim přibudou ještě operáty sčítání lidu z r. 1921, k jejichž zveřejnění prozatím nedošlo. K tomu je třeba připočítat ještě archiválie již též zveřejněné, ale digitalizované vlastními silami. Na našem digitalizačním zařízení bylo naskenováno dalších 163 evidenčních jednotek školních, spolkových a jiných kronik a fotoalb, 75 listin z fondů archivů měst, obcí, far a sbírky archiválií různého původu, 864 fotografií a pohlednic z naší sbírky a dalších archiválií (mapy a technické výkresy, kartotéky obyvatel). V sedmi speciálních databázích je nyní zpřístupněno více než 2700 záznamů. Všem zainteresovaným kolegům patří poděkování za jejich dobrou práci v této oblasti.

Nejen digitalizací živ jest archivář, je třeba plnit úkoly též tradičně archivní. První z nich se týkaly předarchivního dohledu, skartačních řízení a přebírání archiválií. Tři pověření zaměstnanci provedli 55 skartačních řízení u veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů. Přírůstků bylo celkem 40, 32 ze skartačních řízení, 8 dalších přírůstků mimo skartační řízení, z toho 2 delimitací z jiných archivů. Celková metráž převzatého materiálu činila bezmála 16 běžných metrů. K 31. 12. 2015 vykazoval Státní okresní archiv tyto údaje o evidovaném archivním materiálu: evidováno je celkem 759 archivních souborů, z toho v přímé péči archivu 709 souborů, 40 souborů uložených v archivu na základě smlouvy (církvní fondy) a dalších 10 pouze evidovaných souborů uložených ve Vlastivědném muzeu Jesenicka. Celková metráž v archivu uloženého materiálu činila 1326,86 bm. Z toho je zpracováno formou prozatímních inventárních seznamů 156 souborů o metráži 641,56 bm (48,35%), inventarizováno z toho je formou inventářů či katalogů 144 souborů o metráži 605,58 bm (45,64%). Nezpracováno zůstává 529 souborů s metráží 685,30 bm (51,65%). K dispozici je 225 archivních pomůcek v tištěné nebo elektronické podobě. Elektronické archivní pomůcky najde badatel v archivním Vademecu. Pověření zaměstnanci provedli čtyři kontroly ze zákona a tři metodické dohlídky na obecních úřadech, konzultovali pět spisových a skartačních řádů různých institucí a úřadů.

Na pomyslnou první příčku priorit práce archivářů se vrátilo zpřístupňování archivních souborů. V uplynulém roce bylo inventarizováno 9 fondů, z toho čtyři fondy cechů z Javorníku, dva osobní fondy, 1 fond archivu obce a 1 fond MNV o celkové metráži 4, 55 bm. K tomu

je nutno připočíst v r. 2015 již inventarizovaný osobní fond Zdeňka Brachtla o metráži 2,39 bm, jehož archivní pomůcka bude dokončena v r. 2016. Pokračovalo se ve zpracování seznamů neuspořádaných velkých přírůstků tří fondů archivů měst, které umožní badatelům využití těchto jinak nepřístupných archiválií.

Služba badatelům je další z běžných oblastí práce archivu. Rok 2015 znovu potvrdil zájem badatelů, naši badatelnu jich navštívilo 92 (z toho 16 cizinců: 12 z Německa a po jednom z Polska, Slovenska, Japonska a USA). Počet badatelských návštěv oproti 212 v r. 2014 ještě vzrostl na 220. Rok 2015 stvrdil i vzrůstající zájem vysokoškolských studentů o studium témat z historie Jesenicka. Archivní knihovna sloužící badatelům k prezenčnímu studiu se rozrostla o 190 nových záznamů na celkem 11.128 přírůstkových čísel a 1668 přírůstkových čísel v tzv. Zuberově knihovně. V bibliografii článků o Jesenicku přibylo 703 nových záznamů; celkem je již v elektronické databázi 14.971 záznamů. Archiváři vyřídili celkem 41 žádosti pro úřední potřebu a 17 rešerši pro soukromé badatele, z nich 10 zahraničních.

Výstavní činnost nebyla tak bohatá jako v minulém roce. Vlastní výstava se uskutečnila od 4. do 30. června k Mezinárodnímu dni archivů a nesla název *Jesenicko v r. 1945*. Zájem veřejnosti byl, bohužel, velmi malý, navštívilo ji pouze 66 osob. Na pěti dalších výstavách se odborní zaměstnanci archivu podíleli. Nejvýznamnějšími z nich byly výstava Slezského zemského muzea Opava *Neklidné století* a výstava *Die Volkskultur der Menschen in der Region Freiwaldau* ve dnech 7. 3. – 12. 4. 2015 ve spráteleném městě Kirchheim unter Teck. Tři odborní pracovníci přednesli dvanáct přednášek včetně referátu v rámci semináře XV. svatováclavského setkání 29. 9. 2015. Jeho jubilejní ročník byl vzhledem k tématu využití nerostného bohatství Jeseníků především v gesci Vlastivědného muzea Jesenicka.

Publikační činnost archivu i archivářů samotných byla i vloni velmi rozmanitá. Archiv se podílel jako každoročně jak redakčně tak autorsky na obou sbornících vydávaných společně s VMJ. Bibliografie samotných archivářů za rok 2015 má 42 položek – článků a studií, 18 hesel z Jesenicka pro katalog výstavy Slezského zemského muzea Opava *Neklidné století*. Jana Hradilová připomněla brožurou *Cimbálová muzika Jeseník 30. výročí založení kapely a Květoslav Growka* byl spoluautorem polské publikace *Dědictví Niského knížectví a společná historie Jeseníku a Glucholaz*. V oblasti spolupráce s médii zájem tisku, rozhlasu i televize v r. 2015 poněkud opadl, natočeny byly pouze čtyři relace a vstupy pro Český rozhlas a archiv se podílel na natáčení dokumentu německé státní televize Mittel-deutscher Rundfunk Dresden o Jesenicku s názvem *Unterwegs bei Sachsens Nachbarn – Altwatergebirge*. Stále vzrůstající tendenci vykazuje zájem různých institucí a úřadů o spolupráci archivu na projektech či akcích s historickou tematikou, většinou formou vyhledání podkladů, konzultací či přímo autorské spolupráce - vloni jsme se takto zapojili do dvaceti pěti projektů, z nichž největším byl autorský podíl archivářů na textech nové expozice společné historie Slezska v tzv. Katovně. Berme to jako důkaz, že se archiv stal za dobu své existence renomovaným regionálním historickým pracovištěm.

Mezi tradiční instituce spolupracující s archivem patří na prvním místě Vlastivědné muzeum Jesenicka, Společnost Vincenze Priessnitzze, z. s. a Priessnitzovy léčebné lázně, a. s. Nejen těmto jmenovaným, ale též ostatním spolupracovníkům z institucí, sdružení i jednotlivcům chci poděkovat za přízeň v roce 2015. Věřím, že spolupráce bude pokračovat ve stejném duchu i v roce 20. výročí znovuoživení okresního archivu v Jeseníku roku 1996. Největší poděkování ale patří všem kolegům a archivářům za velký kus poctivě odvedené práce.

Rok 2016, pro Státní okresní archiv rok jubilejní, teprve začíná, ale již nyní je zřejmé, že úkolů, které vyvstaly, je mnoho. Přeji proto archivu i nám, archivářům, ať je to rok dobrý a úspěšný.

Mgr. Bohumila Tinzová, ředitelka SOkA Jeseník

Rok 2015 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka

Vlastivědné muzeum Jesenicka, příspěvková organizace, spravuje dvě zařízení, jimiž jsou muzeum ve Vodní tvrzi v Jeseníku a stálá expozice Vincenze Priessnitze v jeho rodném domě v areálu Priessnitzových léčebných lázní v Jeseníku.

Muzeum ve Vodní tvrzi zahrnuje provoz čtyř stálých expozic, tj. expozice Čarodějnických procesů na Jesenicku v 17. století, expozice věnované geomorfologickému vývoji Jesenicka Spirála času Země, expozice Archeologie a historie Jesenicka a expozice fauny a flóry Jesenicka. Ve Vodní tvrzi se dále nacházejí dva prostory pro krátkodobé výstavy, z nichž jeden je prostor galerijní a umožňuje také realizaci uměleckých výstav. Muzeum je otevřeno celoročně, v červenci a srpnu od pondělí do neděle od 9:00 do 17:00 hodin a v ostatních měsících od úterý do neděle od 9:00 do 17:00 hodin. Vodní tvrz je kulturní památkou, spravují ji Lesy ČR a pronajímají Olomouckému kraji.

Stálá expozice Vincenze Priessnitze se nachází v budově ve vlastnictví Města Jeseníku a část domu je pronajímána Olomouckému kraji pro účely muzea. Muzeum je otevřeno od února do listopadu v závislosti na rozsahu provozu Priessnitzových léčebných lázní a turistické sezóně. V průběhu roku 2015 proběhla řada jednání o nutnosti vybudování nové expozice Vincenze Priessnitze a jejím rozšíření do dalšího patra. Důvodem je zastaralost současné expozice z roku 1999 a snaha vyzdvihnout moderním způsobem mimořádně významnou osobnost Priessnitze v kontextu snahy získat pro jeho odkaz evropské ocenění poté, co byl zařazen na seznam nehmotného kulturního dědictví České republiky.

VMJ má zřízeny webové stránky www.muzeum.jesenik.net, kde jsou prezentována obě zařízení, včetně informací o vstupném, slevách, otevírací době atd.

Nová stálá expozice Spirála času Země věnovaná geomorfologickému vývoji Jesenicka byla v roce 2015 oceněna III. místem v národní soutěži muzeí Gloria musaealis v kategorii výstava. Ocenění přebraly v Obecním domě v Praze z rukou prof. Vladimíra Franze ředitelka muzea Mgr. Veronika Rybová a architektka expozice Ing. Lukrécie Lachmannová. Slavnostního předávání se zúčastnili zástupci zřizovatele, Olomouckého kraje, PhDr. Jindřich Garčic a PhDr. Pavel Hamza z odboru kultury a památkové péče. Zisk ocenění geologické expozici je nejen motivací pro další práci, ale také satisfakcí za nestandardní obtíže, které provázely realizaci projektu - roční zpoždění s otevřením expozice a finanční obtíže, do nichž se VMJ vinou dodavatelské firmy dostalo. Finanční ztráty vzniklé při realizaci expozice a penále firmy Horstav jsou řešeny soudní cestou.

Základní funkci muzea, tj. tvořit, evidovat a uchovávat sbírky a následně je odborně zpracovávat a prezentovat prostřednictvím muzejních výstav, expozic, programů a publikací, splnilo VMJ beze zbytku. Jako jeho ředitelka již dlouhodobě poukazuji ve výročních zprávách, komentářích k rozpočtu a ekonomických rozbořech na velmi podhodnocený příspěvek zřizovatele na provoz, který je diskriminační oproti ostatním muzeím Olomouckého kraje a nezohledňuje vynikající výkonné ukazatele organizace o 10 zaměstnancích.

Rozpočet organizace plně nezajišťuje vykonávání hlavní činnosti dané zákonem a zřizovací listinou v plném rozsahu. Fungování muzea, které je jedním z pilířů turistického ruchu oblasti Jeseníků, je tak možné pouze za nadstandardního finančního příspěví sponzorů, dárců, územně samosprávných celků, Úřadu práce a vysokého úsilí vedení VMJ, kterému se v roce 2015 podařilo získat celkem cca 730.000,- Kč mimo dotaci zřizovatele. V této souvislosti je nutné zmínit fakt, že se tržby za vstupné a služby muzea podařilo navýšit několikanásobně oproti předcházejícím obdobím, ačkoliv rok 2015 v oblasti návštěvnosti překonal rok 2014, tržby za vstupné a služby byly o něco nižší než v roce 2014, nicméně i tak činily cca 790.000,- Kč. Rozdíl byl způsoben nárůstem návštěvnosti ve dnech státních svátků a dalších tzv. volných vstupů pro veřejnost.

Kompetentní orgány jsou opakovaně žádány, aby situaci řešily navýšením rozpočtu. Vše navíc podtrhuje fakt, že za léta své činnosti VMJ prokázalo svou způsobilost výsledky činnosti a vyšší návštěvností jednotlivých zařízení. Šest ocenění, která muzeum do letošního roku získalo, to dokládají.

Plán *výstav* na rok 2015 byl dodržen a návštěvnost činila 28 248 osob. Kromě výše uvedených stálých expozic měli návštěvníci v roce 2015 možnost zhlédnout celkem 5 krátkodobých výstav v hlavním výstavním sále:

Kouzlo loutkového divadla, Mgr. Michaela Kollerová, vernisáž: Divadlo Anička a letadýlko; 749 návštěvníků (608 platících, 141 neplatících),

Hvězdy stříbrného plátna, Mgr. Michaela Kollerová, vernisáž: Ženeva Dubská (zpěv), Pavel Zlámal (saxofon); 286 návštěvníků (139 platících, 147 neplatících),

Mnoho životů jednoho stromu, Mgr. Hana Hošková, vernisáž: Trubači; 586 návštěvníků (458 platících, 128 neplatících),

Dobrodružná cesta těžby jesenických nerostů, RNDr. Viera Večeřová, RNDr. Josef Večeřa, vernisáž: Jiří Smrz; 336 návštěvníků (217 platících, 119 neplatících),

Zvěstování z Betléma, Mgr. Michaela Kollerová, vernisáž: soubor Flautus Vocis; 405 návštěvníků (309 platících, 96 neplatících).

V minulém roce byly uspořádány 3 výstavy ve foyer před hlavním výstavním sálem:

Paměť podzemí u Supíkovíc – 130. výročí zpřístupnění Jeskyní Na Špičáku (2 výstavy), Evelyn Vozábalová; 903 neplatících návštěvníků,

Lesy krajského ředitelství Šumperk očima lesníků 2013, Ing. Hana Komárková; 3822 neplatících návštěvníků.

Posledním prostorem Vodní tvrže, kde se veřejnosti představují krátkodobé výstavy, je galerie. Zde se uskutečnilo celkem 6 výstav:

Z roku 2014 pokračovala ***výstava fotografií Roberta Vana***, Dana Akritidisová; celkem jí v roce 2015 navštívilo 270 návštěvníků (258 platících, 12 neplatících),

Merkur – legendární stavebnice, Mgr. Hana Hošková, vernisáž: zpěvačka a herečka Terezie Palková; 2843 návštěvníků (2312 platících, 531 neplatících),

Jak se rodí večerníčky, Mgr. Ludmila Slezáková, vernisáž: Divadlo Tramtárie – O pračlovíčkovi; 3938 návštěvníků (3231 platících, 707 neplatících).

Jan Pospíšil – výstava soch – Na Hranici, MgA. Jan Pospíšil, vernisáž: kapela Insane TV; 159 návštěvníků (66 platících, 93 neplatících),

Nebojte se fyziky, Bc. Kamil Tomášek, vernisáž: písničkářka Jana Štefličková; 577 návštěvníků (420 platících, 157 neplatících),

Radek Jaroš – Koruna Himálaje – výstava fotografií, Mgr. Kamila Reichmannová, vernisáž: Jan Kavka trio; 322 návštěvníků (192 platících, 130 neplatících).

V roce 2015 se konal již **XV. ročník svatováclavského setkání** - příležitosti otevření nové stálé expozice Spirála času Země tentokrát na geologické téma. Akci opět spolupřátali Vlastivědné muzeum Jesenicka, Státní okresní archiv Jeseník, Společnost V. Priessnitze, Priessnitzovy léčebné lázně, Město Jeseník, Městská kulturní zařízení a obec Bílá Voda. Již tradiční součástí svatováclavského setkání bylo připomenutí internace řádových sester za minulého režimu v Bílé Vodě a koncert

Nosnou částí setkání je však odborný seminář, který se konal se v úterý 29. 9. v Zimní zahradě Priessnitzova sanatoria. Zahájen byl v 10:00 úvodními proslovy ředitelky VMJ Mgr. Veroniky Rybové, vedoucího odboru kultury a památkové péče Krajského úřadu Olomouc PhDr. Jindřicha Garčice, starosty města Jeseníku Ing. Adama Kalouse a ředitele Mendelova muzea Masarykovy univerzity v Brně a předsedy Asociace muzeí a galerií ČR Mgr. Ondřeje Dostála, Ph.D. Poté se vedení semináře ujali geologové RNDr. Josef Večeřa a RNDr. Viera Večeřová.

Dopolední část semináře byla věnována čistě geologickým příspěvkům. Postupně se tak u řečnického pultu vystřídali Doc. Jiří Zimák s referátem o ložiscích železných rud na Jeseníku, Ing. Jan Kotris hovořil o těžbě v oblasti zlatohorského rudního revíru a RNDr. Večeřová o uranových ložiscích v oblasti Javornického výběžku. Odpolední část semináře byla již více historická. Úvodní referát patřil RNDr. Večeřovi, který seznámil posluchače s jednotlivými nerostnými surovinami regionu, vyjma kamene. K tomu se totiž vyjádřila Mgr. Kollerová ve svém příspěvku o historii kamenické školy v Žulové v letech 1886–1998. Následoval příspěvek Mgr. Bohumily Tinzové o kamenické škole v Supíkovcích, která svou pozornost zaměřila především na jednoho ze slavných absolventů této školy, sochaře a medailéra Hanse Schwatheho. Závěr semináře pak patřil krátkému příspěvku Mgr. Kateřiny Kočí ze společnosti pro přírodu a krajinu ACTAEA, která publikum seznámila s metodou questingu – aktivním poznáváním historie a přírody. Poté byl seminář ukončen a po obědové přestávce se jeho účastníci přesunuli do Vodní tvrze k odpolední komentované prohlídce výstavy Dobrodružná cesta těžby jesenických nerostů a pak také k prohlídce oceněné výstavy Spirála času Země.

Následujícího dne 30. září se konala exkurze do zlatorudných dolů v těsné blízkosti města Złoty Stok v Polsku. Na programu byla komentovaná prohlídka podzemních prostor, mineralogické expozice a při zpáteční cestě ještě i zrekonstruovaných vápenných pecí, v nichž se zpracovával vápenec těžený u Bílé Vody. Exkurzi vedli RNDr. Večeřová a RNDr. Večeřa, zúčastnilo se jí 10 lidí, z odborných pracovníků Vlastivědného muzea Jesenicka pak Mgr. Kollerová a Mgr. Hošková. Exkurze byla zároveň poslední akcí XV. ročníku svatováclavského setkání.

Mezi jednorázové akce patřil již **VII. ročník Vánočního jarmarku** konaný ve dnech 4. a 5. prosince 2015, který již tradičně představil lidová řemesla, kapely hrající středověkou hudbu, dětmi oblíbený živý betlém a umožnil návštěvníkům zakoupení zde prezentovaných regionálních produktů. Akci navštívilo cca 3 tisíce lidí. Akce se těší mimořádnému zájmu jesenické veřejnosti, důvodem je atmosféra starých časů, interaktivita u předváděných řemesel, svou roli jistě hraje i genius loci okolí Vodní tvrze. Na jarmark navazovala ve Vodní tvrzi výstava Zvěstování z Betléma.

I v roce 2015 muzeum pořádalo pro zájemce z řad veřejnosti **přednášky** na nejrůznější témata z oblasti biologie, historie a geologie. První vystoupila 19. 2. 2015 Mgr. Hana Hoško-

vá s přednáškou pod názvem Rozmanitý svět orchidejí ČR, kterou navštívilo 13 návštěvníků. Druhou její přednáškou 5. 11. 2015 bylo téma Živočichové v nouzi – jak pomoci a neublížit divokým zvířatům, kterou navštívily dvě osoby. Bc. Milan Rychlý se zaměřil ve svých přednáškách na další díl z cyklu Cirkevní památky na Javornicku, kterou 19. 3. 2015 navštívilo 10 osob, a dále na Historii archeologického bádání na Javornicku, navštívenou 19. 11. 2015 šesti zájemci. Historici prezentovali veřejnosti dvě kapitoly z poválečných dějin Jesenicka, a to Proměny Jesenicka po 2. světové válce, kterou 25. 6. 2015 přednesla Mgr. Michaela Kollerová 11 návštěvníkům, a Československé státní lázně Jeseník v letech 1945–1960 Bc. Kamila Tomáška, kterou si 16. 4. 2015 vyslechli 3 návštěvníci. Geologickou problematiku osvětlila 2 návštěvníkům RNDr. Viera Večeřová v přednášce 22. 10. 2015 s názvem Žula – fenomén Jesenicka.

V roce 2015 byla navázána spolupráce s Univerzitou volného času ve Vrbně pod Pradědem. V jejím rámci přednesla Mgr. Michaela Kollerová 8. 10. 2015 seniorům přednášku na téma Po stopách čarodějnických procesů na Jesenicku a 22. 10. 2015 Mgr. Hana Hošková příspěvek s názvem Botanická zahrada Jeseníků.

Dalším počinem pro veřejnost jsou každoročně pořádané *exkurze*. V roce 2015 jich bylo zorganizováno celkem 8. Geologické téma měly dvě exkurze RNDr. Viery Večeřové z 25. 4. 2015 a 10. 10. 2015 s názvy Geologicko-mineralogická exkurze okolím Zlatých Hor a Krajem kamenných srubů. První navštívilo 14 a druhou 5 osob. Biologickou problematiku návštěvníkům objasňovala Mgr. Hana Hošková také ve dvou exkurzích 20. 6. 2015 a 18. 7. 2015. První se jmenovala Za rozkvetlými loukami okolím Jeseníků s návštěvností 7 osob a druhá K botanické zahradě Jeseníků s návštěvností 9 osob. Historickou tematiku měly naopak dvě exkurze 2. 5. 2015 a 5. 9. 2015 Bc. Milana Rychlého s názvem Malé putování za historií Račího údolí, respektive Vzhůru na Borůvkovou horu. První z nich navštívily 3 osoby, druhou pak 7 osob. Další historickou exkurzi připravila 16. 5. 2015 Mgr. Michaela Kollerová pod názvem Městem kamene – Žulová a její okolí, ale ta bohužel nepřilákala ani jednoho návštěvníka. Poslední exkurzi vedl 22. 8. 2015 Bc. Kamil Tomášek s náplní S pasáčkem za historií – Branná a její okolí, kterou navštívilo celkem 7 osob.

Sbírková činnost v roce 2015 zaznamenala přírůstek 994 kusů movitých věcí, tj. 615 sbírkových předmětů (inventárních čísel). Nebyly vyřazeny žádné sbírkové předměty, pouze došlo k úpravě v rámci zdvojené evidence v CES v depozitáři č. 2 na Tovární ulici. K 31. 12. 2015 VMJ spravovalo 54.104 kusů movitých, což je 32.123 sbírkových předmětů (inventárních čísel). V systematické evidenci bylo v programu Demus zkatologizováno 994 věcí movitých pod 615 inventárními čísly. Digitálně bylo zpracováno 6292 kusů věcí movitých. Inventarizaci prošlo 4863 sbírkových předmětů, což je 15,1 % z celkového počtu 32.123 sbírkových předmětů (inventárních čísel). V rámci péče o sbírky nebyly za rok 2015 restaurovány žádné předměty, byla provedena pouze běžná opatření.

K nejzajímavějším přírůstkům patří: katalog výstavy Starý Frývaldov a okolí z roku 1897, rukopis svolání k občanům při založení muzea z roku 1901, soubor knoflíků Kriegsmarine z 2. světové války, soubor odznaků příslušníků Rudé armády, historická obuv a dámské šaty z 30. let 20. století, 8 ks dolních čelistí jelenovitých z 30. let 20. století, dermoplastický preparát netopýra večerního, hnízdo Pěvušky modré a schránky Suchomilky obecné.

V roce 2015 se podařilo díky dotaci Ministerstva kultury ČR v rámci programu ISO/C koupit ucelený soubor československých mincí z let 1918–1993 od numismatika Mgr. Květoslava Growky. Soubor čítá celkem 107 mincí rozdělených dle doby vzniku do sedmi na míru

vyrobených etuí. Za sbírku byla vydána částka 21.175,- Kč. Její získání výrazně obohatilo fond numismatika o platidla, která zde dosud zastoupena nebyla. Soubor byl zapsán do sbírek pod jedním přírůstkovým číslem a 7 čísly inventárními (každá etue má své inv. č.).

V témže roce se podařilo také získat pro depozitář č. 2 v rámci programu ISO/D poskytované Ministerstvem kultury ČR výkonný odvlhčovač Master DH 772 v ceně 32 813,- včetně DPH. Z této částky bylo v rámci programu ISO/D získáno 16.000,- Kč, zbytek pak byl uhrazen díky mimořádné subvenci zřizovatele (Ol. kraje). Tímto nákupem se odstranil problém do té doby dlouhodobě přetrvávající nevyhovující vlhkosti.

Vědecko-výzkumná činnost muzea spočívala ve výzkumu prostředí, z něhož sbírky pocházejí. Není sice povinností, aby z výzkumu vzešla akvizice, nicméně by muzeum mělo preferovat ty úkoly, které předpokládají obohacení sbírek a dokumentaci současnosti. V rámci této činnosti řešili zaměstnanci muzea interní úkoly v souvislosti s přípravou výstav, případně přednášek a exkurzí. Např. Bc. Milan Rychlý se věnoval práci na katalogu kachlí ve sbírkách VMJ, katalogu předmětů z 1. světové války, katalogu nákolníků na území města Javorník a katalogu prací grafika a malíře Friedricha Gesiericha.

VMJ jako regionální muzeum spolupracuje v rámci pořádaných akcí s různými obcemi a institucemi. V roce 2015 se často dařilo je zainteresovat mezi donátory akcí muzea, bez jejich podpory by nemohlo svou činnost realizovat v plném rozsahu. Finančně nás podporovali Město Jeseník, Svaz měst a obcí Jesenicka, Mikroregion Jesenicko, obce Bělá pod Pradědem, Česká Ves, Lipová-lázně, Písečná a jiné. Každoročně přispívá do rozpočtu VMJ i řada místních sponzorů, jejichž příspěvky činí několik set tisíc korun. Tyto firmy pak dále propagují činnost Vlastivědného muzea Jesenicka. Na tvorbě vybraných výstav se podílely Jeskyně Na Špičáku, přičemž poděkování patří paní Evelýně Vozábalové, a Krajské ředitelství Lesů ČR Šumperk, zastoupené Ing. Komárkovou. Středisko volnočasových aktivit Duha v Jeseníku v roce 2015 umožnilo konání odborných muzejních přednášek pro veřejnost, což je velmi přínosné za situace, že muzeum nemá prostor pro jednorázové akce tohoto typu.

Závěrem konstatuji, že přes všechna pozitiva však v roce 2015 stále nebyly dořešeny majetkoprávní záležitosti ohledně Vodní tvrze a jejího navrácení katolické církvi, což brání dalšímu rozvoji zařízení z důvodu absence možnosti realizace dalších investic. Vzhledem ke klesajícím možnostem jesenických firem nadále finančně podporovat VMJ v jeho aktivitách a vzhledem k léty podhodnocenému rozpočtu ze strany zřizovatele, nastal čas na radikální řešení tak, aby Vlastivědné muzeum Jesenicka a Olomoucký kraj neztratily zájem návštěvníků, o nějž léta usilovaly.

Mgr. Veronika Rybová, ředitelka VMJ

Co přinesl čas

Priessnitzovy léčebné lázně modernizují

Postupná proměna lázní Gräfenberk do bývalé krásy je rok od roku zřetelnější. V minulém roce navázaly lázně spolupráci s německým spolkem Deutscher Naturheilbund (založen 1889), který rozvíjí Priessnitzův odkaz. Vedení spolku se rozhodlo přispět na opravu návštěvníky velmi frekventovaného *Slovanského pramene* (původně Silber-Quelle), jehož podoba z roku 1961 nebyla příliš zdařilá. Nové pojetí navrhla sochařka Iva Svobodová z Jeseníku. K monolitu, kameni z lomu v Horní Lipové o váze 2,3 tuny, byl připevněn bronzový chrlič ve tvaru lidských rukou, odlitý v umělecké slévárně ve Veverských Knínicích. Následovala stavba zídky, vybudování nového přívodu a odvodu vody, osazení laviček. V pondělí 1. června 2015 mohl Alois Sauer, rodák z Vápenné a představitel Německého spolku přírodní léčby, spolu s primářem MUDr. Jaroslavem Novotným a zástupci dalšího sponzora Lesů ČR pramen slavnostně odhalit.

Protože lázně získaly z lomu v Horní Lipové ještě jeden náhradní kámen, byl použit na úpravu *pomníku Viktora Heegera* (*1858 Zlaté Hory, †1935 Opava), učitele, mecenáše, poslance, průkopníka lyžařství, znalce přírody, básníka a dramatika písíciho mj. v slezském nářečí, který bydlel od června 1921 do ledna 1934 v domě postaveném na vrcholu kopce nad promenádou. Na „menhiru“ se nachází deska s nápisem *Hier wohnte der Volksdichter VIK-*

Odhalení Slovanského pramene

TOR HEEGER vom Juni 1921 bis Jänner 1934, která byla nalezena v roce 2009 tehdejším majitelem domu při rekonstrukčních pracích. Zasluhou rejvízského vlastivědce a spisovatele Sotira Joanidise byla provizorně umístěna na kovový stativ spolu s překladem jejího textu. Kamenické práce a zlacení na Heegerově kameni provedl Ladislav Žák ze Zlatých Hor. Pomník tak doplnil dosud prázdnou severní strany nově rekonstruované promenády, která obdržela namísto chybně vžitého názvu „kolonáda“ název **Ripperova promenáda**.

Na začátku promenády stojí od roku 1907 **Videňská kavárna**, zdobená krajkovým hrázdeného patra a detaily tehdy moderní secese. Po dvou dekádách úpadku její slávu obnovila až akciová společnost PLL ve spolupráci se Střední školou gastronomie a farmářství. Vzniklo zde centrum odborné přípravy studentů jesenických gastronomických škol. Pod názvem Wiener Kaffehaus je kromě pondělí přístupná všem návštěvníkům lázni.

Archivní výstava k roku 1945

Mezinárodní den archivů, který připadl na úterý 9. června 2015, se nesl ve znamení 70. výročí konce 2. světové války. Státní okresní archiv Jeseník připravil k této příležitosti výstavu **Jesenicko v roce 1945**.

Na vybraném archivním materiálu (dokumentech a fotografiích) provedla návštěvníka dramatickým posledním rokem války. Představila mu odvrácenou tvář nacismu s jeho útočnou válkou a koncentračními tábory. Ta nebyla německému obyvatelstvu Jesenicka natolik zřejmá, že v říjnu 1938 vítalo připojení k Třetí říši jako své osvobození. Z jeho chování po celou dobu války na něm ulpělo stigma spolupráce s nacistickým režimem, ačkoliv mnoho z nich rychle vystřízlivělo. Na Jesenicku se setkáme s dvěma fenomény, jimž byla na výstavě věnována pozornost. Jednak to byly zajatecké tábory a jednak pochody smrti, po nichž zůstala řada, často bezejmenných obětí, které byly po válce exhumovány.

Samotný akt osvobození Rudou armádou byl ukázán na městě Jeseníku, jež mělo výjimečný osud. Jeho hlavní aktéři byli „pozapomenuti“ – jméno padlého sovětského kapitána Fedorčenko nebylo do roku 1965 známo a zapomnělo se i na místo jeho posledního odpočinku. Jméno kpt. Jana Krejčího, politického vězně komunistického režimu, bylo záměrně přehlíženo.

Řada dokumentů úřední povahy stroze, a přitom plasticky vypovídala o převzetí moci čs. státními orgány. Archiválie nezastíraly ani kontroverzní opatření vůči Němcům, ponechávaly návštěvníkovi kupř. na posouzení, zdali byl kpt. Ctibor Novák padouch nebo hrdina. Samostatný panel byl věnován odsunu Němců.

Závěr výstavy tvořily medailonky našich odbojářů, kteří na Jesenicko přicházeli po válce budovat nový život – bojovníků ze západní i východní fronty, partyzánů a politických vězňů.

Výstava se konala od 4. - 30. června 2015 a navštívilo ji pouhých 66 osob.

Jubilea, vzpomínky

Anton Otte čestným občanem Vidnavy

Projev primátora Neuburku na Dunaji Dr. Bernharda Gmehlinga u příležitosti udělení čestného občanství Vidnavy Monsignoru Antonu Ottemu 15. května 2015.

Jménem neuburské delegace srdečně děkuji za milé pozvání k tomuto výjimečně slavnostnímu aktu. Je mi velkou ctí, že mohu u příležitosti udělení čestného občanství Antonu Ottemu tlumočit blahopřání velkého krajského města a občanů Neuburku na Dunaji.

Vážené dámy a pánové, při přípravě na cestu a na tento slavnostní akt jsem narazil na pěkný příběh, který se mi zdá být k této události příhodný.

Jeho název zní:

Stavět dobré mosty – zažívat zázraky. Poslechněte si ho.

„Máš pěkné povolání,“ říká dítě starému staviteli mostu, který se jako stavební inženýr už v mnoha zemích podílel na stavbě velkých, fascinujících mostů. „Je těžké stavět takové mosty?“ „Když se to člověk naučí, je to snadné,“ řekl starý moudrý stavitel. „Je lehké stavět mosty z betonu a oceli. Stavět ty druhé je ale mnohem těžší, ty stavím ve svých snech.“ „Které druhé mosty?“ ptá se dítě. Starý stavitel se přemýšlivě podíval na dítě. Nevěděl, zda mu bude rozumět a pak řekl: „Chtěl bych stavět mosty od jednoho člověka k druhému – od lhostejnosti k porozumění – od nenávisti k lásce – od smutku k radosti – od temnoty ke světlu.“ Dítě pozorně naslouchalo, nepochopilo všechno, ale cítilo, že je stařec smutný. Protože ho chtělo potěšit, řeklo: „Daruji ti svůj most.“ A plné odhodlání namalovalo nádhernou pestrobarevnou duhu.

Možná se vám, milí hosté, při poslechu tohoto příběhu, přihodí to, co mně. Před očima se mi objevil náš vysoce vážený „stavitel mostu“ Anton Otte.

On, jeho předchůdci, jeho spoluputníci jako Prof. Rudi Grimme či Dr. Dittfried Krömer, abych v zastoupení všech uvedl dva, členové Domovského svazu Vidnava-Velká Kraš, občané Vidnavy a Velké Kraše, vy všichni jste příkladným nasazením stavěli mosty – mosty od člověka k člověku, od národu k národu. Mosty od společné minulosti, která se po 1. květnu 2004 zase stala celoevropskou. Mosty v přítomnosti, jako je dnešní udělení čestného občanství rodilému

Mons. Anton Otte

Němci a mosty do budoucnosti, aby se už nikdy neopakovaly válka, fanatismus, diktatura či vyhnání.

Vážený pánové a dámy, před téměř 12 lety, 27. září 2003, jste už jednou udělili čestné občanství rodilému Němci. Náš, pro nás nezapomenutelný Prof. Rudi Grimme, byl vámi vyznamenán. A byl to on, kdo vyslovil nádhernou větu: „*Obrat' svou tvář ke slunci, pak stíny padnou za tebe.*“ Už téměř 5 let zdobí tato věta pamětní kámen zde ve Vidnavě. Představuje začátek oficiálních přátelských vztahů Neuburku na Dunaji a Domovského svazu Vidnava-Velká Kraš s obcemi Vidnava a Velká Kraš.

Dnešní vyznamenání Mons. Antona Otteho je dalším jasným signálem, že na obou stranách existují lidé, kteří věří, že hluboké příkopy, které byly ve společné bolestné minulosti vykopány, mohou být zasypany, nebo kde to není možné, překlenuty mosty.

Vážený hosté, ten, kdo se blíže seznámí s životní dráhou Mons. Antona Otteho, pochopí, že jako pozdní vystěhovalec, tedy ne vyhnanec, to ve svém snažení skutečně neměl vždy jednoduché. To, že se těší velkému respektu a uznání v Česku i Německu, není žádná samozřejmost. Velmi často, po celá desetiletí, narážel v debatách s Čechy či sudetskými Němci na odmítnutí, když znovu a znovu usiloval o porozumění. Roli vyslance smíření mu předurčuje jeho životní dráha stejně samozřejmě jako to, že je duchovním. Šel přímočaře za svým cílem a smíření Čechů a Němců si vytýčil za svůj životní úkol.

Když ale víme, že jako sotva šestileté dítě musel zažít odsouzení a popravu svého otce českým soudem, pak je jisté, že to nebyla cesta snadná, přesto po ní šel zcela nezpochybnitelně. Svým postojem předvedl Toni Otte znamenitý a také lidsky dojemný přístup ke smíření a skutečnou lásku k domovu. Důležité pro něj při tom bylo současným obyvatelům svého rodného města symbolicky podat ruku, přerušit staré vazby konfrontace a nahradit je novým duchem partnerství. Celá řada projektů byla realizována za jeho významné podpory. Stál také u počátků partnerských vztahů Neuburku a Jeseníku. Jako představitel Neuburku bych chtěl ještě zdůraznit, že Toni Otte je také věrným přítelem a partnerem našeho města. Daří se mu udržovat a naplňovat životem tradiční v dvouletých intervalech se konající setkání vidnavských rodáků v našem městě.

Vážený hosté, milý Toni!

O díle Antona Otteho by se dalo hovořit celé hodiny. Existuje nespočet celovečerních příběhů a anekdot z jeho pohnutého života. Chtěl bych ale na tomto místě skončit, protože vím, že to našemu Tonimu bude milejší.

Chci Ti, milý Toni, jménem všech občanů Neuburku z celého srdce blahopřát k výjimečnému ocenění – čestnému občanství města Vidnavy, k rozhodnutí, které my obdivujeme a současně i podporujeme.

Jako primátor města Neuburku na Dunaji bych chtěl znovu zdůraznit, že převzetí patronátu nad Domovským svazem Vidnava-Velká Kraš před 60 lety, stejně jako navázání kontaktů s našimi přáteli zde v překrásném kraji Jeseníků, patří k nejcennějším hodnotám v našem evropském snažení. My všichni, mladí i staří, jsme povoláni pomáhat při budování velkého evropského domu, který je zárukou míru a svobody. To, že tento výrok nezůstane jen prázdnou frází, že může být naplněn životem, ukazuje už celá desetiletí působivým způsobem Anton Otte. Vezměte si z toho všichni příklad.

Mnohokrát děkuji za Vaši pozornost a velký dík za Vaši náklonnost a přátelství.

Přeji Vám všechno nejlepší.

Zemřel čestný občan Jeseníku Herbert Reinelt (5. 3. 1930 – 14. 9. 2015)

Tak jsme jej znali a tak zůstane v našich vzpomínkách...

Rázný, plný elánu, nápadů, vždy ochotný ke spolupráci a k pomoci dobré věci. Musel vědět o všem, co se na Jeseníku děje, úkoloval a následně kontroloval nás všechny, s nimiž spolupracoval, sám neúnavně pracoval na posilování konstrukce pomyslného a tolik potřebného mostu porozumění mezi Čechy a Němci, jehož pevné pilíře hned po roce 1989 pomáhal stavět.

Narodil se v Dolní Lipové a prožil zde šestnáct let, než byl v roce 1946 spolu s rodiči vysídlen do Německa. Nový domov našel v Kirchheimu unter Teck. Tam se také v roce 1956 oženil s Hertou, rozenou Ettl. Herbert byl, jak říkávala Hertie, *hodně do světa*, ona naopak byla tím přístavem, k němuž se rád vracel; vytvářela atmosféru domova. Vzá-

jemná láska, úcta a tolerance je provedla všemi úskalími společného žití. Druhou Herbertovou celoživotní láskou byla mládež, již se rád věnoval. A do třetice to byla turistika. Moravskoslezský sudetský horský spolek (MSSGV), založený v roce 1881 v tehdejší Frývaldově, byl brzy po odsunu – tedy již v Německu – obnoven a jeho hlavním stanem se stal právě Kirchheim. Neúnavný Herbert našel ve spolku novou platformu pro mnohé vlastní aktivity, dotáhl to na místopředsedu MSSGV, kteroužto funkci zastával dlouhá léta. O Herbertově činnosti v zahraničí mnoho nevíme, ale ocenili ji vyznamenáními mj. Izraelci či Japonci. Také doma se dočkal významného ocenění - roku 1982 obdržel od spolkového prezidenta Záslužný kříž Spolkové republiky Německo se stuhou. Přišel rok 1989. Cesty do staré vlasti se staly možnými, ale to manželům Reineltovým ke štěstí nestačilo. Herbert měl ihned plnou hlavu nápadů a plánů; ovšem bez Hertie to nešlo, ta zase uměla velice dobře česky a byla mu překladatelkou. Navíc to, co dělal její Herbert, bylo i její životní náplní. A tak hledali a oslovovali stejně naladěné lidi na Jeseníku, vyzývali ke spolupráci, ušlapávali cestičky v Německu. Především zásluhou Herberta Reinelta navázalo jesenícké nižší gymnázium kontakty se školou v bavorském Memmingenu, on přivezl do Jeseníků členy turistického spolku na první *Wanderwoche*, aby se poté pravidelně jednou za dva roky vraceli k putování po starých známých místech ztracené a nově nalezené domoviny. MSSGV s Herbertem Reineltem navázal spolupráci s Českým klubem turistů, podílel se již od poloviny 90. let 20. století na opravě pramenů a drobných památek v okolí Jeseníku. Není proto divu, že roku 2001 byl Herbert Reinelt jmenován čestným občanem Jeseníku. Vnímal to nejen jako poděkování své osobě, ale též jako velkou výhru myšlenky porozumění mezi oběma našimi národy, v níž tolik věřil.

Herbert Reinelt již nikdy za námi nepřijede. Zemřel ve věku 85 let v pondělí 14. září v kirchheimské nemocnici. Z Jeseníku je to hodně daleko... na pohřeb, který se konal ve čtvrtek 24. září v 13,00 hod. na starém městském hřbitově v Kirchheimu u. Teck, se vypravila jen malá delegace. Pevně ale věřím, že všichni, kdo tady Herberta znali, spolupracovali s ním a našli si cestu k jeho otevřenému velkému srdci, si na něj v ten den vzpomněli. Vzdali tak hold člověku, který se zapsal nezapomenutelně do našich srdcí, ale také do nejnovější historie Jeseníka.

Bohumila Tinzová

Vzpomínka na dr. Rudolfa Zuberu

Katedra církevních dějin Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci uspořádala 25. 11. 2015 vzpomínkové setkání věnované PhDr. Rudolfu Zuberovi konané u příležitosti 20. výročí jeho úmrtí. V úvodním slově prof. dr. Miloslava Pojsla bylo zasazením do kontextu bádání o moravských církevních dějinách představeno Zuberovo jedinečné dvousvazkové dílo *Osudy moravské církve v 18. století* se všemi peripetemi jeho vývoje. Osobní vzpomínka Květoslava Growky posluchačům předestřela Zuberovu osobnost jako historika a archiváře bojujícího o svou osobní integritu s nepřízní doby. V krátkých odborných vstupech naznačili pracovníci Katedry církevních dějin, nakolik je Zuberovo dílo inspirativní a vzhledem k tehdejším politickým omezením a informační bariéře pozoruhodně kvalitní. Přednáška Tomáše Parmy *Zpovědní zrcadlo kardinála Dietrichsteina v době Rudolfa Zuberu* a dnes ukázala, jak takřka přesně dokázal dr. Zuber tuto, tehdy nedochovanou knihu rekonstruovat jen na základě sekundární literatury. Po jejím nálezů v Novém Jičíně mohl tak autor na Zuberovu studii smysluplně navázat. Obdobně Jitka Jonová rozvinula Zuberem nastíněné téma o korekčním domě na Mírově, který sloužil k potrestání disciplinárních přestupků duchovenstva na přelomu 18. a 19. století. Vít Hlinka v poznámkách k metodologii práce Rudolfa Zuberu vyšel z archiválií dochovaných v olomouckých archivech. Zuberovou inspirací bylo učení M. Eliadeho – to rozeznává v životě dvě základní hodnoty, tzv. *sacrum* a *profanum*, tedy posvátno a každodенno. Jejich konkrétní uplatnění v Zuberově životě osvětlila i osvětlila diskuse s členy Zuberovy rodiny. Komorní večer stylově zakončila hudba autora, jehož dr. Zuber znovuobjevil – *allegro* ze smyčcového kvartetu D-dur Karla Ditterse z Dittersdorfu, zkomponované na Jánském Vrchu v Javorníku.

Zemřel MUDr. Oldřich Grüner (1924 – 2015)

MUDr. Oldřich Grüner, DrSc., psychiatr a neurolog, byl významným jesenickým lékařem a primářem Priessnitzových léčebných lázní. Několik let vedl lázeňskou pobočku Výzkumného ústavu balneologického, kde sám vykonával také rozsáhlou výzkumnou činnost. Mezi jiným se věnoval tzv. Kirlianově elektrografii, tj. výbojům vysokého napětí z ruky na fotografickou vrstvu. Metodu používal jako doplněk diagnostiky. Studoval také tzv. Szondiho analýzu osudu, zkoumal zevní energetické vlivy na lidské tělo a psychiku. Na základě využití elektrických a magnetických polí léčil nespavost, bolesti a nervová onemocnění. Publikoval řadu prací v českých a zahraničních vědeckých časopisech. Svě vědecké poznatky jezdil často prezentovat do Francie. V roce 1997 vydal knihu *Graefenberg* byl první, rok poté knihu *Graefenberg ve víru změn*. V posledních letech své myšlenky zveřejňoval také na svém blogu.

MUDr. Oldřich Grüner, DrSc. zemřel 12. listopadu 2015 ve věku 91 let.

(vj)

Literatura

Přečetli jsme za vás

Kobza, Miroslav: Cestou necestou za tajemstvím Hrubého Jeseníku. Regia, Praha 2015. 208 s.

Redaktor Českého rozhlasu Olomouc M. Kobza je znám svými reportážemi „přímo z místa“, ač by o nich mohl posluchačům referovat z poklidu studia. Střízlivým, ale obsahově bohatým jazykem líčí autenticitu dané lokality, přesvědčí vás, že se na tomto místě skutečně nachází, dá vám radu, jak sem máte dojet, či se vyškrábat, a navíc vás obohatí o spoustu historických událostí a přírodovědných zajímavostí. Nyní tyto reportáže převedl do písemné podoby a doplnil bohatými, byť jen černobílými fotografickými snímky z archivů i současnosti. Jeho skutečné putování zahrnuje téměř všechny vyhlášené lokality Jeseníků, ale i místa pozapomenutá, ožívající jen v pověstech a vzpomínkách na slavnou minulost. Právě pestrost jeho vyprávění je cennou devizou, která může návštěvníkům Jeseníků posloužit jako netradiční průvodce po horách, které se staly autorovým osudem.

Campanula. Sborník referátů z konference k 45. výročí chráněné krajinné oblasti Jeseníky, Rejvíz 4. a 5. 11. 2014. Red. J. Chlapek – V. Slezák. Společnost přátel přírodě blízkého lesa et al. /2015/, 104 s.

Pokonferenční sborník tematicky pokrývá širokou oblast Jeseníků zahrnující okresy Bruntál, Jeseník a Šumperk jak z pohledu přírodovědců, tak historiků, přičemž hlavní pozornost je věnována lesnictví. N. Buchta v přehledu lesů na Jesenícku konstatuje, že jeho lesnatost činí asi 65% stejně jako před 250 lety, přičemž došlo ke zlepšení zdravotního stavu a biologické rozmanitosti lesních porostů. Další příspěvky o Jesenícku odhalují homogennost a zároveň rozmanitost tohoto území. E. Pulkrťová charakterizuje památkovou péči na Rejvízi, E. Vozábalová popsala epigrafický výzkum a restaurátorské práce v jeskyních Na Špičáku, T. Hradil shrnul zdejší iniciativy Hnutí Brontosaurus a B. Tinzová spolku Eberesche při záchraně Moravského sladkoplodého jeřábu v Jeseníkách.

Šopák, Pavel: Vzdálené ohlasy. Moderní architektura českého Slezska ve střeoevropském kontextu. 1. svazek, Slezská univerzita, Opava 2014. 360 s.; 2. svazek, Slezská univerzita, Opava 2014. 288 s.

Rozsáhlá monografie nabízí pohled na takřka běžnou městskou výstavbu 19. století a poloviny století následujícího z pohledu „periferie“. Ačkoli zde až na pár výjimek nevznikly žádné inovativní stavby, tvořící vklad do dějin architektury, najdeme zde stavby věrně přijímající podobu vlivných příkladů z dějin architektury střeoevropského regionu. V 1. díle je autor vymezil žánrově, počínaje barokem: barokní formy pro chrámový interiér (B. Kutzer), funerální architektura (E. Kaps), neobarokní stavby (Regenhartova vila v Jeseníku od K. Ma-

reder). S rezidencí jako nejvýpravnějším typem profánní architektury se na Jesenicku nese-
tkáme a v romantickém vztahu architektury a přírody autor jmenuje jen úpravu okolí zámku
Jánský Vrch a zámecký park anglického typu v Bílé Vodě. Biedermaier přinesl nové sepětí
s přírodou, vznikaly veřejné parky jako právě v Jeseníku. Moderna přelomu 19. a 20. století
se projevila při budování lázeňských komplexů (Priessnitzovo sanatorium v Jeseníku a sa-
natorium ve Zlatých Horách). Velký vliv v architektuře měla neogotika, s níž se setkáme na
hřbitovech (Domašov, Velké Kunědice, Zlaté Hory; Jeseník – zde kupř. roku 1905 zbořená
márnice), v kostelních interiérech (skorošický Kutzerův oltář, zámecká kaple na Jánském Vr-
chu), u novostaveb radnic (Vidnava), kostelů a kaplí (hrobka V. Priessnitze, kostely v Travné,
Supíkovicích, na žulovské Boží hoře, v Horním Údolí, Ramzové a Javorné). S podněty italské
renesance se setkáme u klasicistní architektury, která je na Jesenicku zastoupena kostely
v Kobylé, Skorošicích; neorománský styl se projevil při přestavbě farního kostela v Jeseníku
a novostavbách kostelů v Bílém Potoku a Mikulovicích. Romantizující historismus se projevil
u jesenické kaple kláštera voršilek, neorenesanční architektura zasáhla i technické stavby,
např. plynárnu ve Vidnavě. Moderna reprezentovaná žáky slavných architektů své doby má
své zastoupení v realizacích podnikatelských vil (Frankeho v Žulové, Weissova v Jeseníku).
Krabcovitá forma domů se nejdříve projevila při stavbách škol (Vlčice, komplex budov v Bílé
Vodě), geometričnost zasáhla i pomníky (Lázně Jeseník, hrob letce Schünzela v Jeseníku).

2. díl má dva oddíly. První je věnován „městu“ a typologii jeho architektury. Všímá si
např. radnic, zde jmenuje radnice ve Zlatých Horách a Vidnavě, školních budov, pošt a spořič-
telen, vilových čtvrtí atd. Druhý oddíl nese název „Stavitel“ a představuje jednotlivé architek-
ty, inženýry, stavitele, techniky a projektanty, mezi nimiž najdeme řadu osobností působících
na Jesenicku. Není však v silách této anotace je všechny vyjmenovat. Práci doprovází bohatý
obrazový materiál.

Grygorcewicz, Bartosz: Marianna Orańska – obraz žycia i działałności w dokumentach archiwalnych. Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Kamieniec Zabkowiicki 2015. 122 s.

Poté, co kniha o Marianně Oranžské z pera K. Mazurského (2000) vrátila do obecného
povědomí životní příběh holandské princezny, hodný hollywoodského filmového zpracování,
roztvíjí se bádání o jejích regionálních aktivitách. Jednak v Bílé Vodě, kde vznikla naučná
stezka, a jednak v Kladsku, kde se nacházela hospodářská základna jejího majetku. Autor,
povoláním archivář, prošel řadu polských a německých archivů, z českých jmenovitě zmiňme
fond Velkostatek Bílá Voda v opavském Zemském archivu, aby z nich vybral ty nejzajímavější
dokumenty.

V prvním oddíle knihy nastínil Mariannin život doplněný jejími a rodinnými portréty.
Druhá, obsáhlejší část knihy přináší souhrn dokumentů a fotografií reálných objektů, který
se věnuje prvořadě jejímu majetku a péči o něj. Jsou zde zastoupeny doly, kamenolomy, lesy,
vápenky, sklárny. Autor upozorňuje i na budování silnic. Znamější je pak výstavba paláce
v Kamenci či evangelických kostelů, k nimž v knize nalezneme bohatou fotografickou doku-
mentaci, stejně jako k turistické chatě pod Králickým Sněžníkem či k několika sociálním
ústavům založeným z Marianniny nadace. Velký formát fotografií přispívá k lepší čitelnosti
archiválií, např. dvou rukopisných listů princezny z roku 1866.

ŠOPÁK, Pavel a kol.: Neklidné století. České Slezsko a Ostravsko od první světové války do listopadu 89. Slezské zemské muzeum, Opava 2015. 768 s.

Šestý a poslední katalog výstavního cyklu Slezského zemského muzea v Opavě souborně nazvaných Slezsko: Lidé a země je stejně jako výstava pod názvem Neklidné století zaměřen na 20. století. Je zde představeno několik set vybraných exponátů, které uplynulé století vhodně reprezentují. Stejně jako na předchozích výstavách cyklu bylo i na poslední výstavě zastoupeno Jesenicko, přičemž předmětů muzejní a archivní povahy týkající se našeho regionu obsahuje katalog takřka třicet. Nejvíce příspěvků k nim má archivář Květoslav Growka. V chronologicky prvním hesle autor postihl na základě medailonku průkopníka vojenského letectví Rakousko-Uherska Viktora Schünzela období 1. světové války. Rodák z Jeseníku zahynul při průzkumném letu na italské frontě v roce 1917 a byl pohřben na místním komunálním hřbitově. U jeho hrobu se od roku 2014 v listopadové dny připomíná Den válečných veteránů.

V kapitole Budování státu nalezneme příspěvky týkající se doby po vzniku Československa. Jako numismatická kuriozita jsou představeny nouzová platidla v různých nominálních hodnotách, která vydávala některá města jesenického okresu v roce 1919. Podobně protestní formou se vyznačuje i prezentovaná korespondence mezi městskou radou a magistrátem hlavního města Prahy přerůstající až v jazykovou válku mezi státem a místní německou samosprávou. K dokreslení nejednoznačné a složité situace v pohraničí přispělo heslo týkající se historie pamětní desky T. G. Masaryka, odhalené k prezidentovým narozeninám v roce 1935 na javornické radnici. Několikanásobné odhalování a odstraňování desky jakoby symbolicky kopírovalo události a dějinné etapy 20. století. V kapitole věnované období vymezené světovou hospodářskou krizí na straně jedné a rozpadem Československa po mnichovské dohodě na straně druhé najdeme hned pět příspěvků. První přibližuje osobnost doktora Josefa Reinholda, někdejšího šéflékaře Priessnitzových ústavů na Gräfenberku (dnešních jesenických lázní) a průkopníka moderní lázeňské psychiatrické léčby. Další příspěvek dokumentuje všeobecnou hospodářskou krizi a následnou velkou nezaměstnanost spojenou s chudobou na příkladu dochované žebračanky, vydané městem Jeseníkem v roce 1933. Byly to zvláštní potravinové poukázky, kterými místní samosprávy vedle dalších forem sociální výpomoci přispívaly na živobytí lidem v nouzi. S Jeseníkem je spojen i medailonek významného herce a básníka Rudolfa Rittnera z přelomu 19. a 20. století, žijícího dlouhá léta na statku v Bílém Potoce. Součástí biogramu jsou dvě fotografie osoby R. Rittnera ze sbírek jesenického archivu. Následující heslo se zabývá hned dvěma významnými osobnostmi tehdejšího kulturního života Jesenicka: básníkem a spisovatelem Viktorem Heegerem pocházejícím ze Zlatých Hor a spojeným s životem na Gräfenberku za 1. republiky a kamenosochařem Engelbertem Kapsem, absolventem supíkovičské kamenické školy, který vytvořil Heegerův náhrobek, jenž se nachází na opavském městském hřbitově.

Součástí tehdejšího kulturního světa byly aktivity místních zájmových spolků a sdružení, které pořádaly tradiční lidové zábavy a folklorní slavnosti. Příkladem může být publikovaný plakát v jesenickém slezském nářečí ze 30. let zvoucí na prástky v Písečné. Důležitý mezník v historii Jesenicka – přistoupení evropských mocností k Mnichovské dohodě a následné obsazení Sudet německým wehrmachtem – je zde doloženo pamětní medailí s dekretem, vyda-

nou Hitlerem na počest připojení sudetoněmeckých území k Říši v roce 1938. Podle dekretu byla medaile udělena Josefu Nasemu z Dolního Domašova, aktivnímu členu SdP a NSDAP.

Doba poválečná je dokumentována na příkladu dochované pásky velitele závodní jednotky Lidových milicí Řetězárny Česká Ves Miroslava Nováka, jehož osobní fond je uložen v SOkA Jeseník, dále fotografiemi bourání historických domů na jesenickém náměstí a v přilehlých uličkách v 60. a 70. letech 20. století, odstraněných z důvodu výstavby panelových domů a sídlišť, případně letákem rádia Svobodná Evropa z roku 1953, nalezeném v horském terénu Rychlebských hor. To se již dostáváme ke kapitole Obyčejné dny, kde se čtenář seznámí např. s památníkem věnovaným obětem tzv. Frývaldovské stávky v Dolní Lipové. Bronzové sousoší krácejících dělníků od olomouckého sochaře a medailéra Rudolfa Doležala stojí v místě střetu demonstrujících kameníků s četnictvem v roce 1931, jenž za sebou zanechal 8 mrtvých. Pomník, který byl posléze prohlášen za národní kulturní památku, byl odhalen v roce 1961. Kulturní život je reprezentován plakátem zvoucím na vyhlášení ankety Zlatý slavík z roku 1965, tehdy mimořádně uskutečněném v Kongresovém sále jesenických lázní.

Je potěšující, že na Jesenicko nemysleli jen místní autoři, veřejnost se tak může seznámit s muzejními předměty a archivními dokumenty, které jsou uloženy mimo náš region, především ve sbírkách Slezského zemského muzea (SZM) v Opavě. Je tak představen reklamní kalendář opavské tiskárny Adolfa Drechslera z roku 1912 s vyobrazením pomníku Vincenze Priessnitze ve Vídni nebo fotografie městského koupaliště v Jeseníku z roku 1935. Spoluautor výstavy a kurátor SZM Ondřej Haničák se věnuje dřevěné soše tzv. Wehrmanna, unikátního sbírkového předmětu javornické pobočky Vlastivědného muzea Jesenicka.

Kunsthistorikem Pavlem Šopákem jsou připomínáni také místní významní sochaři. Jeho hesla jsou věnována dílům Josefa Obetha (pomník města Opavy padlým v 1. světové válce z roku 1927) a Engelberta Kapse (hrobka Gustava a Willibalda Franke na hřbitově v Černé Vodě, hrob Henriette Hackenbergové v Jeseníku a hrobky rodin Carla Weissshuhna a Augusta Lassmanna v Opavě). V poslední kapitole katalogu je formou medailonků připomenuta výtvarná tvorba zaměřená na Slezsko, jež byla prezentována v podobě výstavy Domov jménem Slezsko v opavském Domě umění. Mezi autory ovlivněné jesenickou krajinou byli zařazeni Willy Paupie, Adolf Zdražila a Erich Ziffer.

(mneu)

Pogranicze opowiada. Red. M. Klubowicz – M. Garbacz. Nyski Dom kultury – ATUT Wrocław 2015. 196 s.

Česko-polské pohraničí skýtá řadu podnětů pro společné vydavatelské projekty. K nim patří i „Sudety – wspólna przestrzeń“, do něhož se zapojilo Muzeum Bílá Voda s Domem kultury v Nyse. Společným pojítkem byl osud řádových sester – z Nisy byly alžbětinky vyhnány, v Bílé Vodě naopak vzniklo internační středisko. Právě tomuto tématu je zasvěcena polovina sborníku, druhou tvoří kulturně-historický a turistický přehled lokalit na polské straně, s výletem na Jesenicko, z pera K. Dubiel. Text o historii Bílé Vody napsala M. Neubauerová, život obce za první republiky, války a odsunu zpracovala s M. Dušákem a internaci řádových sester v letech 1950-1989 spolu s M. Špakovou. Jejich text do polštiny přeložil Z. Romankiewicz. Polskému čtenáři se tak dostalo zasvěcených informací, které ho mohou přimět k návštěvě Bílé Vody. Dodejme pikantérii ze zákulisí tohoto projektu: hlavní spoluautorka M. Neubauerová neměla ani ponětí, že tato kniha s jejími texty vyšla!

Chrobak, P. – Growka, K. – A. Legendziewicz, A. – Szymkowicz, P.:
Dziedzictwo księstwa nyskiego i wspólna historia w Jeseníku i Głucholazach.
Kwadrat Grup – Gmina Głucholazy 2015. 72 s.

Výsledkem projektu financovaného z evropského fondu regionálního rozvoje mezi městskými úřady v Jeseníku a Głucholazech bylo z polské strany vydání dvojjazyčné brožury, která do jisté míry doprovází vznik informačního centra s historickou expozicí v opraveném domě zv. Katovna v Jeseníku. Český čtenář si může přečíst o niském knížectví, je zde podána historie dobývání zlata, poté následují dvě pasáže věnované rozvoji turistiky, zvláště lázeňské. Závěr tvoří stavební dějiny fojtství v Głucholazech, jehož okolí bylo rovněž při tomto projektu opraveno. Polský čtenář má k dispozici navíc text o rekonstrukci głucholazské Horní brány. Publikaci bohatě doplňují barevné fotografie a reprodukce starých pohlednic.

Haničák, Ondřej: Renesanční domy moravsko-slezského pomezí. Slezské zemské muzeum, Opava 2015. 280 s.

Kniha s podtitulem Příspěvek k poznání typologie a formálních aspektů měšťanské obytné architektury 16. a 17. století se věnuje teritoriu někdejšího středověkého Opavska, zejména městům Opava, Krnov a Bruntál. Měšťanské renesanční stavitelství autor představil v souvislosti s celou urbanistickou strukturou měst. Poté provedl srovnání jednotlivých domů, nikoli po jednotlivých stavbách, ale v taxonomicky podaném přehledu, kdy porovnával dispozici domů, mázhauzy, schodiště, suterény, řešení klenebních konstrukcí. Z nadzemních částí pak štukatury, portály, okenní ostění, arkýře a kompozice fasád. V hledání analogií popsaných staveb výše uvedených měst se autor věnuje i širšímu Slezsku, též stavbám na území dnešního Polska. Pozornost věnuje Jeseníku, konkrétně při rozboru podsklepení domů. Oproti významným sídlům, kde se sklepy rozkládaly pod celou šíří domu, se objevily domy, kde je doložena asymetrická dispozice sklepů. V této souvislosti byly pak detailní analýze podrobeny měšťanské domy ve Vidnavě, jak existující, tak již demolované. Vyhodnocení výsledků průzkumu Vidnavu zařadilo mezi sídla s domy, u nichž suterény kolidují s nadzemní dispozicí. Oproti tvrzení starší literatury autor prokázal barokní dispozice nadzemních částí domů. Pozornost je věnována jedinému zachovalému renesančnímu portálu vidnavského domu čp. 91 z roku 1561 - v knize si lze prohlédnout jak fotografii původního domu, tak dnešní umístění portálu ve vstupní chodbě vidnavské radnice. Odborná monografie je kvalitně knižně zpracována.

Raif, Filip: Finkamannla. Altvaterpohledy, Jeseník 2015. nestr.

Jesenický výtvarník a grafik Filip Raif nezabrousil do literatury poprvé, vzpomeňme jeho knihu Jak Vinca Priessnitz ke štěstí přišel (1998). Je též autorem specifických pohlednic (poustr.cz), na nichž humorně interpretuje postavy jeseníckých dějin, např. Priessnitze jako figurku z lega, německé tankové eso Knispela coby jednoho z tanku a bez psa atd. Ve stejném duchu převyprávěl a ilustroval starou pověst ze Žulovska, přičemž dal vyniknout všem temným proudům pověstového žánru. Nic pro slabé náture!

Hromas, Jaroslav a kol.: Jeskyně Na Špičáku. Správa jeskyní ČR, Průhonice 2015. 24 s.

Graficky působivě zpracovaná brožura podává především vizuální přehled o dějinách a současnosti jeskyní Na Špičáku. Kvalitní novodobé fotografie jsou doprovázeny i archivními záběry a dokumenty, bohužel bez udání jejich vlastníka. Samotný text je maximálně úsporný a výstižný, bez proslulého geologického ptydepe. Již 2. vydání brožury, která vyšla v roce 130. výročí zpřístupnění jeskyní (1885), připomíná, že celorepublikově unikátní jeskynní systém je vedle tradiční návštěvnosti turistů i předmětem zájmu odborníků různých vědních oborů. O běžném provozu v jeskyních si zájemce pak může přečíst v ročence Správy jeskyní ČR pod názvem Zpřístupněné jeskyně 2014.

Macháček, Pavel: Tančírna. /Bernartice 2015/. 40 s.

U příležitosti záchrany Tančírny (kdysi Georgshalle) v Račím údolí u Javorníku vyšla drobná publikace v české a polské jazykové mutaci financovaná v rámci projektu „Naše Rychleby, naše Sudety, náš domov!“ Autor ji pojal jako vyprávění Wolframa Utnera, vnuka slavného javornického stavitele Aloise Utnera, jehož významnou realizací je i Tančírna. S malým exkurzem do dávné minulosti jsou základem příběhu dětské vzpomínky na 30. léta a dobu válečnou. Tomu odpovídají i půvabné ilustrace Kateřiny Preisové. Brožura je tím přístupná i dětskému čtenáři, což je v záplavě turistických regionálních „manuálů“ naprostá výjimka.

Jesenicko na stránkách periodik

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci

V periodiku věnovanému společenským vědám, v 308. čísle 2014 vyšel další příspěvek Ivana Hlavatého věnovaný řecké komunitě na Jesenicku. Tentokrát se zaměřil na životní osudy dvou pamětníků poválečného osídlení z let 1946-1949 v obcích Rejvíz a Horní Údolí. Z původního značného počtu příchozích, až se těmto vesnicím začalo místními říkat „Malé Řecko“, zbyly v Horním Údolí pouze dvě neúplné řecké rodiny - autor vyzpovídal paní Vaiu Kosten. Na Rejvíze pak žije jako poslední Mohykán, lesník a písmák Sotiris Joanidis.

Vlastivědné listy

První číslo 41. ročníku obsahuje článek geoložky L. Jarošové Tajemná jeskyně Na Špičáku čtivě popisující jejich vznik, dějiny, epigrafické doklady a skalní město, jehož jsou součástí. Pohlednice z našeho kraje je věnována novostavbě Kostelíku v horách v obci Horní Lipová - unikátnímu památníku obětí 1. a 2. světové války.

Časopis Slezského zemského muzea

Časopis série B věnující se vědám historickým 2015/2 přinesl dvě studie o Jesenicku. J. Krátký zde představuje Johanna Kuttlera, varhanáře přelomu 18. a 19. století působícího ve Vidnavě. Asi se 40 nástroji bychom se setkali po celém Slezsku, dodnes se zachovaly jeho varhany např. v Černé Vodě a Otmuchově. L. Augustinková popsala stavební vývoj venkovského domu č.p. 98 ve Vápenné, který dokládá proměny užívání stavebního materiálu na Jesenicku. Číslo 3/2015 otisklo článek Ilony Matejko-Peterka Obraz społecznego i gospodarczego życia na Śląsku w świetle medali i plakiet pochodzących z wystaw zorganizowanych w XIX i w 1. połowie XX w. Autorka udělala pomyslnou inventuru opavské muzejní sbírky a shromáždila medaile z regionálních výstav v Opavě, Těšíně, Jeseníku, Krnově, Vidnavě, Bílsku a Frýdku v letech 1874-1937. Všechny medaile jsou popsány, barevně vyobrazeny a v poznámkách navíc autorka odkazuje na existenci dalších exemplářů jak v literatuře, tak ve slezských regionálních muzeích.

Zaznamenáno na okraj

Druhé číslo časopisu Prágai Tükör, který vydává Svaz Maďarů žijících v České republice, publikovalo v rubrice Češi a Maďari studii MUDr. László Kisse, CSc. Magyar híradás a gräfenbergi fürdőböl 1840-ben, v níž maďarský host z roku 1840 podrobně popsal procedury a jeden běžný den v lázních Gräfenberk. • KROK Kulturní revue Olomouckého kraje 2015/1 přinesla pokračování seriálu B. Tinzové Lidové zvyky severozápadního Slezska v průběhu církevního roku, tentokrát věnované velikonočnímu období (březen až duben). • 4. číslo KROKU zveřejnilo medailon sochaře Bernarda Kutzera, který působil ve Slezsku, nikoli v „moravských Sudetech“. • Drobný almanach k 30. výročí existence Cimbálové muziky Jeseník zpracovala v roce 2015 její primáška Jana Hradilová. •

Pokud není uvedeno jinak, je autorem K. Growka

Zusammenfassung

Der 17. Band des Sammelbandes Jesenicko bringt die Beschreibung des Inventars der Kirche in Žulová aus dem Jahre 1804 und wendet sich in einem Beitrag der Priessnitz-Problematik zu - M. Chvojka erläutert die Polizeiaufsicht auf Gräfenberg vor dem Jahre 1848. M. Kollerová stellt die Kurliste als Erkenntnisquelle bezüglich der polnischen Besucher von Bad Gräfenberg vor.

Die bunte Rubrik Drobnosti erinnert an die vergessenen Opfer des 1. Weltkrieges aus Horní Lipová. Zwei Glossen sind schlesischen Bildhauern gewidmet: Das nicht realisierte Denkmal von Obeth für die Opfer des 1. Weltkrieges in Zlaté Hory und Maria M. Melzer. Zwei Beiträge kommentieren den Fund von Dokumenten - über den Bau der Frankschen Villa in Žulová und eine Zusammenstellung der bei Vidnava begrabenen Wlassow-Leute. Traditionelle geologische Beiträge widmen sich der Vererzung des Magnetits bei Zálesí. Aus dem Fond der Jeseniker Museumssammlung wird ein dendrologisches Exponat vorgestellt sowie eine kleine Statue des Christkindes aus dem Ursulinenkloster.

Auch fehlen die traditionellen Rubriken nicht, die die heimatkundlichen Ereignisse und eine Übersicht der Literatur über die Region Jeseník für das Jahr 2015 zusammenfassen.

Streszczenie

Jesenicko nr 17 zawiera inwentarz kościoła w Žulovej z 1804 r. Powraca także do postaci Priessnitza. M. Chvojka omawia dozór policji nad Gräfenberkiem przed 1848 r. M. Kollerová przedstawia kurlisty jako źródło do poznania polskich kuracjuszy odwiedzających uzdrowisko Gräfenberk.

Rubryka Drobnosti przypomina zapomnianą ofiarę I wojny światowej z Horní Lipovej. Dwie noty są poświęcone śląskim rzeźbiarzom: Josefowi Obethowi i jego niezrealizowanemu pomnikowi ofiar I wojny światowej w Zlatých Horách oraz Marii M. Melzerovej.

Dwa przyczynki komentują odnalezione dokumenty: budowę willi Franka w Žulovej oraz spis własowców pochowanych koło Vidnavy. Tradycyjny artykuł o geologii jest poświęcony magnezytowi koło Zálesí. Ze zbiorów muzeum w Jeseníku zostały przedstawione: eksponat dendrologiczny oraz rzeźba Jezulátka z klasztoru urszulanek.

Nie brakuje również tradycyjnych rubryk na temat wydarzeń krajoznawczych i przeglądu literatury o Jesenicku z 2015 r.

Autoři tohoto čísla

† **PhDr. Antonín Roubic**, archivář. O něm viz *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 544.

PhDr. Karel Müller, ředitel Zemského archivu v Opavě, člen redakční rady Jesenicka.

Mgr. Michal Chvojka, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnavě, Katedra historických věd a stredo-európskych štúdií.

doc. RNDr. Jaroslav Skácel, CSc., geolog, pravidelný přispěvatel Jesenicka.

doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, člen redakční rady Jesenicka.

Bc. Boleslav Doboš, redaktor Mozaiky, vlastivědného občasníku spolku Bernard Zlaté Hory.

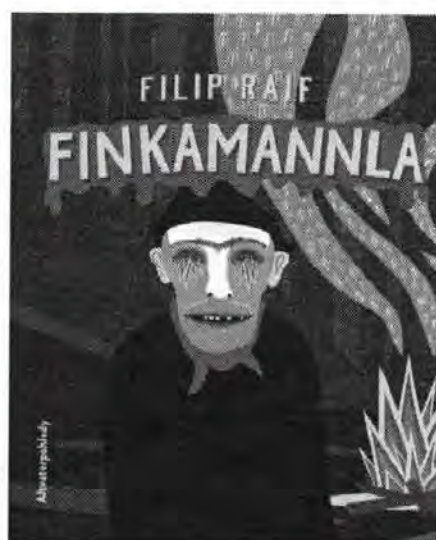
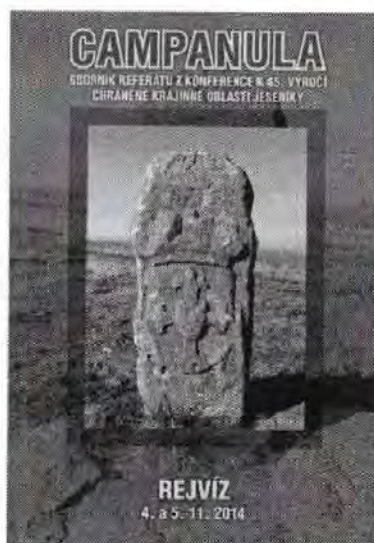
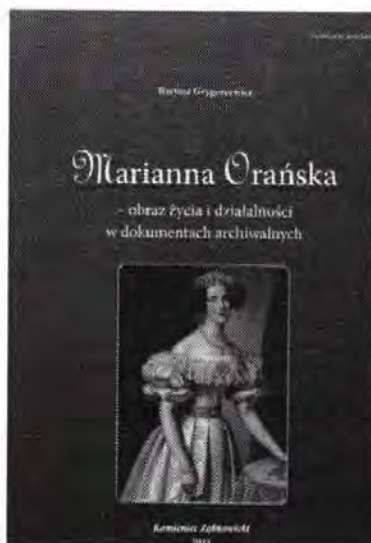
Karel Heide, ředitel základní školy v. v., Žulová, vlastivědný badatel a do r. 2016 provozatel neoficiálních stránek o Žulové, viz heide.sweb.cz.

Mgr. Květoslav Growka, archivář SOKA Jeseník.

Mgr. Michaela Kollerová, Mgr. Hana Hošková, Bc. Kamil Tomášek, odborní pracovníci VMJ Jeseník.

Milan Rychlý, správce depozitáře VMJ v Javorníku.

VLASTIVĚDNÉ PUBLIKACE O JESENICKU

CZ PÚ ER3-CM 3 2007-2013

OPROGRAM UNIE EUROPEJSKIEJ DZIAŁALNOŚĆ W obszarze ROZWOJU REGIONALNEGO

V rámci projektu „Vše Pochleby, vše Sadky, náš domov“

JESENICKO VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

**Svazek 17.
Jeseník 2016**

Redakční rada:

Mgr. Květoslav Growka (*výkonný redaktor*), PhDr. Karel Müller, Mgr. Veronika Rybová,
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Mgr. Bohumila Tinzová, RNDr. Josef Večeřa

Nakladatel:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Vydávají:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

(*Zámecké nám. 1, 790 01 Jeseník, tel. 584 401 070, muzeum.jesenik.net,
e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz*)

Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Jeseník

(*Tovární 18, 790 01 Jeseník, tel. 584 411 710, www.archives.cz/jesenik,
e-mail: podatelna@je.archives.cz*)

Grafická úprava:

Valle Verde s.r.o. – Tomáš Vlazlo, Jeseník (*info@lentil.cz*)

Tisk:

Tiskárna K-tisk, Bruntál

Náklad:

300 ks

ISBN 978-80-87632-33-8 (Zemský archiv v Opavě)

ISBN 978-80-87496-11-4 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)

ISSN 1213-0192

Státní okresní archiv Jeseník, Vlastivědné muzeum Jesenicka
a Společnost Vincenze Priessnitze

pořádají v **úterý 27. září 2016**

**XVI. svatováclavské setkání, vlastivědný seminář na téma
Hudební život Jesenicka**

(9,00 hod. - Lázně Jeseník, Zimní zahrada Priessnitzova sanatoria)

vlasti vědné muzeum jesenicka

Místa expozic Vlastivědného muzea Jesenicka:

Vodní tvrz Jeseník (muzeum)
tel.: 584 401 070
e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz

Jeseník - lázně č.p. 175 (rodný dům Vincenze Priessnitze)
tel.: 584 411 633

Tato publikace byla vydána s finanční podporou firem:

Řetězárna a.s.

unistav

Jesenicko 17 (2016)

0080874961140

LESYČR

